

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

BAISOGALA

GRINKIŠKIS

RADVILIŠKIS

SIDABRAVAS

ŠAUKOTAS

ŠEDUVA

ŠIAULĖNAI

SVEIKINAME

ALEKSANDRAS ŠIDLAUSKAS

Prieš 70 metų gimė Radviliškio rajone, Giedraičių kaime. Baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultetą. Dirbo Šilalėje, Telšiuose, Vilniuje, iki šiol – Lietuvos liaudies kultūros centre. Poetas, publicistas, poezijos ir kitų knygų, daugybės straipsnių, vertimų, dainų, scenarijų, įvairios metodinės medžiagos autorius, daugelio leidinių bendraautorius ir sudarytojas, kraštotyros ekspedicijų dalyvis ir iniciatorius, nepailstantis kuo nuoširdžiausiai rūpintis kraštiečių, savo gimtinės reikalais, dabar vadovaujantis Vilniaus radviliškėnų bendrijai.

ARVYDAS KAŽDAILIS

Baisogaloje gimęs dailininkas, grafikas, knygų iliustratorius šiemet taip pat švenčia savo 70 metų jubiliejų. Jis yra šalies Heraldikos komisijos narys, laimėjęs Lietuvos valstybės ir Vilniaus miesto heraldikos rekonstrukcijų konkursų, suformavęs Lietuvos Respublikos Prezidento vėliavą, atkūręs bei sukūręs daugelio miestų ir seniūnijų (tarp jų – mūsų rajono) herbų, vėliavų, spaudų projektų, surengęs gausybę autorinių parodų, pelnęs Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordiną, Nacionalinę kultūros ir meno premiją, kitų svarių apdovanojimų.

MINDAUGAS CAPAS

Prieš 50 metų gimė Radviliškyje. Baigęs tuometinę Lietuvos valstybinę konservatoriją, aktorius karjerą pradėjo valstybiniame Akademiniam dramos teatre. Nuo 1990-ųjų vaidina valstybiniame Vilniaus mažajame teatre. Žiūrovų, kolegų, meno žinovų vertinamas už ištikimybę savo profesijai, atsakomybę savajam teatrui, kuriame jis vaidina beveik visuose spektakliuose, o iš viso yra sukūręs keliasdešimt spalvingų vaidmenų teatre, kine, televizijos spektakliuose ir serialuose. Sakoma, kad be šio aktorius teatro gyvenimas neįsivaizduojamas.

Širdingai sveikiname garbius jubiliatus. Didžiujamės, kad esate kilę iš mūsų krašto, kad išsaugojote ryšius su juo, kad čia tiek daug padedate, paskleidžiate dvasinės šviesos, atgaivos ir žmogiškos šilumos. Laimė turėti tokius kraštiečius.

Linkime Jums visiems stiprybės, prasmingų darbų ir kūrybinės sėkmės.

Radviliškėnai

Kleboniškių malūnas. Elžbietos Karaliūtės nuotrauka

turinys

4	BŪKITE!	45	BIBLIOTEKŲ SĖKMĖS IR PROBLEMOS
5	AČIŪ!	50	IŠKILIAUSIA SIDABRAVO KRAŠTO ASMENYBĖ
6	FUNDATORIŲ ATMINIMO ŽENKLAI RAJONO BAŽNYČIOSE (3)	55	MĖNAIČIAI – DABARTIS, PRAEITIS, ATEITIS
12	ŠEDUVOS PRADŽIOS MOKYKLA IKI 1919 METŲ	61	„TEGUL POEZIJA BŪNA ŠVIESOS FAKELAS...“
19	IŠ PRISIMINIMŲ APIE MOKYTOJĄ	63	PENKERIŲ METŲ TURTAS
22	RADVILIŠKIETIS, GYVENIMĄ PAŠVENTĘS LIETUVOS AVIACIJAI	65	DAUGĖLAIČIŲ ŠVIESUOLĖ
29	ASTRONOMIJA SENOLIŲ PRISIMINIMUOSE	67	RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA
33	TOLIMI, BET NEIŠDILDOMI METAI GIMTINĖJE	70	SUMMARY OF THE PUBLICATION OF „RADVILISKIO KRASTAS“
40	„RADVILIŠKIO NEPAMIRŠIU NIEKADA...“	71	KARO AIDAS

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKcinĖ KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Mečislovas Jučas, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas, Irena Valikonytė / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Augenijus Jurgauskas, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės Viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, Tel./faksas (8-422) 5 31 68, El. paštas: aldona@radviliskis.rvb.lt, www.radviliskis.rvb.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, Tel. 2167527, faks. 2167547, El. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz.

Viršelyje - kraštiečio dailininko Edvardo Malinausko paveikslas „Mariosė“.

BŪKITE!

Skaitytojus pasiekia dešimtas žurnalo „Radviliškio kraštas“ numeris. Regis, dar nedidelis jubiliejus, bet leidinio, kurio steigėjas – Viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija, solidus išsilaikymas nuo 2004 metų yra rimta paraiška į istorijos ir kultūros metraštį. Biblioteka šiuo atveju su kaupu pateisina įstaigos, skleidžiančios informaciją, vardą, o kraštiečių bendrija, sukūrusi gražią santalką įvairiose sferose besidarbuojančių radviliškėnų, suteikia intelektualų pastiprinimą.

Kiekvienas numeris parveda į gimtą išsibarsčiusias žmones. Tokių leidinių misiją matyti trejopą: pirmiausia – skleisti savojo krašto istoriją, papročius ir tradicijas, kultūros raidos faktus. Antra – telkti intelektines krašto pajėgas, visus kraštiečius, grąžinti jų kūrybą ir žinias apie ją gimtinei. Trečia – ugdyti savo bendruomenę. „Radviliškio kraštas“ šią misiją vykdo puikiai. Kiekviename numeryje pristatomas į istoriją nugrimzdusių asmenybių, išblaškytų likimų ir šiandien kuriančių žmonių kaleidoskopas. Išskirtinis žurnalo požymis – dėmesys žmogui, per jį pateikiama istorija, kultūros raida.

Istorija saugo daug šio krašto paslapčių, per šimtmečius gludinosi čia gyvenančių žmonių būdas. Net ir šiandien Radviliškio rajone kultūros vyksmas klostosi tarytum savaime, be pompastikos, pasigyrimo – svarbiausia bendruomenės įvertinimas. Kad tik nebūtų, anot vieno „nurašyto“ mūsų klasiko, „skalsu kalbos“...

Šiandienos ir būsimos kartos turi tvirtą pamatą – šimtus deimančiukų, dirbusių, kūrusių, kentėjusių, tačiau palikusių savo gyvenimų nesunaikinamus pėdsakus. Jie nuolatos primena, kad kiekviena karta gauna tik jai skirtus išbandymus. Garbingas susidorojimas su jais formuoja amžinųjų vertybių kraitį.

Ačiū šio žurnalo leidėjams ir autoriams, pristatantiems, iškeliantiems iš užmaršties savojo krašto AUKSO FONDA. Išlaikykite tokią kryptį, tebus Jūsų žurnale skelbiami straipsniai atsakymas tiems, kurie mano, kad gyvename kultūros nuosmukio laikus, kad regionuose merdi kultūrinis gyvenimas, kad apskritai tūkstantį metų teigę pasauliui Lietuvos vardą, tesame verti neigiamo vertinimo. Visais laikais kuriantiems nebuvo lengva, bet jų dėka mes esame.

„Radviliškio kraštas“ pirmąjį etapą įveikė garbingai, iš visos publikuojamos medžiagos kada nors susidėlios rimta istorijos apybraiža. Ko Jums palinkėti? Būkite! Reikalingi Gimtinės žmonėms, laukiami, skleidžiantys gerą naujieną...

Irena SELIUKAITĖ,

Kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriaus vedėja

AČIŪ!

PENKERI METAI, KAI RADVILIŠKIO VIEŠOJI BIBLIOTEKA LEIDŽIA ŽURNALĄ „RADVILIŠKIO KRAŠTAS“. ŠIS JO NUMERIS – DEŠIMTASIS. VADINASI, DVIGUBA SUKAKTIS. KAS, KAD DAR GANA KUKLI, NEIŠPŪDINGŲ SKAIČIŲ TERIBOJAMA. ARGI GERUMAS TURI RIBAS, ATKARPAS?

O JUK BŪTENT GERUMO KELIU GALĖTUME PAVADINTI VISĄ TĄ LAIKĄ, KURI DRAUGE NUĖJOME, RANKA RANKON, MINTIS MINTIN, ŽODIS ŽODIN „LIPDYDAMI“, AUGINDAMI IR PUOSELĖDAMI ŠI MŪSŲ LEIDINĮ. NUO PAT JO SUMANYMO, KURĮ TADA DAUGELIS ATVIRAI VADINO VISIŠKA UTOPIJA, IKI ŠIANDIENINIO NUMERIO.

TAME KELYJE – NEĮKAINOJAMA VISŲ JŪSŲ PARAMA: STRAIPSNIŲ AUTORIŲ, TEMŲ, NUOTRAUKŲ IR KITOS MEDŽIAGOS PATEIKĖJŲ, ŽURNALO LEIDYBĄ REMIANČIOS RADVILIŠKIO RAJONO SAVIVALDYBĖS, GERADARIŲ ŪKININKŲ, KITŲ RĖMĖJŲ, VILNIAUS RADVILIŠKĖNŲ BENDRIJOS, KAUNIEČIŲ IR KITUR, NET UŽSIENYJE, GYVENANČIŲ KRAŠTIEČIŲ, MŪSŲ VERTINTOJŲ, SKATINTOJŲ, DRĄSINTOJŲ, NUOLATINIŲ KLAUSINĖTOJŲ, KAIP MUMS SEKASI, AR REIKIA PAGALBOS, KADA PASIRODYS NAUJAS NUMERIS... NĖRA BUVĘ NĖ VIENO ATVEJO, KAD PAPRAŠIUS KADA NORS, KAS NORS BŪTŲ ATSIŠAKĖS PADĖTI MŪSŲ ŽURNALUI.

TOKIE SUPRATINGI, GERAŠIRDŽIAI, BE JOKIŲ HONORARŲ TAIP PADĖTI GALI TIK NESUMELUOTAI NUOŠIRDŽIAI GIMTĄJĮ KRAŠTĄ MYLINTYS, KUR BEGYVENTŲ, TĖVIŠKEI IŠTIKIMI, JOS ISTORIJAI, KULTŪRAI, TRADICIJOMS NEABEJINGI ŽMONĖS. IR JŪS VISI TOKIE ESATE!

MIELIEJI, DĖKOJAME JUMS UŽ TAI, UŽ AKTYVŲ, PRASMINGĄ IR GRAŽŲ BENDRADARBIAVIMĄ „RADVILIŠKIO KRAŠTE“. UŽ TĄ GERUMO KELIĄ, KURIUO PASIRYŽĖS EITI MŪSŲ BENDRAS LEIDINYS IR, TIKĖKIME, DAR ILGAI EIS MŪSŲ RADVILIŠKIO KRAŠTO, JO ŽMONIŲ LABUI.

AČIŪ!

*Aldona Januševičienė,
Radviliškio rajono savivaldybės Viešosios bibliotekos direktorė*

*Gražina Dunauskienė,
Radviliškio rajono savivaldybės Viešosios bibliotekos redaktorė*

FUNDATORIŲ ATMINIMO ŽENKLAI RAJONO BAŽNYČIOSE (3)

PASKUTINIS ŠIO CIKLO RAŠINYS. PERNAI MŪSŲ ŽURNALE SUPAŽINDINTA SU
ŠEDUVOS IR BAISSOGALOS BAŽNYČIOMIS (2008 M. NR. 1, 2).

EVALDAS TAMULIONIS

PAŠUŠVIO BAŽNYČIA

Iš senų šaltinių žinoma, kad XVI amžiaus pirmojoje pusėje gyvenęs Rietavo tijųnas Simonas Mitkevičius vedė Elžbietą Stankevičiūtę-Bilevičiūtę. Jiedu turėjo penkis vaikus: Sofiją, Daratą, Oną, Mikalojų ir tikriausiai Joną. Sofija pirmąkart buvo ištekėjusi už Jono Bartoševičiaus, antrąkart – už Rietavo tijųno, valdovo maršalkos Morkaus Vnučkos. Darata buvo ištekėjusi už Pajūrio tijųno, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kuchmistro Stanislovo Šemetos, Ona – pirmąkart už Žemaitijos seniūno Jurgio Bilevičiaus, antrąkart – už Biržinėnų tijųno Sebastijono Kęstarto. Sūnus Mikalojus (mirė 1563 m.), vėliau pavadintas Šimkevičiumi Pašušviškiu, XVI amžiaus viduryje buvo tapęs ne tik Ariogalos bei Rietavo tijųnu, bet ir valdovo maršalka – taigi Ponų tarybos nariu.

Kadangi senuose bažnytiniuose dokumentuose yra nurodomas Pašušvio kunigas ir bažnyčios tarnai, panašu, jog Mikalojus Mitkevičius-Šimkevičius savo lėšomis 1553 metais pastatė katalikų bažnyčią. Tokią istoriografinę tradiciją, kad Pašušvyje pastatyta bažnyčia iš karto priskiriama evangelikams reformatams, galėjo lemti tai, jog Simono Mitkevičiaus dukterys, ypač Sofija (Bartoševičienė) Vnučkienė bei Darata Šemetienė, buvo labai pagarsėjusios reformatų rėmėjos. Taigi tikėtina,

Pašušvio Visų Šventųjų bažnyčia (dešinėje, kryžminėje, jos pusėje – senoji bažnyčia)

kad tai galėjo turėti įtakos susidarant išankstinę nuostatą ir dėl jų brolio Mikalojaus konfesinės priklausomybės. Juo labiau kad Pašušvį po brolio mirties 1563 metais valdė Sofija Vnučkienė, kuri greičiausiai 1589-aisiais ir įsteigė čia evangelikų bendruomenę, aprūpino ją, o 1593 metais paliko pinigų naujos mūrinės bažnyčios statybai.

Lietuvių enciklopedijos 22 tome rašoma, kad XVI amžiaus antrojoje pusėje Pašušvys buvo gyvenama vietovė su dvaru ir kaimu, priklausiusiais Vnučkoms. Toliau nurodoma, kad 1563 metais (pagal Elenchą – 1553) Šimkevičius pastatė Pašušvio medinę Visų Šventųjų bažnyčią ir

užrašė jai fundaciją. Vyskupas Viktoras Virbickis apie 1566 metus įsteigė Pašušvio parapiją. Toje enciklopedijoje nurodoma: užėjus protestantizmui, Pašušvio bažnyčia ir jos turtas 1589 metais atiteko reformatams, jų globėja Sofija Vnučkienė 1584 metų balandžio 6 dieną dovanojo prie Pašušvio bažnyčios esančio pamokslininko ir mokyklos išlaikymui 17 valakų ir 2 margus žemės. Dovanotame sklype prie bažnyčios Vnučkienė leido pamokslininkui statyti užvažiuojamuosius namus su smukle. Tuo metu pamokslininku buvo J. Trzeciakas.

Morkus Vnučka prieš mirtį, 1587 metų balandžio 1 dieną, surašė testamentą, kuriuo savo turtą paskyrė žmonai Sofijai, o Pašušvio bažnyčiai paliko 50 kapų grašių ir išreiškė norą būti palaidotas šioje bažnyčioje. Vienu iš jo testamentu vykdytojų įvardytas ir vyskupas Merkelis Giedraitis.

Enciklopedijoje teigiama, kad 1593 metais Sofija Vnučkienė dar padidino šios bažnyčios beneficiją, užrašydama Pagomerčių dvarą, o bakalaurui (mokytojui) – žemės sklypą, namus, 10 kapų grašių per metus pinigais ir duoklę javais. Tais pačiais metais kitu raštu Sofija paliko 1000 kapų grašių naujos mūrinės Pašušvio bažnyčios statybai. Šios bažnyčios globėjais ji paskyrė Ariogalos tiją Sebastijoną Kęstartą ir Žemaičių raštininką Mikalojų Burbą. Įsigalėjus Pašušvio reformatams, katalikų kunigas Jonas Soroka iki 1592 metų buvo išvartytas.

Žinoma, kad Grinkiškio klebonas P. Daukša bylinėjosi dėl bažnyčios sugražinimo. Ją pavyko atgauti 1665 metais. Vyskupas Antanas Tiškevičius Pašušvio klebonu XVIII amžiaus viduryje paskyrė Livonijos kanauninką ir vyskupo kapelioną Dionizą Straševičių. Jis 1767 metais pastatė kleboniją, o po trejų metų – prieglaudos namus. 1792 metais jis su savo broliu Mikalojumi, Žemaičių stovyklininku, užrašė Pašušvio bažnyčiai 30000 auksinų kaip beneficiją, skirtą keturiems kunigams, kad jie kasdien šiai bažnyčiai giedotų maldas Švč. Mergelės Marijos garbei. Jo rūpesčiu ir

Pašušvio dabartinės Švč. Jėzaus Širdies koplyčios pagrindinis fasadas naujosios bažnyčios viduje

Pašušvio senosios bažnyčios fundatoriaus Mikalojaus Mitkevičiaus-Šimkevičiaus portretas

lėšomis 1793–1798 metais prie senosios bažnyčios priekinio fasado pristatyta nauja mūrinė bažnyčia, įrengti vargonai, bažnyčios bokšte – laikrodis, įsteigta altarija. Šalia bažnyčios 1795 metais pastatyta mūrinė trijų tarpinių varpinė. Šiai bažnyčiai būdingi liaudiškai traktuoti renesanso ir klasicizmo bruožai, ji yra vienanavė, prie šiaurinio šono turi koplyčią, o prie pietinio – senąją bažnyčią.

Pašušvio senoji bažnyčia – geriausiai iki šių dienų išlikęs nedidelio vienanavio bebokščio renesansinio kulto pastato pavyzdys Lietuvoje. Ją drąsiai galima laikyti vienu iš pirmųjų mūrinių statinių tuometinė-

je Žemaitijos teritorijoje (be tuo laikotarpiu Mikalojaus Radvilos Juodojo pradėtų statyti Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio Kražių pilies rūmų). Ji, kaip minėta, 1798 metais buvo įjungta į pastatytą naują mūrinę kryžminio plano bažnyčią, yra tarsi koplyčia, tačiau išliko senosios bažnyčios erdvė ir tūris, nepakeista originali pagrindinio fasado kompozicija.

Bažnyčia pastatyta 1553 arba 1593 metais Šušvės ir Žadikės upių santakos pakrantėje. Apsidė orientuota į pietų pusę, pagrindinis fasadas – į šiaurės pusėje buvusį Pašušvio dvarą, į kurią tiesiai nuo bažnyčios seniau ėjo kelias.

Šios bažnyčios meninės formos buvo itin gražios, nesikartojusios kitur. Sienos mūrytos iš didelio formato gerai išdegtų raudonų plytų, surištų gotikiniu būdu. Unikali pagrindinio dviejų tarpsnių fasado (dabar atsidūrusio interjere) kompozicija. Fasadą tektoniškai skaidė vertikalios ir horizontalios linijos. Pirmame tarpsnyje simetriškai išdėstyti keturi piliastrai, į kurių plokštumas originaliai įterptos lieknos puskolonės. Piliastrų ir puskolonių vertikalių ritmą skaido horizontalūs karnizai ir baliustrada iš profiliuoto silueto baliustrų, kurios primena liaudies statytų prieangių ir prieklėčių tvoreles. Antrą tarpsnį taip pat skaido piliastrai su puskolonėmis. Centrinę vertikalią ašį paryškina du arčiau vienas kito esantys piliastrai, tarp kurių įterptos durys ir vargonų choro langas. Bažnyčios durys ir langai turi kampuotas trisiene saramas, primenančias bažnyčios plano schemą. Kontrastas turtingoms pagrindinio fasado formoms yra šoniniai ir presbiterijos fasadai, kuriuos skaido tik piliastrai ir kuklaus profilio cokolinis bei vainikuojantis karnizai. Aukštas, status stogas primena gotikos proporcijas.

Nedidelę Pašušvio bažnyčios erdvę dengia cilindrinis skliautas su liunetėmis. Dvi masyvios kolonos laiko nedidelį vargonų chorą. Sienų plokštumas skaido piliastrai, atremti į paplatintą cokolį, turintį ne tik konstrukcinę, bet ir praktinę reikšmę: ant paplatinto, lentomis dengto viršaus gali atsisėsti besimeldžiantieji.

Senoji bažnyčia buvo nedidelė. Į zakristiją, įrengtą rūsyje po altoriumi, pasieniu vedė laipteliai. Sakyklai panaudotas altoriaus pakraštys su trimis pakopomis. Vienintelis altorius su skulptūromis papuoštas vėlyvojo baroko dekoru (1769 m.). Labai svarbus akcentas bažnyčios interjere nuo pat XVII amžiaus pradžios buvo bažnyčios fundatoriaus Mikalojaus Mitkevičiaus–Šimkevičiaus portretas. Jis ypač ryškiai reprezentuoja XVII amžiaus Lietuvos portretinę tapybą, todėl 1967 metais buvo dovanotas Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui Kaune (šiuo metu bažnyčioje kabo minėto portreto originalo tapybinė kopija). Portreto viršuje yra

toks užrašas: „Mikolay SZYMKOWICZ Poszuszwienki MARSZALEK I. K. M. STA W C. E Fundator Vmarl B. 1563 D. 16 R.W.“ Pats asmuo vaizduojamas su visais reikalingais to meto atributais. Anot istoriko Alfredo Bumblausko, galima teigti, kad šis portretas galbūt yra pirmas žemaičio bajoro atvaizdas.

Nedidelės Pašušvio bažnyčios pagrindinio fasado formos, palyginus su kitomis XVI amžiaus pabaigos–XVII amžiaus pradžios bažnyčiomis, buvo meniškesnės, nors žinoma, kad ir ji religinių karų metu buvo naudota gynybai. Kai kurių kitų kulto pastatų, turėjusių gynybinę reikšmę, formos lakoniškesnės, jų gynybinis pobūdis ryškesnis.

Radviliškio rajonas gali teisėtai didžiuotis, kad turi net iš XVI amžiaus išlikusį architektūrinį paveldą – senąją Pašušvio bažnyčią. Reikia manyti, kad šis neįkainojamas objektas ilgainiui sulauks daugiau dėmesio, kad jį gausiau lankys tuo besidomintieji, taip pat turistai.

GRINKIŠKIO BAŽNYČIA

Populiariame žinyne „Lietuvos katalikų bažnyčios“ rašoma, kad pirmoji Grinkiškio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia pastatyta iki 1597 metų ir kad jai 1613 metais dovanoti Eitvilių bei Juodupių kaimai. Stanislovo Bialozoro, mirusio 1623 metais, sūnus Kristupas kovose su švedais Daugpilio apylinkėse buvo paėmęs belaisvių ir juos atgabenęs į Grinkiškį. Kaip Bronius Kviklys rašo savo knygoje „Mūsų Lietuva“, Stanislovas ir jo antroji žmona Darata Vainaitė šiam laimėjimui pažymėti 1618 metais ir fundavę Grinkiškio bažnyčią.

Bažnyčios ir meno istorikas Mindaugas Paknys knygoje „Mecenatystės reiškiny s XVII a. LDK“ teigia, kad pirmąją bažnyčią Grinkiškyje fundavo ir pastatė Darata Vainaitė–Bialozorienė 1613 metais. Knygoje nurodoma, kad 1665-aisiais miręs Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozoras, sudegus senajai bažnyčiai, po 1646 metų pastatė naują Grinkiškio bažnyčią. O minėtas Kristupas Bialozoras (miręs 1644 m., palaidotas Vilniaus katedroje) arba Vilniaus prepozitas Jonas Karolis Bialozoras (miręs 1631 m., palaidotas taip pat Vilniaus katedroje) 1629-aisiais fundavo Grinkiškio bažnyčios altariją prie Švč. Mergelės Marijos Rožančinės brolijos ir įrengė altorių.

Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius savo knygoje „Žemaičių vyskupystė“ rašo, kad XVIII amžiaus viduryje Kristupas Bialozoras (teisingai: Kazimieras Steponas)¹ pradėjo statyti mūrinę Grinkiškio bažnyčią. Jo sūnus Tadeušas², „nebnorėdamas daug pinigų bekišti, ant tų aukštų pamatų padirbo medžio bažnyčią, – taip pa-

**Grinkiškio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo
bažnyčia (apatinėje jos dalyje matyti senosios bažnyčios
storesnės sienos)**

sidarė bažnyčia pusiautina mūro, pusiautina medžio, kokios nėra visuose Žemaičiuose“. Minėtas žinynas papildo: ant išmūrytų iki langų bažnyčios sienų 1763 metais pristatyta medinė dalis. Žinoma, kad bažnyčios viduje buvo garsaus dailininko Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Aplankymas“. Fronto metu 1944 metais paveikslas sudegė. Bažnyčios viduje tikriausiai kabėjo minėtų įžymiausių Bialozorų giminės atstovų Vilniaus vyskupo Jurgio ir Tadeušo portretai.

Bažnyčios rūsyje greičiausiai buvo palaidota daugiau kaip 10 Bialozorų giminės narių. Ten tikriausiai pradėta laidoti XVII amžiuje ir tai daryta apie tris šimtus metų. Laikraštyje „Mūsų kraštas“ (1996 m. sausio 31 d.) minima, kad 1741–1753 metais žiniuose apie Grinkiškį aprašytas anksčiau minėtas Kazimieras Steponas

Bialozoras. Grinkiškyje rašytame testamente jis nurodo, jog jį po mirties palaidotų Grinkiškio bažnyčioje, kuriai skiria nemažai pinigų. 1753 metais Grinkiškio dvaras buvo įkeistas už 6000 auksinų vekselį. Tuo metu jo savininkas buvo garsus Žemaičių žemės raštininkas Antanas Bialozoras, palaidotas Grinkiškio bažnyčios rūsyje.

Pristatytos medinės dalies vietoje 1859 metais pradėta rengtis pristatyti mūrinę dalį. 1866–aisiais architektas Dmitrijevas paruošė projektą, buvo gautas ir leidimas. Statyti pradėta 1884 metais (Bronius Kviklys nurodo, kad šią bažnyčią 1875 metais pastatė klebonas Aleksandras Petkevičius su parapijiečiais, tačiau čia lankantis dailininkui Napoleonui Ordai 1875 metais, statyba dar nebuvo prasidėjusi). Laikina bažnyčia įrengta klebonijoje. Statybai vadovavo šveicaras Lemanas. Įrengta bažnyčia 1887 metų sausio 25 dieną (*Lietuvių enciklopedijoje* paminėti 1885 metai) konsekruota Žemaičių vyskupo Mečislavo Paliulionio.

Bažnyčia 1944 metais sudegė, sugriuvo bokštų viršūnės. Klebono Mykolo Gobio (1905–1982 m.) rūpesčiu 1947 metais atstatyta. Bažnyčia yra su ryškiais neogotikos bruožais, turi stačiakampį planą (su trisiene apside, aukštais bokštais). Viduje ji yra trijų navų, atskirtų pilioriais. Šventorius apjuostas mūriniu tvora. Jame yra palaidoti Grinkiškio dvaro savininkas Martynas Montvydas-Bialozoras (1818–1867 m.) ir jo žmona kunigaikštė Felicija Puzinaitė (1824–1870 m.). Vėliau šventoriuje buvo palaidotas kitas dvaro savininkas – Aleksandras Montvydas-Bialozoras (1849–1915 m.), taip pat jo mažamečiai vaikai Stanislovas ir Marija, mirę 1876–1877 metais. Visiems jiems yra pastatyti trys išlikę paminklai (ypač kuklus, mažas vaikams).

Grinkiškio bažnyčią puošia paminklinės lentos Bialozorų giminei. Viena iš jų yra šalia zakristijos durų ir skirta bažnyčios rėmėjui, Grinkiškio dvaro savininkui Juozapui Montvydui-Bialozorui (1768–1845 m.)³ bei jo žmonai Jozefai Chlevinskytei (1793–1834 m.). Abu jie palaidoti Grinkiškio bažnyčios rūsyje. Juozapas buvo Lenkijos kariuomenės brigados vado pavaduotojas, pasiuntinys į paskutinį Gardino seimą, Vilniaus guber-

Vilniaus vyskupo Jurgio Bialozoro, Grinkiškio bažnyčios fundatoriaus, gimusio tikriausiai Grinkiškio dvare, portretas

nijos apeliacinių teismų pirmininkas, Vilniaus mokslo apygardos mokyklų garbės kuratorius. Jo žmona – Žemaitijos teismo paseniūnio Kazimiero Chlevinskio ir Karolinos Odachovskytės dukra. Kitos lentos bažnyčios kairiojoje navoje skirtos Žemaitijos sargybinio Kazimiero Bialozoro žmonai Antaninai Bialozoraitėi (1776–1852 m.) ir leitenanto Vincento Bialozoro žmonai Reginai Bialozoraitėi (1823–1844 m.). Visos paminklinės lentos yra palyginti puošnios (su or-

namentiniais, figūriniais motyvais bei paausšinimais, būdingais romantizmo epochai).

Bažnyčioje taip pat yra paminklinė lenta paskutiniam vyriškos Bialozorų giminės Grinkiškio dvaro savininkui, minėto Martyno sūnui Aleksandrui Montvydui-Bialozorui (1849–1915 m.) ir jo žmonai, Kauno gubernatoriaus Stanislovo Chominskio ir Evelinos Ščitaitės dukrai Elenai (1849–1936 m., susituokė 1874 m.). Šią lentą puošia dviejų dalių aukso spalvos herbas (Bialozorų „Wieniawa“ ir Chominskių „Lis“).

Bažnyčioje yra ir labai raiškiai, tapybiškai sukurtos dvi heraldinės kompozicijos su Bialozorų „Wieniawa“ herbu. Vienos kompozicijos, esančios kairiojoje navoje, skydo lauke pavaizduotas minėtas herbas, kitos kompozicijos, kuri yra greta minėtam Juozapui ir jo žmonai skirtos paminklinės lentos, skydo dviejų dalių lauke – tik vienas šis herbas (kita dalis tuščia).

Radviliškio krašto istoriniam-vizualiniam pažinimui ypač svarbus yra išlikęs dailininko Napoleono Ordos 1875 metų piešinys. Šį panoraminį Grinkiškio vaizdą dailininkas piešė nuo kito – dešiniojo – Šušvės kranto, iš pietų pusės. Kompozicinė dominantė – tolumon vingiuojanti Šušvė, nužymėta tamsiais pakrančių krūmokšniais. Piešinyje ypač daug dėmesio skirta gamtos aplinkai. Miestelis pavaizduotas kaip kraštovaizdžio fragmentas, plytintis tolimame plane, už upės ir vešlių pievų. N. Orda vykusiai sukomponavo svarbiausius Grinkiškio akcentus – bažnyčią ir dvaro sodybą. Piešinyje įrašyta, jog Grinkiškis – daktaro Girštauto⁴ gimimo vieta; nurodyti miestelio savininkai – Aleksandras Montvydas-Bialozoras ir žmona Elena Chominskytė, gubernatoriaus duktė.

Tikėtina, kad šis labai gražus, senas, plačiau nepublikuotas Grinkiškio miestelio XIX amžiaus antrosios

Grinkiškio miestelio panorama. Dailininko Napoleono Ordos 1875 m. piešinys

Białozorų giminės herbas „Wieniawa“ Grinkiškio bažnyčioje

Paminklinė lenta Grinkiškio bažnyčioje, skirta Juozapo Montvydo-Bialozoro dukrai Reginai Bialozorienei

Paminklinė lenta Grinkiškio bažnyčioje, skirta Grinkiškio dvaro savininkui, bažnyčios rėmėjui Juozapui Montvydui-Bialozorui ir jo žmonai Jozefai Chlevinskytei

Paminklinė lenta Grinkiškio bažnyčioje, skirta paskutiniam vyriškos Bialozorų giminės Grinkiškio dvaro savininkui bei bažnyčios fundatoriui Aleksandrui Montvydui-Bialozorui ir jo žmonai Elenai Chominskytei

pusės vaizdas pagausins besidominčiųjų savojo krašto praeitimi gretas ir pasklis kur kas plačiau.

Įsidėmėtina ir tai, kad Grinkiškį apie 500 metų valdė viena, įžymi Bialozorų giminė. Toks atvejis yra retas net visos Lietuvos istorijoje. Be to, Grinkiškyje, kaip minėta, tai dar mena nemažai išlikusių objektų. Tad visuomenei yra kuo susidomėti, ką saugoti ir perduoti ateities kartoms.

Autoriaus, Elžbietos KARALIŪTĖS ir spaudos leidinių nuotraukos

PAAIŠKINIMAI

¹Kazimieras Steponas Montvydas-Bialozoras (miręs apie 1760-uosius m.) – Karolio ir Agnieškos Riomerytės sūnus. Buvo Kairėnų seniūnas, pulkininkas, Žemaitijos kunigaikštystės patarėjas, pasirašė 1733 metų generalinės konfederacijos akcijoje, pirmininkaujant Vitebsko vaivada, kunigaikščiui Marcijonui Oginskiui. Šis Bialozoras buvo vedęs Joaną Prancišką Ivanovičiūtę, su kuria turėjo septynis vaikus, iš jų – tris dukras (Barborą Liutkevičienę, Joaną, ištekėjusią už Žemaitijos horodničiaus Juozapo Bilevičiaus, ir Oną), taip pat keturis sūnus, iš kurių Tadeušas tęsė Grinkiškio genealoginę šaką, Adomas buvo Revelio (Talino) seniūnas, minėtas Antanas – Raseinių žemės raštininkas (abu jie buvo bevaikiai); trečiasis – Karolis, kuris mirė jaunas.

²Tadeušas Montvydas-Bialozoras, Kazimiero Stepono sūnus, miręs apie 1800 metus, buvo Rietavo, Mažųjų ir Didžiųjų Dirvėnų tijųnas, Baltojo Erelio ir Šventojo Stanislovo ordinų kavalierius, 1764 metais karališkųjų dvarų ketvirtosios dalies revizorius, o 1782 metais – Lietuvos tribunolo deputatas. Buvo vedęs Žemaitijos kaštelionaitę Rožę Gorskytę, su kuria turėjo penkias dukras ir tris sūnus: Martyną, Joną ir Juozapą, vėliau tapusį Grinkiškio dvaro savininku.

³Juozapas Montvydas-Bialozoras – jauniausias Tadeušo ir Rožės Gorskytės sūnus. Jis buvo Medeliukų, Tendžiogalos, Aukštuolių bei Bialozoriškio (dabartinio Vosiliškio), o pagal žmonos liniją – Grinkiškio paveldėtojas. Mokėsi Vilniaus pijorų mokykloje. Pirmąkart buvo vedęs savo brolio Jono dukrą Reginą Bialozoraitę, kuri su juo vėliau išsiskyrusi ištekėjo už rusų kariuomenės generolo Jono Suchozanetho, o antrąkart – minėtą Jozefą Chlevinskytę. Jų sūnus Martynas (1818–1867 m.) tapo Grinkiškio dvaro savininku, o kitas sūnus Jonas – Bialozoriškio. Viena paminklinė lenta skirta Juozapo seseriai Antaninai, kita – jo dukrai Reginai.

⁴Polikarpas Girštautas (Juozapas Juzumas), gimęs 1827 metais, buvo žymus to meto chirurgas, medicinos mokslų profesorius Varšuvos universitete, daugelio veikalų autorius, 1877 metais nužudytas Varšuvoje.

NAUDOTA LITERATŪRA

BUMBLAUSKAS, Alfredas. *Senosios Lietuvos istorija (1009–1795)*. Vilnius, 2005.

KVIKLYS, Bronius. *Mūsų Lietuva*. T.2. Vilnius, 1991.

LEVANDAUSKAS, Vytautas; VAIČEKONYTĖ-KEPEŽINSKIENĖ, Renata. *Napoleonas Orda: senosios Lietuvos architektūros peizažai*. Vilnius, 2006.

Lietuvių enciklopedija. T. 22. Bostonas, 1961.

Lietuvos architektūros istorija (nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio). T.1. Vilnius, 1987.

MISIUS, Kazys; ŠINKŪNAS, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios (žinynas)*. Vilnius, 1993.

Mūsų kraštas, 1996, sausio 31.

PAKNYS, Mindaugas. *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK: Bažnytinės architektūros užsakymai*. Vilnius, 2003.

VAIVADA, Stasys. *Katalikų Bažnyčia ir reformacija Žemaitijoje XVI a.: esminiai raidos bruožai*. Klaipėda, 2004.

ZYCHLINSKI, Teodor. *Złota kęga szlachty polskiej*. Poznan, 1879–1907.

ŠEDUVOS PRADŽIOS MOKYKLA IKI 1919 METŲ

SUTRUMPINTAI SPAUSDINAME ŠVIESAUS ATMINIMO ŠEDUVIO KRAŠTOTYRININKO PARENGTĄ MEDŽIAGĄ, KURIOJE JIS, REMDAMASIS ĮVAIRIAIS ŠALTINIAIS, ATSPINDI ŠEDUVOS MOKYKLOS ISTORIJĄ IR KARTU PRIMENA VISOS LIETUVOS KULTŪROS, ŠVIETIMO RAIDĄ NUO XVI AMŽIAUS VIDURIO.

Antanas BUKAUSKAS¹

ŠEDUVOS miesto mokyklos istorija prasideda feodalizmo epochoje. Šis laikotarpis dar nepateikia jokių smulkesnių vietinių duomenų. Užtiktoje rašytinėje medžiagoje kalbama apie 16 a. viduryje (1542 m.) jau čia esančią mokyklą.

Laikui bėgant, keitėsi mokyklos tikslai ir tipas. Nors švietimo sistema neatrodė labai išplėsta, tačiau mokyklų tipai buvo gana įvairūs. Šeduvoje, Krakėse, Krekenavoje bei kitose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) vietovėse 16 a. įsteigta nemažai katalikų parapijinių mokyklų, o Pašušvyje ir Naujamiestyje įkurtos protestantų parapijinės mokyklos.

To laikotarpio švietimas buvo glaudžiai susijęs su religijos tiesų mokymu. Šeduvoje pirmoji medinė

bažnyčia pastatyta 1512 m., praėjus 125 metams po Lietuvos krikšto. Tai leidžia manyti, kad pagonybė buvo labai gaji. 16 a. viduryje lietuvių kalba buvo vartojama teismuose, bažnyčiose sakant pamokslus, viešajame miestų gyvenime, paskelbiant miesto valdžios nutarimus (dažnai greta lenkų ir rusų kalbų). Ji buvo paplitusi tose parapijinėse mokyklose (labai retais atvejais dar ir žemutinėje kolegijos klasėje), kur parapija turėjo lietuviškai mokantį dvasininką ar vargonininką. Vidurinėse mokyklose gimtosios kalbos mokymą smarkiai varžė Vakarų Europos mokyklų tradicijos. 16–17 a. būta nemažai fundacijų, kuriose numatyta sąlyga išlaikyti lietuvių kalbą mokantį dvasininką (pavyzdžiui, 1619 m. Radviliškyje ir kitur).

Nors ir buvo mokoma lietuviškai, bet be jokių vadovėlių. 1503 m. žinomi rašytiniai lietuviškų poterių tekstai, o M. Mažvydo pirmasis lietuviškas katekizmas pasirodė tik 1547 m. Kadangi jis išleistas Mažajoje Lietuvoje, tad visiškai aišku, kad tokių knygų Šeduvos parapijinė mokykla dar negalėjo turėti. Tuo laikotarpiu tiek katalikų, tiek reformatų parapijinėms mokykloms buvo spausdinamos vienodo pobūdžio lietuviškos knygos – katekizmai, biblijos, giesmynai, maldaknygės ir pamokslai.

Kiek laiko egzistavo įkurtoji parapijinė mokykla, sunku pasakyti. Pažymėtina, kad jos paminėjimo metai sutampa su Šeduvos antrosios bažnyčios pastatymo metais (1542 m.). 1512–1542 metai bažnyčiai ir prie jos įkurtai katalikų bendruomenei, matyt, buvo sunkūs. Nors karalius Zigmantas II 1529 m. buvo paskyręs pirmąsias donacijas bažnyčiai išlaikyti – Remeikščiznos, Gidviliškio ir Kijamontiškio žemes bei dvi alaus ir midaus karčemas, po antrosios bažnyčios pastatymo šis dovanojimas patvirtinamas pakartotinai, papildomai pridedamos Padaugyvenės ir Kleboniško žemės, dvi alaus bei midaus karčemos mieste ir viena mėsos krautuvė. Be to, visi apylinkės gyventojai buvo įpareigoti apie šv. Kalėdas duoti kalendos parapijos klebonui po vieną grašį iš kiekvienos trobos.

Parapijinei mokyklai išlaikyti ir nuolat veikti trukdė protestantizmo srovė. Daug kur ilgai truko bažnyčios apmirimo ir merdėjimo laikotarpis. Šeduvos bažnyčia buvo apleista, net kunigai jai nebeskirti. Tai vyko maždaug 1567–1574 m., kai į Varnių sostą atsikėdavo vyskupas Jurgis Petkevičius.

Šeduvos parapijinės mokyklos egzistavimas priklausė nuo to laikotarpio politinio ir visuomeninio gyvenimo svyravimų. Praėjus dviem tarpuvaldziams ir įsigalėjus nelietuviškos kilmės karaliams, daug kas keitėsi. Didžiausią vaidmenį ėmė vaidinti Lietuvos didikai, nuo kurių priklausė bažnyčių statymas, mokyklų išlaikymas, donacijų parapijoms teikimas. Tad, karaliaujant Zigmantui Vazai (įžengiant į 17 a.), didelės reikšmės Šeduvos gyvenime turėjo Upytės vaivada ir Šeduvos bažnyčios (trečiosios mūrinės, dabartinės) steigėjas Jeronimas Valavičius, vėliau tapęs Žemaitijos seniūnu. 1615 m. Šeduvos klebonui Juozui Nešukuočiu prašant, prie anksčiau duotų žemių priskyrė iš Veliakiemių penkis valakus su gyventojais, o 1629 m. (esant klebonui Matui Zalieskiui) pridedamas ir Vaižgų kaimas.

Šeduvos parapijinės mokyklos kūrimosi metu Lietuvoje jau ėmė plisti protestantizmas, ypač tarp didikų. Kovai su juo (1540 m.) įkurtas jėzuitų ordinas atsikėlė ir į Lietuvą. Pirmas jų darbas buvo steigti

Taip 1989 m. atrodė Kotišchio kalnelis, kuriame XVI a. stovėjo pirmoji medinė Šeduvos bažnyčia

aukštesnes mokyklas, vadinamas kolegijas. Kai jų mokyklos išgarsėjo, į jas pradėjo leisti vaikus ir protestantai, o kad patrauktų į savo pusę liaudį, pamokslus sakydavo lietuviškai. Greta karaliaus ar stambiųjų ponų lėšomis įkurtų kolegijų didesniuose miestuose klebonai, pakvietusieji jėzuitus, ar bent keli susidėję bajorai organizuodavo mažesnes mokyklas. Tokių mažesnių mokyklų atsirado Šeduvoje, Varniuose, Lauksodyje ir kitur.

17 a. iš Šeduvai artimiausių kaimyninių vietovių katalikų pradinės mokyklos įsikūrė Radviliškyje ir Klovainiuose, o protestantų parapijinė mokykla – Beinoravoje. Be parapijinių mokyklų, tuo metu būta vienuolynų mokyklų kolegijų, vėliau pavadintų gimnazijomis. Pradinis švietimas 16–17 a. Lietuvoje buvo įgyjamas dar ir privačiose viešose bajorų steigiamose mokyklose, didelių miestų savivaldybių išlaikomose mokyklose, namuose ir pas cechų meistrus, kur buvo išmokstama ne tik amato įgūdžių, bet ir kalbų bei rašto.

Pradinių mokyklų programos nebuvo griežtai nustatytos, tačiau visur dėstyti religiniai teiginiai, mokoma giedoti, skaityti, rašyti, kartais ir skaičiuoti. Kai kuriose mokyklose dar mokė lotynų ar graikų kalbos, gramatikos, retorikos, dialektikos.

Turtingųjų bajorų ir didikų vaikai elementarių rašto įgūdžių įgydavo namuose. Parapijinė mokykla buvo viena iš grandžių, siejanti valstiečius ir miestelėnus su tam tikros tikybos bažnyčia. Parapijinėse moky-

klėlėse labiausiai paplitusi knyga buvo katekizmas, nors iki 17 a. pabaigos jame dar ir nebuvo elementorinės dalies. Vienur mokyta iš lietuviškų katekizmų, kitur – iš lenkiškų. Sugriuvus mediniam mokyklos pastatui ar išvykus mokytojui, praūžus karui, badmečiui ar epidemijai, mokyklos kartais ilgai neveikdavo. Po 17 a. vidurio karų daugelį mokyklų reikėjo kurti iš naujo.

1654 m. birželio 25 d. Šeduva gavo Magdeburgo teises. Miestui buvo suteikta savivaldybė su burmistro ir tarėjų (civilinėms byloms spręsti) bei vaito ir suolininkų (baudžiamosioms byloms spręsti) teismais. Nedaug iki tol (1649 m.) konsekruota nauja, mūrinė Šeduvos bažnyčia. Karaliaujant Jonui Sobieskiui, 1683 m. Šeduvos (arba Upytės) seniūnija buvo atimta iš kanclerio Kristupo Paco ir perduota jos raštininkui Andriui Gelgudui.

Yra duomenų, kad 1704 m. Šeduvoje buvo įkurta jėzuitų kolegija, teikusi vidurinę mokslą, bet ji veikė, matyt, neilgai. Priežastys tos pačios: karai, badmečiai, gaisrai (net Šeduvos mūrinė bažnyčia yra degusi 17 a. ir 18 a. pabaigoje), mokytojų ir pastatų trūkumas.

17 a. mokyklose mokė skaityti, rašyti, katekizmo, ministrantūros, kai kur dar ir skaičiuoti. Bažnyčios reikalui lotynų kalbos mokyta net pradžios mokyklose. Skaityti mokė lenkiškai, kai kur – lietuviškai (kolėgijose – aukštesnėse mokyklose – niekur nemokė lietuviškai). Čia dėstomoji kalba buvo lotynų. Be jos, dėstyta graikų kalba, filosofija, teologija (vėliau – vokiečių, prancūzų arba italų kalbos).

18 a. Lenkijos ir Lietuvos feodalinėje valstybėje buvo neraštingi apie 28 proc. turtingųjų bajorų, 40 proc. vidutinių bajorų, 44 proc. miestiečių ir 92 proc. smulkiųjų bajorų, o valstiečiai tik pavieniai buvo raštingi. Iš 695 jėzuitų vos 128 mokėjo lietuvių arba žemaičių kalbą. Mokyklose lietuvių kalbos niekas nereikalavo. Vaikus, kuriuos tėvai ketino atiduoti į viešąsias mokyklas, siūlyta mokyti lenkiškai, o jei leisti į aukštesnes mokyklas neplanuojama, juos galima mokyti ir žemaitiškai (toks buvo 1790 m. Žemaičių vyskupijos nurodymas dekanatams). Mažėjant mokytojų eksjėzuitų, mokymo kokybė gerėjo. Daugėjo lietuviškų elementorių. 1761 m. jų parduota tik apie 100, o 1790 m. – jau 2800.

1775 m. Šeduvos seniūnija seimas atidavė karaliaus Stanislovo Augusto Poniatausko brolio sūnui Stanislovui Poniatauskui, kuris nuo 1784 m. tapo LDK išdininku. 1779 m. birželio 26 d. jis suteikė Šeduvai privilegiją, atspindinčią švietimo epochos dvasią. Privilegijoje minima miesto mokykla, špitolė ir policija.

Pradėjus dirbti Edukacinei komisijai (1773 m.), visų

Čia XIX a. pabaigoje veikė pradinė šeduvių mokykla

mokyklų priežiūra buvo perduota Vyriausiajai Lietuvos mokyklai (buvusiai Vilniaus jėzuitų akademijai), kurioje iki pat 19 a. pradžios dėstytos lotynų ir lenkų kalbos, o nuo 1816 m. – vien lenkų. Šeduva tuo metu priklausė Kražių apygardai, bet apygardinės mokyklos su septynerių metų mokymu Šeduvoje nebuvo. Jos žinomos penkiuose kituose miestuose (Kaune, Kretingoje, Panevėžyje, Raseiniuose ir Ukmergėje). Be tokių mokyklų, ir toliau veikė vienuolynų (ypač pijorų) išlaikomos mokyklos. Pradinės mokyklos veikė prie parapijų ir vienuolynų, tik tada jų buvo įsteigta kur kas daugiau.

Veikiant šviečiamosios prancūzų literatūros idėjoms, naujoji mokykla išauklėjo jaunąją kartą, kuri jau nebegalėjo susikalbėti su senąja. Ponai laikėsi senų įsitikinimų, vos vienas kitas atleisdavo valstiečius nuo baudžiamos. O jaunimas besimokydamas gaudė senųjų laikų išminčių mintis, kurių negalėjo pritaikyti gyvenime. Mokiniai išmokdavo rašyti eilėraščius, sakyti tuščiažodžiaujančias kalbas galingųjų garbei. Didikų vaikai, išsiųsti mokytis į užsienį, daug laiko tuščiai praleisdavo aristokratijos salonuose. Edukacinės komisijos sudarymas šalyje buvo pirmas atvejis Europoje, kai švietimą į savo žinią paėmė pati valstybė. Idėja buvo gera, bet dėl bajorijos gobštumo ir grobstymų daugelis mokykloms skirtų pinigų buvo iššvaistoma, ir mokyklos ėmė skursti.

Mokykloje amatų, prekybos bei žemės ūkio darbo žinias buvo siūloma teikti, supažindinant vaikus su artimiausia aplinka, mokant juos stebėti, vertinti ir

praktiškai tai taikyti. Tuo laikotarpiu buvo manoma, kad valstiečiui reikia įteigti, jog jo laimė – atlikti savo luomo ir pavaldinio pareigas. Klusnumui išlaikyti reikėjo gilinti tikybos dėstymą.

1804 m. Stanislovo Poniatausko rūpesčiu atstačius apdegusią Šeduvos bažnyčią ir labai išplėtus parapijos ribas, atsirado ir daugiau kunigų. Šeduvoje po protestantizmo antplūdžio buvo įsisteigusi jėzuitų misija, o prie jos veikė net žemesnioji mokykla (turbūt 17 a.). 19 a. pradžioje prie Šeduvos bažnyčios apsigyveno vienas jėzuitas. Jo sodyba buvo greta altarijos, o ūkio trobesiai – už Niauduvos upelio. Jam buvo priskirtas ir pagalbinis ūkis su 14 gyventojų Maldžiūnuose. Iki 1863 m. Šeduvoje gyveno ir Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kvestorius (aukoms rinkti) vienuolis bernardinus (dabartinėje Sporto gatvėje).

1795 m. įvyko Lietuvos-Lenkijos jungtinės valstybės III padalijimas. Rašytiniai šaltiniai rodo, kad parapijinė mokykla yra buvusi jau 1830 m. (Nikolajaus I valdymo metais). Kada įsteigta (po pertrūkio) ši mokykla, duomenų nėra. Manoma, kad tai buvo padaryta 19 a. pradžioje. Ši mokykla buvo dviejų klasių, vieno prieklasio ir turėjo skyrių pradedantiesiems mokytis, kuriame buvo 34 mokiniai. Pirmoje klasėje buvo 13 mokinių, antroje – 17, prieklasyje – 25 mokiniai. Mokykla buvo išlaikoma parapijos ir klebono lėšomis. Joje dirbo du mokytojai – Žemaičių vyskupijos dvasininkas Benediktas Augevičius ir Jonas Antanas Vitkevičius. Neabejotina, kad švietimo srityje darbavosi ir nuolat prie bažnyčios gyvenęs vienuolis jėzuitas, nes jis turėjo patį didžiausią išsilavinimą.

Parapijinėse mokyklose mokė skaityti ir rašyti lenkiškai bei lietuviškai, taip pat katekizmo, davė pradinį aritmetikos žinių. Kai kur tos mokyklos buvo dviklasės ir triklasės, kaip antai Varniuose prie katedros, bernardinų Kretingoje ir Tytuvėnuose, Šeduvoje, Joniškėje ir kitur. Visos tos mokyklos buvo prižiūrimos klebono, be jokios kitos kontrolės. Vėliau, ypač po 1831 m., Rusijos vyriausybė ėmė naikinti valdžiai nepriklausiusias mokyklas, jų skaičius sumažėjo.

1826 m. Šeduva priklausė Vilniaus gubernijai, Panevėžio apskrčiai. Čia 1 mokinytė teko 100–200 gyventojų (skaičiuojant visas parapijines, apskričių mokyklas ir gimnazijas). 1852 m. Šeduva su ta pačia Panevėžio apskritimi priklausė jau Kauno gubernijai. Tais metais valdžios kontroliuojamų mokyklų 1 mokinytė teko 200–300 gyventojų.

Po 1841 m. vyriausybė leido Žemaičių vyskupijoje, prie kiekvienos parapijinės ir filijinės bažnyčios, laikyti mokyklą. Jose, prižiūrint kunigui, iš bažnyčios tarnautojų išrinktas arba pasamdytas mokytojas galėjo mokytį parapijiečių vaikus poterių, žemaitiškai

skaityti ir rusiškos abėcėlės. Du kartus per metus dekanai turėjo pranešti apie mokyklos būklę vyskupui M. Valančiui. Kartu turėjo pridėti mokinių sąrašą ir paminėti tas parapijas, kuriose nebuvo mokyklų, nurodant priežastis.

Dėl lėšų stokos vaikus dažnai mokydavo vargonininkas arba zakristijonas. Mokslo laikas buvo trumpas – dažnai vaikai susirinkdavo gavėnios pradžioje ir išsiskirstydavo po Velykų. Kitur susirinkdavo po Kalėdų ir tikrai kai kur mokslas prasidėdavo rudenį, o trūkdavo iki pavasario. Ten ir programos buvo kiek platesnės – vaikai mokėsi silabizuoti, skaityti lietuviškai, lenkiškai ir rusiškai, rašto pradmenų ir skaičiavimo, o gabesnieji ir svarbesniųjų dalykų – lotynų kalbos, dailės, gramatikos bei geografijos.

Šeduvoje buvo dviklasė parapijinė mokykla (tokių buvo nedaug). Vienklasėse mokslas užtrūkdavo 2–3 metus, o dviklasėse 4–5. Įsisteigus Edukacinei komisijai, kai kurios iš tokių mokyklų dirbo pagal programas, atitikusias pirmųjų vidurinės mokyklos klasių programas. Tuo metu dar buvo daugybė ir tarpinio tipo mokyklų su nenusistovėjusiomis programomis.

Pradinėse mokyklose galėjo mokytis ir mergaitės, tačiau jų būdavo tik viena kita. Kiek labiau pasiturinčių bajorų dukterys pradžios mokslą gaudavo namie arba pensionuose. Žydų tautybės gyventojai, kurių tuo metu Lietuvoje buvo palyginti daug, turėjo konfesines mokyklas, jų mokslo turinys nebuvo susijęs su gyvenamuoju kraštu (19 a. pabaigoje Šeduvoje gyveno apie 1100 žydų).

Pastatas Šeduvoje, kur pradinė mokykla veikė XX a.

Šiame name iki 1924 metų veikė pradžios ir gimnazijos klasės

Iki 1935 m. Turgaus aikštėje buvo mokinių bažnytėlė

Vyskupo M. Valančiaus archyve esantys 1853 m. dekanų pranešimai rodo, kad mokinių sumažėjo – Baisogaloje tebuvo 30, Grinkiškyje – 20, o iš Šeduvos visai negauta žinių. 1864 ir vėlesniais metais pasipylė generalgubernatoriaus Muravjovo raštai, reikalaujantys uždaryti mokyklas, kuriose mokoma iš elementorių, spausdintų Vilniuje arba Varšuvoje. Taigi lietuvių vaikams beliko mokytis skaitymo iš motinų.

Greta parapijinių buvo valdžios išlaikomų mokyklų. Po 1831 m. sukilimo carinė valdžia Šeduvoje įkuria valdinę mokyklą (1836 m.). Tokios mokyklos buvo gyventojams artimesnės, jose mokytojais dirbo savi

žmonės, gimtosios kalbos mokslas ten buvo pirmoje vietoje. Joms gyventojai pritarė labiau negu valstybinėms, kuriose mokytojais dirbo dažnai svetimi. Valdžios mokyklos turėjo daugiau pinigų, geresnes patalpas, todėl galėjo pasirinkti mokytojus, baigusius didesnę mokslą. Po 1831 m. sukilimo valdinių mokyklų mokytojai gaudavo po 90–100 rb. per metus, kai kur dar buvo renkamas mokestis ir iš tėvų.

Iki 1863 m. iš valstybės išdo išlaikomos pradinės mokyklos, skirtos valstiečių vaikams, dar neturėjo aiškiai išreikšto nutautinimo tikslo, mokiniams priverstinai nebruko stačiatikybės, nekliudė katalikams mokytis gimtąja kalba. Po 1863 m. mokytojais buvo skiriami vien rusai stačiatikiai, visai nemokantys lietuvių kalbos.

1865 m. uždraustas lietuviškų knygų spausdinimas lotyniškėmis raidėmis. Praktikoje lietuviai labiausiai naudojo šias knygas: maldaknygę, giesmyną ir bažnyčioje skaitomų Evangelijų knygą. Tos trys knygos pirmiausia ir pradėtos spausdinti rusiškėmis raidėmis. Būdavo atvejų, kai vietiniai mokytojai, atėję į bažnyčią, atimdavo maldaknyges arba, važinėdami po parapijos sodžius, surinkdavo jas ir sudegindavo.

Po 1863 m. sukilimo į Šeduvą buvo paskirta daugiau rusų administracijos ir nuolatinei apgyvendintos keturios kuopos rusų kariuomenės. Kareiviai buvo išskirstyti po ūkininkų sodybas. Kareivių mankštos laukas – maniežas – buvo netoli Kėdainių gatvės (dabartinė Maniežo gatvė).

1877 m. miesto centre buvo padėti pamatai naujai mūrinei cerkvei, kuri Lietuvos Respublikos laikotarpiu buvo paversta katalikų mokinių bažnytėle (1935 m. pertvarkant miesto aikštę, ji nugriauta).

Yra duomenų, kad 1860 m. Šeduvos dekanate buvo 10 parapijų, kur gyveno 44515 parapijiečių. Tad galima daryti išvadas ir apie tuo laiku buvusių parapijinių mokyklų skaičių, kuris, ėmus steigti valdines rusiškas mokyklas, gerokai sumažėjo.

1864 m. Šeduvoje įsteigiama realinė rusų pradžios mokykla, kuri buvo nukreipta rusinimo tikslams. Tokio tipo mokyklos formavosi 19 a. pradžioje. Jos siekė rengti valstiečių vaikus žemės darbui ir kartu teikti elementarių bendrojo lavinimo žinių. Tačiau 1864 m. jau kūrėsi vadinamosios liaudies mokyklos, pakeitusios realines, o miestuose išliko mokyklos, kurių paskirtis – amatininkų, smulkių tarnautojų ir pirklių vaikams teikti aukštesnį pradinį išsilavinimą bei tam tikrų taikomojo pobūdžio žinių (mokslas jau truko 6 m.). Šeduvoje tuo pereinamuoju laikotarpiu buvo išlikusi žemesnio tipo pradinė mokykla. Ji buvo miesto centre (dabar – buvęs Buitinio gyventojų aptarnavi-

mo kombinato pastatas), išlaikoma miesto valdžios. Patalpos mažos – tik viena klasė. Ant ilgų suolų sėdėdavo po 5–6 mokinius. Mokslas prasidėdavo rugėdavo mėnesį, o baigdavosi gegužės. Pamokos vyko tik rusų kalba. Dirbo mokytojas Losickis. Jis vienas dėstė visus dalykus – skaitymą, gramatiką (rusų k.), aritmetiką, dainavimą, istoriją ir geografiją. Skaitymo vadovėlis vadinosi „Dietskij mir“. Rašyta grifeliais ant vadinamųjų grifelinų „doskų“, nes sąsiuviniai buvo labai brangūs. Mokėti už mokslą nereikėjo. Mokinių amžius buvo nuo 8 iki 15 metų, bet pasitaikydavo vienas kitas ir arti 20 metų.

Mokykloje buvo I, II ir III skyriai. Klasėse mokėsi daugiausia berniukai, mergaičių mažai. Klasę sudarė 20–25 mokiniai. Jiems buvo taikomos įvairios bausmės – klupdydavo ant kelių, mušdavo ir net pašalindavo iš mokyklos. Baigus šią mokyklą, išduodavo pažymėjimą, kurį turintiesiems reikėdavo metais trumpiau tarnauti kariuomenėje.

1889 m. mokykla buvo įsikūrusi Panevėžio gatvėje (kur vėliau buvo karšykla). Čia klasių patalpos buvo labai mažos, tad mokykla jose išsilaike tik iki 1890 metų.

1893 m. Kauno gubernijoje mokyklą lankė tik 8 proc. mokyklinio amžiaus vaikų. 1899 m. lietuviai valdinėse mokyklose sudarė maždaug 30 proc. mokinių. Materialinė pradinė mokyklų būklė Lietuvoje buvo labai bloga. Mokiniais trūko net skaitymo knygų, suolų, stalų. Kai kur vaikai sėdėjo tiesiog ant grindų, rašė, grifelines lenteles pasidėję ant savo knygų skrynelių. Išdo skirtos lėšos pagrindinai buvo skiriamos cerkvinėms mokykloms, o kitas mokyklas teko išlaikyti patiems valstiečiams. Šeduva minimu laikotarpiu priklausė Kauno gubernijai. Ši gubernija 1899 m. iš valstybės išdo švietimui skirtų lėšų gavo maždaug 13 kartų mažiau negu Gardino gubernija, 9 kartus mažiau negu Minsko ir t. t. Vienam mokiniui per metus iš išdo teko apie 46 kap. O mokyklai – apie 24 rb. Valstiečiai nebuvo suinteresuoti remti savo mokymo bei auklėjimo dvasiai svetimos mokyklos. Nėdidelė suma buvo skiriama ir mokyklų bibliotekoms, kurias papildydavo tik „dorovingomis“ knygomis, griežtai kontroliuojant mokyklų inspektoriui.

Jau 18 a. Lietuvoje buvo paplitęs privatus namų mokymas ir kaimo mokyklėlės – bakalorijos, kurios gyvavo niekieno nekontroliuojamos. Čia temokydavo skaityti, rašyti lentelėse, kai kur – skaičiuoti. Mokymas iš bet kokių tikybinių knygelių buvo paplitęs ne tik 18 a., bet ir visą 19 a., nors vis gausėjo ir lenkiškų elementorių. Vilniaus akademijos spaustuvė lietuviškas knygas iki 18 a. vidurio spausdino gotiškomis raidėmis (kaip ir Mažojoje Lietuvoje) ir tik po to pe-

rėjo prie lotyniškų raidžių. Tada ir prasidėjo tikrasis elementorinio mokymo etapas.

Šeduvoje daraktoriavo Raila, Narkevičiūtė, Anelė Žilinskaitė, Grigaliūnaitė ir kiti.

Daraktorių mokymas dažniausiai būdavo keturių laipsnių: 1) abėcėlė, 2) skiemenų dėjimas, 3) žodžių dėjimas ir 4) knygų skaitymas. Pasitaikydavo ir taip, kad mažiau gabūs mokiniai visai neišmokdavo skaityti, nes mokymas buvo nuobodus, o daugelis daraktorių nedavė vaikui galvoti. Šeduvietis daraktorius Raila mokė tik rašyti, nes pagrindinis jo darbas buvo advokatavimas. Narkevičiūtė nemokėjo lietuviškai, todėl kalbėjo lenkiškai, bet jos mokiniai skaitė iš lietuviškų elementorių. Daraktorė Grigaliūnaitė mokė ir skaityti, ir rašyti.

Mokslas vykdavo tik žiemą. Pamokos tęsdavosi visą dieną, nuo ryto iki sutemų. Pamokų trukmė įvairi – po 1 val., net po 1,5 val. Pertraukos būdavo po 10–15 min., o pietų – 1,5–2 val. Mokinių amžius svyravo nuo 8 iki 12 metų. Šiose mokyklėlėse mokydavosi ne daugiau kaip 10 mokinių. Nebūdavo jiems atskirų patalpų ir mokyklinių suolų. Vaikai sėdėdavo įvairiose vietose – ant suolų, vadinamųjų uslanų, ant lovų ir pan. Kiekvieną mokinį mokė atskirai, bet garsiai, o skaitydavo visi kartu, visa grupė. Skaitydavo iš elementorių, kuriuos gaudavo iš vadinamųjų ška-plernikų, o šie – iš knygnešių. Elementoriaus kaina – 0,15 rb., už mokslą daraktoriui mokėdavo nuo 0,30 iki 0,60 rb. per mėnesį.

Daraktorinis mokymas carinės priespaudos laikais, kai buvo uždrausta lietuviškoji spauda, savaime buvo pažangus reiškinys, tačiau daraktorių mokymo ir auklėjimo metodika vėl daugiau primindavo 16 a. pradžios mokyklą – katekizmo pavidalo vadovėliai, rykštės, prievarta.

Caro valdžia daraktorines bei slaptąsias kaimo mokyklas labai persekiudavo, todėl, vykstant pamokoms, visi skaitydavo ar rašydavo, o vienas mokins stebėdavo, ar nepasirodys žandaras. Pamatę jį, vaikai slėpdavosi kamaroje, rūsyje, po „duknomis“, kiti išbėgdavo, slėpdavo ir lietuviškas knygas.

Nuo 1890 m. pradinė mokykla įsikuria Gegužės 9-osios gatvėje (buvęs Romualdo Bukausko namas). Ten patalpos taip pat buvo tamsios ir nepritaikytos mokyklai, bet čia buvo keturi skyriai, todėl dažnai nesigilinant šie mokyklos įsikūrimo metai buvo laikomi jos egzistavimo pradžia. Mokykloje mokėsi net iki 100 mokinių. Mokytojavo Platonas ir Kroževskis. Buvo dėstoma rusų kalba. Dauguma besimokančiųjų – berniukai.

1907–1914 metų laikotarpis, po spaudos draudimo

panaikinimo, turi kai kurių savitumų, nes pradžios mokyklose dirbo jau tam tikra dalis lietuvių. Paežerių, Rozalimo, Radviliškio pradinės, vadinamosios liaudies mokyklos, buvo išlaikomos valsčių savivaldybių, o Šeduvoje veikė parapijinė pradinė mokykla. Vėliau čia ir Radviliškyje atidarytos pradžios mokyklos, kurias visiškai išlaikė valstybės išdas. Atvykęs naujas mokytojas pirmiausia turėdavo kreiptis į viršaitį ar burmistrą, atlikti visus perdavimo–priėmimo formalumus ir apie tai pranešti apskrities inspektoriumi, o priklausant nuo valstybės išdo, mokyklos vedėjas su valsčiaus valdžia galėjo nebeturėti jokių reikalų. Dvasininkai ar Vidaus reikalų ministerijos atstovai neturėjo teisės savarankiškai kontroliuoti mokytojo darbo. Viską lėmė apskrities inspektorius, kuris galėdavo tarnyboje paaukštinti, perkelti iš vienos vietos į kitą, rašyti papeikimus ar pagyrimus.

Tik 1916 m. paskelbtas visuotinio ir privalomo pradžios mokslo projektas, kuris numatė 180 dienų mokslo metus mieste ir 160 dienų kaime. Iki tol mokslas tęsdavosi vos 80 normalių dienų, nes dėl ganiavos ir kitų darbų dalis mokinių klasėje nepasirodydavo, o kai mokyklos lankymas nebuvo privalomas, jokie raginimai per valsčiaus valdybą ar skelbimai bažnyčioje nepadėdavo.

Mokiniai kasdien į mokyklą atvykdavo, o vakare grįždavo į namus (kai kurie mokiniai gyveno kaimuose, nuo mokyklos atitolusiuose 6–7 km ir daugiau). Mokytojo butas dažniausiai būdavo mokyklos pastate. Be to, mokytojui buvo priskirta spinta knygoms ir drabužiams, lova su matracu, 2 paprasti stalai, 6 kėdės, sienos laikrodis, lempa, kabykla, kiti smulkesni daiktai.

Praslinkus keleriems metams (1908 m.), Gegužės 9-osios gatvėje (buvusiame Libonaičių name) veikė atskira mergaičių pradinė mokykla. Joje buvo mokoma taip pat rusų kalba. Dirbo mokytoja Julija Skalskaja. Ir šioje mokykloje dar buvo naudojami grifeliai bei rašymo lentelės („doskos“). Čia veikė viena paruošiamoji klasė ir I, II, III skyriai. Mokėsi 24–25 mergaitės, kurių amžius siekdavo iki 15 metų. Tikyba dėstė kunigas, Šeduvos vikaras. Ši mokykla gyvavo iki 1915 m., o 1916–1917 m. jau veikė katalikiška pradinė mokykla.

Šeduvos ir gretimose mokyklose paskutiniaisiais 19 a. ir pirmaisiais 20 a. metais mokinių daugumą sudarė katalikai. Kur arti vokiečių dvarai, buvo po keletą liuteronų tikybos, o mieste – ir šiek tiek stačiatikių. 1897 m. spalio 7 d. raštu panaikinta prievolė organizuotai lankyti cerkvę nepravoslavams (tikiybinių ir valstybinių švenčių dienomis). Taip pat nurodyta, kad užtenka atskirų tikėjimų mokiniams prieš

pamokas ir po jų sukalbėti savą maldą. Kunigai visur priešinosi maldai rusų kalba, dėl to tęsėsi begaliniai ginčai, todėl 1898 m. buvo leista šias maldas skaityti lotyniškai.

Po 1905 m. buvo išspausdintas ir naudojamas trumpas lietuviškas maldų tekstas – lotyniškojo vertimas. Visiems atsistojus, maldą perskaitydavo vienas iš mokinių, kuriam tai patikėdavo.

Šeduvos miesto ir gretimos mokyklos dar apie 1868 m. vadovėlius gaudavo iš Syrkino knygyno Vilniuje arba jam priklausiusių knygų sandėlių kituose miestuose. Iš čia tuo metu buvo gaunami žurnalai, bibliotekai bei mokytojams skirtos knygos. Apie 1910 m. pagrindinis aprūpintojas knygomis ir kitomis raštinėmis priemonėmis buvo Brevdos knygynas. Vienintelė vieta, iš kur buvo galima gauti knygų – mokyklos „knygynėlis“ (biblioteka). Čia buvo lyg trys skyriai: knygos mokytojams, knygos mokiniams ir vadina moji nemokamoji liaudies skaitykla.

Kaizerinės vokiečių okupacijos metais (nuo 1915 m. rugsėjo 18 d.) iš pradžių uždaromos visos mokyklos, nustoja eiti lietuviški laikraščiai. Prasideda pasaulinis karas.

Jau pradėdant 1904 m., lietuviams atgavus spaudą, politiniame gyvenime – dideli pakitimai. Kiek vėliau ėmė dirbti ir kurį laiką veikė mokykla dėstomąja vokiečių kalba. Joje daugiausia mokėsi Šeduvoje gyvenančių vokiečių ir latvių vaikai. Mokykla buvo įsikūrusi Gegužės 9-osios gatvėje (buvusi ūkinių prekių parduotuvė). Mokytoja dirbo šio namo savininkė Marija Janavičienė (Marie Janovicy). Besimokantys vaikai dažnai būdavo vedami į protestantų–liuteronų kirchę, buvusią Raudondvario pagrindiniuose rūmuose.

Pasikeitusiose politinėse sąlygose 1916 m. Šeduvoje susikuria lietuviška pradinė mokykla. 1918 m. pradžioje vokiečių okupacinė valdžia paskelbia atidarysianti mokyklą tiems, kurie nori mokytis vokiečių kalbos, bet, nesusidarius reikiamam mokinių skaičiui, iš pradžių tokia mokykla nebuvo atidaryta.

Labai sunkiais I pasaulinio karo metais Raudondvaryje, Roppo dvaro patalpose, veikė pradinė mokykla, kurią lankė artimiausių gyvenviečių vaikai. Čia mokėsi vaikai iš Raudondvario, Prastavonių ir taip vadinamų artimesnių miesto „kolonijų“ (nors pagrindinis kaimų skirstymasis į vienkiemius vyko apie 1922 m.). Šioje pradinėje mokykloje dirbo jauna mokytoja Emilija Žemaitienė, Petrograde baigusi keturias gimnazijos klases ir paruošiamuosius mokytojų kursus.

**Nuotraukos iš Šeduvos gimnazijos
muziejaus fondo**

IŠ PRISIMINIMŲ APIE MOKYTOJĄ

ŠIŲ METŲ SAUSIO MĖNESĮ SUKAKO 90 METŲ, KAI BUVO ĮKURTA RADVILIŠKIO GELEŽINKELIO PRO-
GIMNAZIJA. VIENAS IŠ JOS ĮKŪRIMO INICIATORIŲ – MOKYTOJAS, VISUOMENĖS VEIKĖJAS JONAS
KRIKŠTANAS. JIS MANE MOKĖ RADVILIŠKIO DR. VINCO KUDIRKOS PRADŽIOS MOKYKLOJE.

Radviliškio dr. Vinco Kudirkos pradžios mokyklos mokytojai 1933 metais. Paskutinėje eilėje pirmas iš kairės – Jonas Krikštanas, prie jo – Teodora Plungienė, Skabienė (buvo išstremta), Liudvikas Kinčinas (mirė tremtyje). Žemiau stovi (iš kairės): Stefa Šlevienė, Ona Kinčiniene (buvo išstremtos), Misiūnienė. Viduryje – kunigas Byla

Regina SACEVIČIŪTĖ

Jonas Krikštanas gimė Radviliškyje 1896 metais. Motina Ona Abromavičiūtė-Krikštaniene ir tėvas Kazimieras Krikštanas palaidoti senosiose Radviliškio kapinėse, netoli Lietuvos savanorių kapavietės. Kur užkasti jų sūnaus Jono palaikai, niekas nežino.

Jonas Krikštanas 1927–1941 metais gyveno Kęstučio gatvėje. Namai, pažymėtas penktuoju numeriu, išlikę iki šiol, tik neatpažįstamai pasikeitę. Kaip atskiras gyvenamasis namas šalia stovi buvusi klėtis, dabar ten

įsikūrusi dvių drabužių parduotuvė. Nebeliko didelio kiemo, sodo. Prisimenu, kai mes, mokinukai, dažnai užsukdavome į mokytojo namų kiemą, pabendraudavome su jo sūnumi – mūsų bendraklasiu Andriumi, kartais ir su pačiu mokytoju. Kai kieme atsirado jaunas stirniukas, dažniausiai užsukdavome dėl jo.

Mokytojas buvo vidutinio ūgio, stamboko sudėjimo. Mums, mokiniams, jis buvo tėviškai reiklus ir atidus.

Radviliškio dr. Vinco Kudirkos pradžios mokyklos šeštokų išleistuvės 1940 m. birželio 16 d. Tarp suaugusiųjų pirmas iš kairės sėdi Jonas Krikštanas, viduryje – mokyklos vedėjas Kazys Gudas (buvo ištremtas). Trečias iš dešinės – Radviliškio burmistras Vladas Brazauskas

Radviliškio miesto choras 1942 m. gegužės 31 d. Choro, kuriame dainavo daug mokytojų, vadovas – Puidokas.

Sūnui Andriui nedarė jokių nuolaidų, jam buvo net reiklesnis. Jis stengėsi ugdyti mūsų kūrybiškumą, ragindamas rašyti eiles, sugalvoti skaityto teksto pabaigą. Pamokos vykdavo ne tik klaseje, bet ir mokyklos kieme, pievose. Mokytojas išmokė suprasti žemėlapi, taikė įvairių, įdomių mokymo metodų. Meilę Tėvynei jis ugdė ir savo pavyzdžiu: buvo aktyvus Šaulių sąjungos narys, tautininkas, 1923 metais apdovanojamas Klaipėdos išvadavimo medaliu. Jo iniciatyvos dėka mes, mokiniai, dalyvaudavome valstybinių švenčių minėjimuose, kituose renginiuose, kurie vykdavo Turgaus aikštėje (dabartinėje Aušros aikštėje), poligone, Šaulių namuose (Laisvės alėjoje). Juose mokytojas dažnai sakydavo kalbas. Prisimenu, kai 1937 metais, išsirikiavę geležinkelio stoties perone, laukėme pro Radviliškį iš Rygos grįžtančių mūsų krepšinininkų – Europos čempionų. Traukiniui sustojus, užgrojo dūdų orkestras, o mes su mokytoju ir visais susirinkusiais šaukėme „valio!“ Panašiai sutikome ir pro Radviliškį pravažiuojantį prezidentą Antaną Smetoną.

Kai 1939 metais baigiau penkis skyrius, mokytojas suorganizavo mūsų klasei nuostabią išvyką į Kauną. Prie traukinio sąstato buvo prikabinti dar du vagonai, kuriuose ir įsikūrėme. Aplankėme Kauno zoologijos sodą, Karo muziejų. Čia, sodelyje, rytais stebėjome vėliavos pakėlimo bokšte, o vakarais nuleidimo ceremonijas. Lankėmės sporto halėje, kur susitikome su krepšinininku Pranu Lubinu. Užvertę aukštyn galvas, į jį žiūrėjome, klausinėjome... Vėliau ir mūsų klasės draugas Kazys Petkevičius (jau amžinąjį atilsį) tapo garsus krepšinininkas. Pabuvome ir monetų kalykloje, Dariaus ir Girėno mauzoliejyje. Grįžę į vagonus, pritariant harmonikai, dainuodavome. Mieste praeiviai dažnai klausdavo, iš kur mes. Atrodėme tvarkingai: mergaitės – vyšnių spalvos suknelėmis, baltomis apykaklėmis, juodomis prijuostėlėmis, berniukai – juodomis kelnėmis ir švar-

Radviliškio visuomenė 1930 m. švenčia Užgavėnes dr. Vinco Kudirkos pradžios mokyklos salėje. Antras iš kairės ant grindų sėdi Jonas Krikštanas

keliais stačiomis apykaklėmis, visų galvas puošė akso-minės vyšnių spalvos kepuraitės.

Mokytojo krikšto duktė Nijolė prisimena: Lietuvai atgavus Vilnių, ten apsilankęs jis neturtingą paauglę lenkaitę nusivedė į parduotuvę ir nupirko batelius. Ži-nome, kad tuo metu lietuviai ir lenkai neįtūrė prie-lankumo vieni kitiems. Jonas Krikštanas visų pirma vadovavosi humaniškais jausmais. Mergaitės motina verkdamas apie tai pasakojo aplinkiniams.

Atėjo 1940 metų birželis, mūsų išleistuvės. Baigėme šešis skyrius. Pasilipę ant mokyklos kiemo tvoros, stebėjome su trenksmu pravažiuojančius sovietų tankus, kurie, palyginus su mūsų kariuomenės tanketėmis, atrodė gremėzdiški. Tada dar nenujautėme, kad šių tan-kų pasirodymas greit nulems kai kurių mūsų klasės draugų ir daugelio mokytojų likimus.

Jonas Krikštanas drąsiai pasisakė prieš naująją val-džią, ragino už ją nebaluoti. Greit jis iškeliamas iš Radviliškio į Raudžius (Šiaulių apskrityje). 1941 metų sausio 14 dieną areštuojamas ir įgrūdamas į Šiaulių kalėjimą. Tolimesnis jo likimas iki šiol nėra visai aiš-kus. Archyvinėje byloje parašyta, kad mirė 1942 metų rugsėjo mėnesio 19 dieną Gorkio srityje per tardymą, tačiau Radviliškyje sklido kalbos, kad pakelyje į tremtį jį sušaudė.

Kitų mokytojo šeimos narių likimas – taip pat tra-giškas. Žmona Ona areštuota 1946 metais, dvejus me-tus kalėjo Kazachstane ir dar penkerius metus buvo tremtyje. Iš ten grįžusi, mirė Lietuvoje. Palaidota prie giminių naujosiose Radviliškio kapinėse. Sūnus Ka-zimieras karo metais pasitraukė į Vakarus ir tragiškai mirė Lenkijoje. Jaunesnysis sūnus Andrius liko Lietu-voje. Šių metų sausio mėnesį, būdamas 82 metų, mirė Vilniuje.

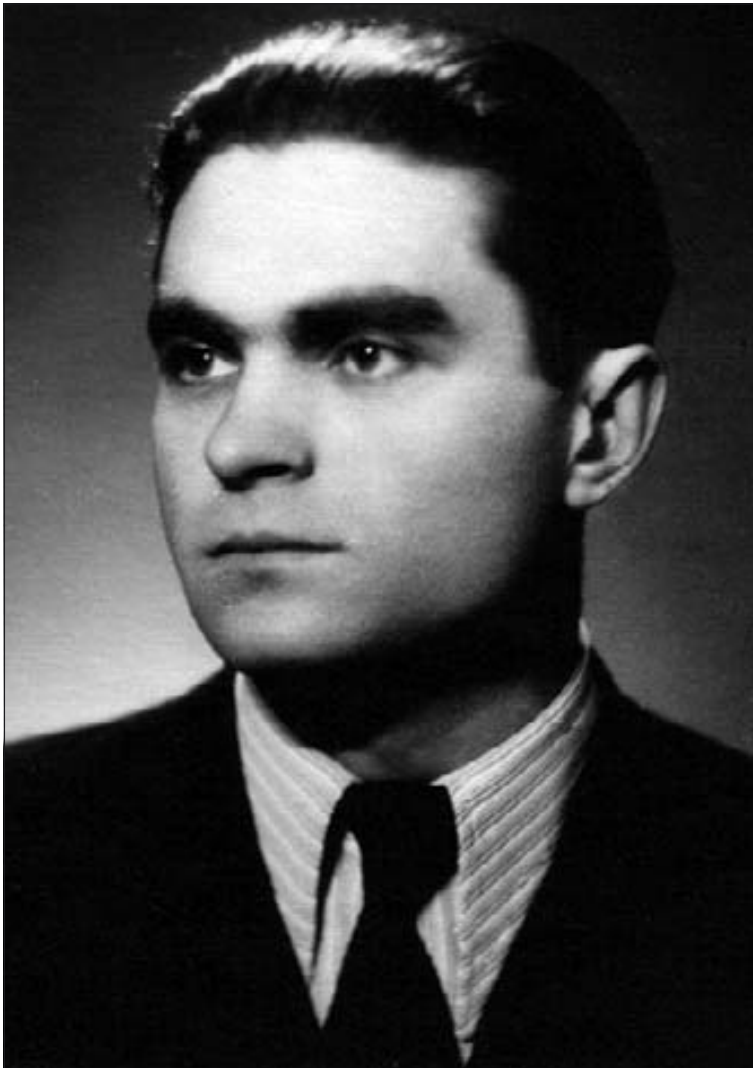
2008-ųjų birželio 11-ąją Jonui Krikštanui po mirties suteiktas Laisvės kovų dalyvio vardas.

Aš didžiuojuosi, kad mane mokė ir auklėjo šis mo-kytojas. Iš tolimos vaikystės apie jį likę prisiminimai lydi mane visą gyvenimą... Norėjau ir dabartinei ra-dviliškietėjų kartai suteikti nors kiek žinių apie šį mo-kytoją, Lietuvos patriotą, kurį pažinojo ir gerbė prieš-kario laikų radviliškietėiai.

Gaila, kad senoji mokykla Dariaus ir Girėno gatvėje, kurioje vaikus mokė Jonas Krikštanas ir kiti garbūs mokytojai, nebeatgavo dr. Vinco Kudirkos istorinio vardo.

Autorės ir mokytojos Teodoros Plungienės asmeninių archyvų nuotraukos

RADVILIŠKIETIS, GYVENIMĄ PAŠVENTĘS LIETUVOS AVIACIJAI

**Vytautas Pakarskas,
baigęs studijas**

RADVILIŠKIO MIESTO LIZDEIKOS GIMNAZIJA, ŠVENČIANTI IŠKILŲ 90 METŲ JUBILIEJŲ, GARSI SAVO AUKLĒTINIAIS, PASIAUKOJAMAI DIRBUSIAIS LIETUVAI ĮVAIRIOSE SRITYSE. ŠIS PASAKOJIMAS – APIE VIENĄ IŠ JŲ, VYTAUTĄ PAKARSKĄ.

Elena ADOMAITYTĖ-CEMNOLONSKIENĖ

PIRMIEJI ŽINGSNIAI

Tai vienintelės tuo metu Radviliškio gimnazijos VI laidos abiturientas. Per palyginti trumpą 65-erių metų laikotarpį Vytautas Pakarskas nuveikė nepaprastai daug įvairiuose veiklos baruose, bet ypač reikšmingą ir nepamirštamą indėlį įnešė į Lietuvos aviaciją.

Vytautas Aleksandras Pakarskas¹ gimė 1930 metų rugpjūčio 26 dieną Radviliškyje, ugniagesių motoristo, auksinių rankų meistro Juozo Pekarsko ir ūkininkaitės Onos Šernaitės šeimoje. Nuo pat mažų dienų atsiskleidė Vytauto polinkis į techniką ir įvairūs sugebėjimai. Kaip savo atsimini-

muose rašė radviliškietė biologijos mokslų daktarė Kristina Pakarskytė, jos ketveriais metais jaunesnis broliukas pėdindavo į gaisrinę kartu su tėveliu ir treniruojavosi. O pradėjęs lankyti mokyklą ir dovanų gavęs miniatiūrinius, tėvelio pagamintus šaltkalvystės įrankius, pats imdavo meistrauti. Ypač mėgo daryti aitvarus, lėktuvėlius. Būdamas judrus, lakstydamas su jais po Gedimino gatvės pievas ir grožėdavosi savo tvariniais, pakilusiais į žydrą gimtąją padangę.

Mus, mokslo drauges nuo pat pirmos klasės, Vytautas, kurį, kaip ir namiškai, vadinome antruoju vardu – Alium, Aliuku, visada stebindavo. Jis iš dviejų centų monetų sugebėdavo iškalti skaisčiai žvilgančius „auksinius“ žiedelius. Kaip jais mes tada džiaugdavomės!

Prasidėjusios II pasaulinio karo audros ypač jaudino ir veikė mažuosius, turėjo įtakos jų žaidimams. Prie namų tada nusidriekusi baliukėse ir pievose Aliukas su vaikais žaisdavo karą. Jo vadovaujami Gedimino gatvės berniukai – Aliaus „kariuomenė“ – „kovodavo“ su Žaliosios gatvės berniukais – Liongino „kariuomene“. Pasigamintais vaikiškais „ginklais“ jie mokėsi gintis nuo „priešų“.

Smalsus vaikas dažnai įsistebeilydavo į kariškus lėktuvus, su didžiuliu triukšmu praskrendančius virš galvų, kartais ir bombarduojančius miestą. Gal jau tada gimė svajonė pačiam kurti taikius lėktuvus ir, pakilus į neapbrėpiamas gimtojo krašto aukštybes, skraidyti skraidyti...

Paaugęs Alius su pasididžiavimu birbdavo senu, paties pasitaisytu motociklu. Mokė sesutę važinėti ne tik dviračiu, bet ir mažesniu motociklu. Mus džiugindavo, į gimnazijos poilsio vakarus atsinešdamas paties sukonstruotą „tonmuziką“ ir paleisdamas skambėti lyriškas nepriklausomos Lietuvos laikų melodijas.

SAVARANKIŠKO KELIO PRADŽIA

Kai tėvas Juozas Pekarskas, 1944 metais išvežtas darbams į Vokietiją, pražuvo, šeima nebeteko maitintojo. Nuo tada Vytautas Alius nebeturėdavo moksleiviškųjų atostogų. Jų metu važinėdavo po kaimus, kaip kino mechanikas rodydamas filmus. Savaitgaliais „tonmuziką“ grodavo įvairiuose šokių vakaruose. Taip užsidirbdavo pragyvenimui ir paremdavo mamą bei seserį.

Vytautas buvo stropus ir geras mokinys, romantiškas, subtilus, draugiškas vaikinys. Mėgo istoriją, poeziją, domėjosi kalbomis, ypač – techninė-

Radviliškietis aviatorius sklandytuve 1963 m.

mis disciplinomis. Todėl visai nenustebome, kad jis, 1949 metais baigęs gimnaziją, išvyko į Kauną studijuoti mechanikos mokslų.

Studijų Politechnikos institute metais Vytautas rimtai gilinosi į specialybės dalykus. Studijuodamas tuojau pat įsijungė į instituto sklandymo sekcijos veiklą, mokėsi sklandyti. Gana daug dirbo. Kadangi iš kuklios stipendijos buvo sunku išgyventi, vakarais ir savaitgaliais buhalteriaudavo privačioje įmonėlėje. Studentų vasaros atostogų metu darbuodavosi Radviliškio MTS-e.

ENERGINGAS DARBAS VILNIUJE

1954 metais baigęs studijas, Vytautas gavo paskyrimą į Kiniją, tačiau, kaip pasakojo sesuo, neišleido KGB. Buvo nukreiptas į Vilniaus „Žalgirio“ staklių gamyklą. Iš pradžių jam buvo patikėtos Mechaninio cecho viršininko pareigos, o netrukus – jau vyriausiojo inžinieriaus-konstruktoriaus. Čia Vytautas su bendradarbiais kelerius metus kons-

travo naujų modelių stakles. Dirbo nepaprastai susikaupęs, beveik neišeidamas iš gamyklos.

Kvalifikuotų, iniciatyvių inžinierių, sugebančių vadovauti gamybiniam kuriamajam darbui, pokario metais trūko ne vienoje įmonėje. V. Pakarskui teko padirbėti vyriausioju technologu Elektros prietaisų konstruktoriniame–technologiniame biure, vadovauti įvairių prietaisų konstravimui. Daug energijos jis paskyrė Šlifavimo staklių gamyklai, kurioje nuo 1960 metų uoliai darbavosi kaip laboratorijų sektoriaus vadovas bei projektų vyriausiasis konstruktorius. Bendradarbiai pasakojo, kad Vytautas vadovavo šiam darbui labai susitelkęs. Sukonstruotas naujų modelių šlifavimo stakles tuojau pat išbandydavo laboratorijoje. Išitraukęs į darbą, pamiršdavo net valgį. Neaišku buvo, kada jis ilsisi ar valgo, nes gamyklos darbuotojai matydavo jį visose trijose pamainose.

1964 metais V. Pakarskas perkeliamas į Respublikinį techninės informacijos institutą dirbti Mašinų skyriaus viršininku. Čia irgi visus stebina savo pareiagingumu ir teigiamu pavyzdžiu. Pasineria į visuomeninę veiklą. Be kitų įsipareigojimų, jis išrenkamas Lietuvos aviacijos sporto federacijos atsakinguoju sekretoriumi.

AVIACIJA – NEATSKIRIAMA GYVENIMO DALIS

Baigęs institutą ir pradėjęs dirbti Vilniaus „Žalgirio“ staklių gamykloje, V. Pakarskas kiekvieną

Prie gamykloje motorizuoto sklandytuvo. Iš dešinės – V. Pakarskas, generolas A. Žalnierauskas, kabinoje – A. Jonušas. Pociūnai, 1975 m.

laisvą valandą sklandė ir skraidė Paluknyje, Kyviškėse. Jis lėktuvu „veždavo“ kolegas sklandytus į akrobatinio skraidymo varžybas ir pats jose dažnai dalyvaudavo. Per aviacijos šventes su draugais atlikdavo įspūdingų akrobatinių piruetų. 1963 metais tapo sklandymo sporto meistru. Pasiekė skridimo į numatytą tikslą sklandytuvu Lietuvos rekordą bei kitų rekordų. 1966 metais dviviečiu sklandytuvu L-13 „Blanik“ įveikė 476 kilometrų nuotolį ir pasiekė naują rekordą. Jam įteiktas 12-tas Lietuvoje FAI auksinis sklandytojo „C“ piloto ženklas. Suteiktos lakūno, sklandymo sporto teisėjo kvalifikacijos. V. Pakarskas daug nuveikė stiprindamas aeroklubo materialinę bazę. Kadangi vilniečiai aviatoriai neturėjo sklandytuvų bei lėktuvų angaro, Vytautas ėmėsi iniciatyvos pastatyti jį Kyviškių aerodrome, laisvalaikiu tai ir suprojektavo. Rūpinosi medžiagomis, sutelkė kolegas aviatorius ir pasinėre į statybos darbus. Netrukus Kyviškių aerodrome iškilo tuo metu didingas statinys – pačių aviatorių rankomis visuomeniniais pagrindais pastatytas erdvus anaras.

1968 metais Vytauto Pakarsko iniciatyva pradėtas leisti informacinis biuletėnis „Sparnai“, kurio redakcija buvo įkurdinta jo paties kambaryje. Vytautas ne tik telkė aviacijos entuziastus – žurnalistus, bet ir rūpinosi biuletėnio leidyba, spausdinimu, buvo pirmasis ir ilgametis leidinio vyriausiasis redaktorius. 1991 metais, jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šis biuletėnis pradėtas leisti senu žurnalo pavadinimu – „Lietuvos sparnai“. Pasaulyje 1968 metais pradėjus eksploatuoti plastmasinius sklandytuvus, kurie savo kokybe gerokai pranoko medinius, kilo mintis ir Lietuvoje pradėti jų gamybą, panaudojant stiklaplastį. V. Pakarskas, grįžęs iš Lenkijoje, Lešne, vykusio pasaulio sklandymo čempionato, ėmėsi drąsios ateities vizijos – Lietuvoje įkurti Sportinės aviacijos gamyklą, kurioje būtų galima gaminti naujos technologijos sklandytuvus.

PRASMINGIAUSIAS GYVENIMO TARPSNIS PRIENUOSE

Sunkus ir rizikingas buvo aviacijos gamyklos kūrimo kelias. Atrodė fantastiška pasiekti vokiečių, čekų ar lenkų, turinčių specialius institutus ir senas konstravimo tradicijas, lygį. Kurti pasaulinės klasės sklandytuvą to meto sąlygomis buvo nepaprastai sudėtinga. Tačiau iniciatyvus inžinierius V. Pakarskas šio drąsaus uždavinio ėmėsi su nepaprasta energija ir pasišventimu, nebudamas

jokių sunkumų. 1969 metais nutarus Prienuose, apleistos miesto pieninės vietoje, įkurti iš pradžių eksperimentines dirbtuves, Vytautas čia persikėlė ir ėmė telkti aviacijos entuziastus, konstruktorius-technologus. Jis prikalbino žinomą patirties turintį specialistą Balį Karvelį konstruoti naujos technologijos ilgasparnį sklandytuvą. Apgyvendino kolegą ankštoje savo palėpėje, kurioje tetilpo dvi sudedamos lovutės ir dvi spintelės. Ėmė rūpintis lėšomis. Jų reikėjo labai daug. Nepakako skiriamų. Teko užsidirbti ir remontuojant senus sklandytuvus pagal naują technologiją. Jaunas, energingas kolektyvas, vadovaujamas sumanaus direktoriaus V. Pakarsko, dirbo nelengvomis sąlygomis, bet su entuziazmu.

Neįtikėtina, tačiau po daugelio įtempto darbo dienų išaušo Lietuvos triumfo valanda. 1972 metų rudenį tarsi mažas stebuklas į Lietuvos padangę pakilo pirmas plastmasinis Balio Karvelio konstrukcijos sklandytuvas BK-7 „Lietuva“. Lietuviai, vieninteliai tuometinėje Tarybų Sąjungoje, sugebėjo sukurti pirmą aukštos aerodinaminės kokybės stiklaplastinį sklandytuvą. „Lietuva“ kaip balta gulbė skraidė Čekoslovakijos, Lenkijos, Bulgarijos, Vengrijos, Suomijos padangėse...

Išsiplėtus gamybai, aviacijos gamykla nebesutilpo senose patalpose. Reikiam vadovui teko imtis atsakomybės šalia Pociūnų aerodromo statyti naują Eksperimentinę sportinės aviacijos gamyklą. Netrukus ten išaugo didelė, moderni, erdvius gamybos cechus turinti aviacijos gamykla – ESAG. Joje buvo sukurta skraidanti laboratorija, dvivietis motosklandytuvas „Nemunas“, naujas sklandytuvas „Nida“, pradiniam mokymui skirti sklandytuvai „Zylė“, „Strazdas“. Suremontuota per 500 metalinių sklandytuvų „Blanik“, sukurtas ir pagamintas aviacinis variklis, kiti prietaisai.

Sklandytuvo BK-7 kūrėjai, vadovaujami nenulstamo direktoriaus V. Pakarsko, savo gaminį tobulino. Kasmet į Lietuvos padangę paleisdavo vis naujesnių sklandytuvų. 1979 metais sukūrė rekordinį atviros klasės, palyginti labai gerų aerodinaminių rodiklių, grakštų, baltą ilgasparnį sklandytuvą „Lietuva“ LAK-12, kurį imta gaminti serijomis. Grakščioji „Lietuva“ jau nardė ne tik Europos, bet ir Azijos šalių padangėse, garsindama gimtąjį kraštą.

Už didžius nuopelnus Vytautui Pakarskui 1979 metais suteiktas nusipelnusio inžinieriaus vardas.

Artėjant legendinių mūsų tautos didvyrių Stepono Dariaus ir Stasio Girėno žygdarbio 50-mečiui, V.

Po BK-7A „Lietuva“ bandymų. Iš kairės – A. Jonušas, B. Karvelis, V. Pakarskas, V. Šliumba. Pociūnai, 1975 m.

LASF generaliniai sekretoriai (iš kairės) Vytautas Pakarskas ir Alfonsas Juška

Pakarskas drįso imtis tuo metu rizikingos iniciatyvos pagerbti ir įamžinti drąsiųjų lakūnų atminimą.

Kristina Pakarskytė pasakojo, kad jos brolis jau seniai brandino mintį atkurti sunaikintas Atlanto nugalėtojų tėviškes. Tačiau aukštieji valdininkai iš pradžių nė girdėti apie tai nenorėjo. Teko nenustygstant kantriai belstis į daugelio viršininkų kabinetų duris, kol pagaliau buvo gautas leidimas ir

„pramuštos“ lėšos. Pirmiausia jos skirtos Stasio Girėno gimtinei Vytogaloje (Šilutės rajone) atkurti, o po poros metų – ir Stepono Dariaus tėviškei Judrėnuose (Klaipėdos rajone).

Vytautas ne tik rūpinosi statybinėmis medžiagomis, laisvalaikiu organizavo bei kontroliavo atstatymo darbus, bet ir kaupė, atrinko eksponatus lakūnų memorialinėms ekspozicijoms. Pagaliau vieną po kitos pavyko visiškai atkurti abi unikalios mūsų tautos didvyrių tėviškes, paruošti ekspozicijas ir atverti muziejų duris lankytojams.

Didžiulėmis V. Pakarsko ir jo bendraminčių pastangomis 1983 metais buvo sumaniai organizuota įspūdinga aviacijos šventė, skirta drąsiųjų Atlanto nugalėtojų žygdarbio jubiliejui. Vyko minėjimai įvairiose Lietuvos vietovėse. Buvo sukurtas dokumentinis filmas „Lituanikos sparnai“. Išleisti jubiliejiniai lankstinukai, medaliai, kita, legendiniams lakūnams atminti skirta atributika.

Siekdama pagerinti darbuotojų buitį, aviacijos gamykla pasistatydino keletą mūrinių daugiaaukščių namų. Vadovas visus juose esančius butus paskyrė bendradarbiams, o pats liko gyventi 13 kvadratinių metrų kambaryje, kimšte prikimštamė aviacinės ir grožinės literatūros. Knygos bei žurnalai įvairiomis kalbomis buvo vienintelis V. Pakarsko per gyvenimą sukauptas turtas (po jo mirties perduotas Lietuvos aviacijos muziejui). Suklestėjus aviacijos gamyklai, to meto santvarkoje ne visiems patiko Vytauto Pakarsko iniciatyvos, jo maksimalizmas, reiklumas sau ir kitiems. Uolūs okupantų talkininkai ne kartą mėgino atsikratyti daug pasiekusiu, bet nepataikaujančiu, drąsiu ir nepaklusniu gamyklos lyderiu. Pirmą kartą ištikus nesėkmei, V. Pakarskas po 14 sėkmingo darbo metų Prienuose buvo atleistas. Nepaprastai skaudus, bet vyriškai atlaikytas smūgis. Vytautas suprato nuveikto darbo svarbą ir nepalūžo. Metai, praleisti Prienuose, jam atrodė prasmingiausi.

TOLIMESNĖ VEIKLA

Vytautas net ir sunkiu momentu nenuleido rankų. Jis Kaune su bendraminčiais tęsė gerokai anksčiau pradėtą darbą – visuomeninio Sportinės aviacijos muziejaus kūrimą. Susidarė šauni iniciatyvinė grupė, kuriai, be V. Pakarsko, priklausė tokie aviacijos entuziastai, kaip J. Balčiūnas, J. Čepulis, E. Buinevičius, V. Drupas, T. Koronkevičius ir kiti. Jie su jaunesniais kolegomis laisvalaikiu rinko, kaupė ir grupavo eksponatus, ruošė standus, rengė ekspoziciją. 1983 metais Kaune įvyko iškilminga, labai pakili

Kraštietis su generolu J. Žiburkumi (kairėje)

visuomeninio muziejaus atidarymo šventė. Atgimimo metais muziejus tapo valstybiniu².

1983 metais V. Pakarskas buvo pakviestas į Vilnių atnaujinti visai nuniokotą Jėzuitų vienuolyno ansamblį ir pertvarkyti jį į Respublikinę mokslinę technikos biblioteką. Dirbdamas kaip direktoriaus pavaduotojas statybai, jis per penkerius įtempto darbo metus kapitaliai renovavo ansamblį, pritaikė naujus baldus ir vadovavo gausių bibliotekos fondų perkėlimui. Nelengva kompromiso kaina vienuolyno pastatai buvo išsaugoti ateities kartoms.

Be to, iniciatyvusis inžinierius Vilniuje įkūrė Eksperimentinės technikos paminklų restauravimo įmonę ir tapo pirmuoju jos vadovu. Toje įmonėje buvo restauruojamos vilnų karšimo mašinos, audimo, metalo apdirbimo staklės.

Vytautą domino ir leidybinė veikla. Jis suorganizavo Lietuvos kultūros fondui reikalingą leidyklą ir nuo 1988 metų jai vadovavo. Buvo biuletenio „Aviamodelizmas“ steigėjas bei vadovas. Šis leidinys spausdino ne tik aviacijos specialistams, bet ir jų pamainai – jaunimui – skirtų žinių apie aviamodelizmą bei oreivystę. Vėliau leidinys buvo pavadintas „Lietuvos oreiviu“ ir tęsė darbą.

1992 metais V. Pakarskas buvo prikalbintas tapti Valstybinės aviacijos gamyklos direktorių valdybos pirmininku. Kristina Pakarskytė pasakojo, kad jos brolis, po ilgokos pertraukos atvykęs į Prienus,

skaudžiai išgyveno, nes didelė dalis gamyloje sukaupto turto buvo ištašyta. Be to, nieko naujo nebesukurta.

Sugrįžęs Vytautas vėl ėmėsi darbo, naujų iniciatyvų. Artėjant legendinių lakūnų skrydžio 60-mečiui, jau laisvoje Lietuvoje su oreiviais surengė dar įspūdingesnę aviacijos šventę. Padedant JAV verslininkui Simui Velonskiui ir jo sūnui lakūnui Edvinui, 1993 metų liepos 17 dieną buvo suorganizuotas analogiškas, kaip ir 1933 metais, „Lituanikos – 3“ skrydis iš Niujorko į Kauną.

Į buvusią laikinąją sostinę suvažio daugybė garbių svečių. Šventiniai renginiai, įvairios sportinės varžybos tomis dienomis vyko ne tik visoje Lietuvoje, bet ir kaimyninėje Lenkijoje.

V. Pakarskas ir daug jo bendražygių už nuopelnus Lietuvos aviacijai buvo apdovanoti Dariaus ir Girėno medaliais. Amerikos lietuviui Simui Velonskiui įteiktas Lietuvos ordinas.

Gamyklos direktorių valdybos pirmininkui teko užduotis tartis su Rusijos kariškais ir iš jų perimti didžiulę karinės aviacijos remonto įmonę Kaune. Tai padaryti Vytautui pavyko kiek įmanoma sėkmingai, su mažiausiais nuostoliais. 1994-ųjų pavasarį, baigus perimti įmonę, jis susisiekimo ministro buvo atleistas, o įmonė – privatizuota³.

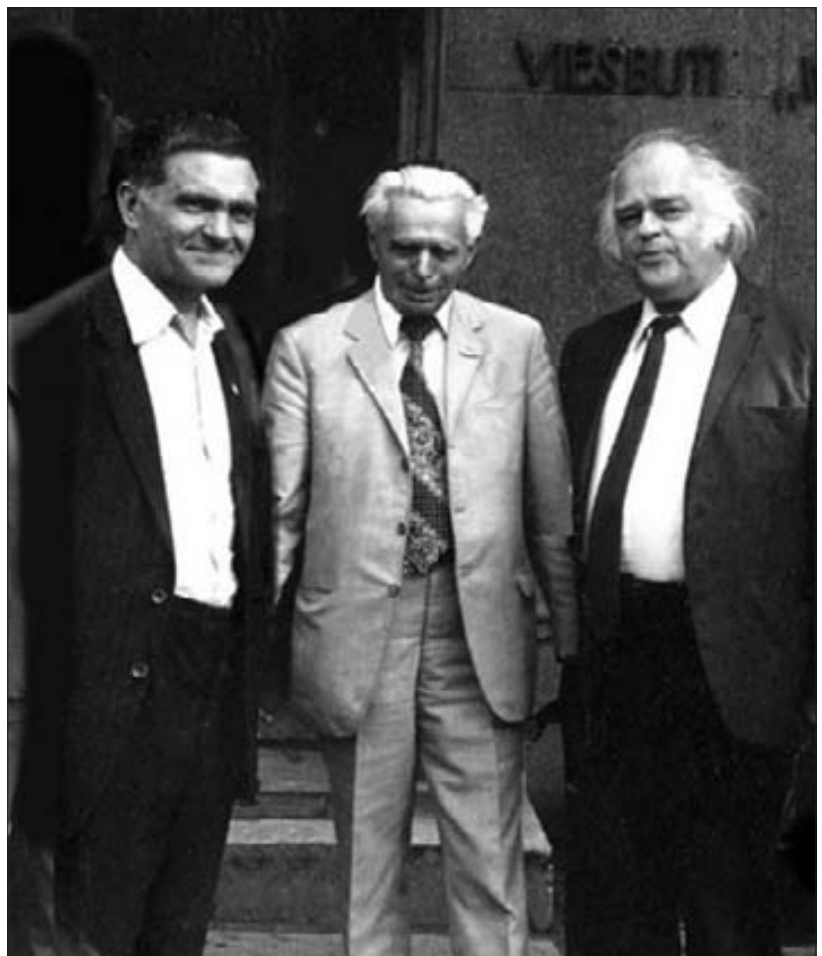
Tų pačių metų rudenį V. Pakarskas paskirtas vadovauti Šiaulių aerouosto technikos departamentui. Po darbo dienos jis grįždavo į gimtąjį Radviliškį, į tėvų namus. Juos rado nusiaubtus. Mat Šiaulių „Verpsto“ vadovybė, kuri 50 metų nemokamai naudojos abiems Vytauto tėvų namais, vieną jų nugriovė, o antrąjį prieš grąžindama apiplėšė. Ji paliepė darbuotojams išardyti elektros bei vandentiekio tinklus ir išmesti į metalo laužą. Buvo išplėstos net kai kurios durys, langai, išardytos per-

tvaros. Po darbo valandų į nuniokotus namus grįžusiam Vytautui teko gerokai paplušėti, kad galėtų juose gyventi, net perkelti iš Vilniaus savo leidyklą ir spaustuvėlę. Įsikūręs gimtinėje, jis laisvalaikiu spausdino bibliografinių žinių tomus, reikalingus respublikinei M. Mažvydo bibliotekai bei įvairius kultūros leidinius.

1995 metų rugpjūčio 7 dieną veiklų inžinierių staiga pakirto insultas. Daug pastangų dėjo Radviliškio rajoninė ligoninė, kol Vytautą atgaivino iš gilios komos būklės. Ligonis buvo atgavęs sąmonę, ėmė kalbėti. Paklaustas net nuramindavo, kad jaučiasi normaliai. Tačiau nekrito aukšta temperatūra, neatsistatė kairioji kūno pusė. Prasidėjus abipusiam plaučių uždegimui, rugpjūčio 19-oios naktį amžinai nutilo daugelį metų ritmingai plakusi širdis. Sesers rūpesčiu Vytautas Pakarskas ilsisi Lietuvos sostinėje, Rokantiškių kapinėse, lakūnų panteone, o pačios Kristinos pelenai, jos pageidavimu, prieš trejus metus išbarstyti virš Gedimino pilies...

ASMENYBĖS BRUOŽAI

Nuo pat mažens Vytautas stebino įgimtais gabumais, vėliau – plačia erudicija ir išskirtiniu pareigingumu. Visas jo gyvenimas buvo nenuilstamas kuriamasis darbas, įvairios iniciatyvos puoselėjant Lietuvos aviaciją, garsinant gimtąjį kraštą. Ką užsibrėžė, tą darė

Kolegos aviatoriai (iš kairės): V. Pakarskas, V. Ašmenskas, V. Jurkštas 1984 m.

su stebėtinu entuziazmu, netgi įniršiu – dažnai be atvangos, be poilsio dienų, net be atostogų. Suprato savo veiklos prasmę. Paskendęs darbuose, neteikė reikšmės asmeniniam gyvenimui. Liko nevedęs, nors buvo imponantiškas žmogus. Gyveno asketiškai. Labai brangino laiką, nešvaistė jo veltui. Jau iš vakaro apgalvodavo rytdienos darbus, susirašydavo dienotvarkę ir jos laikydavosi. Išsiugdė reiklumą sau ir kitiems. Buvo tiesus, tačiau jautrios širdies, taurus ir draugiškas. Žavėjosi dorais žmonėmis, bet neatšakydavo įdarbinti ir turinčiuosius žalingų pomėgių, padėdavo jiems atsitiesti. Pats pasitenkindavo mažu, nors dirbo ir pasiekė labai daug.

Bičiuliai aviatoriai Vytautą gerbė ir mylėjo, vadino Ereliu. Už didelius nuopelnus jis buvo apdovanotas daugeliu svarių apdovanojimų, įvertinimų. Tačiau žymusis aviacijos entuziastas neišpuiko. Jautėsi laimingas dirbdamas Lietuvai.

Didžiausią gyvenimo dalį pašventęs aviacijai puoselėti, V. Pakarskas buvo tikras patriotas, ištikimas tautos sūnus. Niekada nepamiršdavo ir gimtojo Radviliškio. Meilė šiam miestui šviesiausiai vaikystės bei jaunystės prisiminimais visada virpino jo jautrią širdį. Kai pasisekdavo atitrūkti nuo gausybės darbų ir čia apsilankyti, Vytautas visada nors trumpam sustodavo prie savo mokslo ištakų – pradinės mokyklos, gimnazijos rūmų. Stabtelėdavo prie draugų, nepamirštamų mokytojų namų, buvusio prūdelio, miesto sodo. Susikaupęs parymodavo prie jam šventų Motinos, senolių amžinojo atilsio kauburėlių.

Kartą, su sesute apvažiudamas gimtojo miesto vietas, nostalgiskai atsiduso: „...nors turbūt savo mokykloje nebesisuksime valso ratu, žiemą skęs vaikystės čiuožyklos – baliukės – be mūsų snieguos, atmintis tų dienų ir tų metų vis gairins mus ir guos“⁴...

APIE ATMINIMO ĮAMŽINIMĄ

Seniai puoselėjau mintį parašyti apie išskirtinį klasės draugą. Artėjant jo 70 – mečiui, prisiruošiau.. Nuvykau su vyru į Kaune esantį Lietuvos aviacijos muziejų, kuriame įamžinti visi žymiausi gimtojo krašto oreiviai ir jų darbai. Tikėjausi rasti mane dominančios medžiagos. Nenusivyliau. Ekspozicijų salėje, šalia daugybės įdomių stendų, vienas pagarbiamai skirtas Vytautui Pakarskui. Širdį užliejo jaudulus ir džiaugsmas: čia jis nepamirštas...

Parašytą straipsnį nuvežėme į Prienus. Buvome pakviesti į netrukus įvyksiančią aviatorių šventę. Tada, 2000-ųjų vasarą, Prienų kraštotyros muziejuje buvo parengta Lietuvos aviacijai skirta paroda. Joje

išskirtinai pagerbtas ir žymaus sportinės aviacijos puoselėtojas – gamyklos kūrėjas bei ilgamečio vadovo atminimas. Muziejaus kieme, gražioje aplinkoje, vyko konferencija ir meninė programa. Po Prienų padangę nardė Vytauto Pakarsko bendražygiai laukūnai.

Šventėje dalyvavo daug Prienų krašto įžymybių bei svečių. Tą šventinę dieną Prienų rajono laikraštyje „Naujasis Gėlupis“ per visą puslapį buvo išspausdintas minėtas straipsnis apie mokslo dienų draugą, kurio nuveikti darbai amžiams liko Lietuvos aviacijos istorijoje.

Norėtusi tikėti, kad, artėjant buvusio kraštiečio aštuoniasdešimtmečiui bei mirties 15-osioms metinėms, ir gimtajame Radviliškyje bus nepamirštas, pagal galimybes įamžintas šios iškilios asmenybės atminimas.

Lietuvos aviacijos muziejaus fondo ir Iakūno Antano Arbačiausko asmeninio archyvo nuotraukos

---

PAAIŠKINIMAI

¹Mokslo metais jo pavardė buvo Pekarškas.

²Įsikūrė S. Dariaus ir S. Girėno aerodromo teritorijoje, Veiverių g. 132. 1995 metų pradžioje išsipildė pirmųjų muziejaus kūrėjų sumanymas. Įstaiga pavadinta Lietuvos aviacijos muziejumi.

³Muziejininko, aviacijos istorijos specialisto G. Ramoškos teigimu, UAB „Sportinė aviacija“, šiuo metu priklausanti V. Bitinaičiui, toliau tęsia pirmtako darbus. Gaminami naujų konstrukcijų sklandytuvai, jau LAK-17, Lak-19, LAK-20 ir kiti. Iš keturių, pasaulyje esančių sklandytuvų gamyklų, viena yra Lietuvoje. Ji sukurta radviliškietiško.

⁴PAKARSKYTĖ, Kristina. Vytautas Pakarskas, kokį jį atsimenu. *Plieno sparnai*, Kaunas, 1998, Nr. 5, p. 74.

NAUDOTA LITERATŪRA

Lietuvos aviacijos muziejus: [lankstinukas]. Kaunas, 2000.

PAKARSKAS, Vytautas (1930–1995):[nekrologas]. *Lietuvos sparnai*, Vilnius, 1995, Nr. 4.

PAKARSKYTĖ, Kristina. Vytautas Pakarskas, kokį jį atsimenu. *Plieno sparnai*, Kaunas, 1998, Nr. 5.

ASTRONOMIJA SENOLIŲ PRISIMINIMUOSE

2009-IEJI PASKELBTI TARPTAUTINIAIS ASTRONOMIJOS METAIS. TAI SKATINA SUSIMĄSTYTI, KOKIA VIETĄ VISATOJE MES UŽIMAME, KAS ESAME JOS ATŽVILGIU, KAIP MUS VEIKIA KOSMOSE JUDANTYS KŪNAI. IR MŪSŲ SENOLIAMS BŪDAVO SVARBU TAI ŽINOTI, GERBTI DANGAUS ŠVIESULIUS, SEKTI JŲ KEITIMĄSI IR SAVO GYVENAMOJE APLINKOJE PRISITAIKYTI PRIE JŲ JUDĖJIMO.

NEMAŽAI PRISIMINIMŲ APIE LIAUDIES ASTRONOMIJĄ, SU JA SUSIJUSIUS PASAKOJIMUS, PAPROČIUS, TRADICIJAS SURINKO IR UŽRAŠĖ GARBAUS AMŽIAUS ŠEDUVĖ EMILIJA BRIMANAITYTĖ-BRAJNISKIENĖ. JŲ ATSPAUDINTA 2006 METAIS IŠLEISTOJE KNYGOJE „TETIRVINS SUBILDA“. JIE VERTINGI NE TIK SAVO TURINIU, BET IR TUO, KAD PARAŠYTI GRAŽIA ŠEDUVIŲ TARME. SIEKiant atkreipti daugiau skaitytojų dėmesio, prisiminimai pateikti daline transkripcija, įvedant kai kuriuos kirčio ženklus, apostrofus ir raides (pvz.: jòs – jis, ak’s – akys, labe – labai).

MĖNULIS

Į Minul’ i į Saulė pioršt rodyt’ negalem. Gal’ jiem ak’s išdurt’. Jiem labe nepationk, kaip į juos pioršt dur’. Gal’ pioršte nudžiūt’ abu nupūt’. Saula yra kaip i mūsų motėn. Jos nebūtų – i mūsų nebūtų. Minul’s yra dongos karalait’s.

Ont Minule matas’ pasikorės Tvardaucks. Jòs rada piningas, u tie pininge buva užkeikt’, jie buva velnių. Tvardaucks velniam piningų neatidave, užtat jòs turėje velniam atiduoat’ sava dūšio i kūno. Jį gyvo turėje pajėmt’ į pekle. Jòs nepasidave. Jòs pasake velniam:

„Jei man' nutversit už ketoriasdešim aštuonių metų, ketoriasdešim aštuonių mėnesių, ketoriasdešim aštuonių dienų, ketoriasdešim aštuonių valondų, tad aš pasiduos“. Pajėmt' jį galės tik nu Romos arbatinės. Praėje tiek laika i Tvardaucks tik pastate kojo ont Romos arbatinės slonksče, prisistate velnė i jį pagava. Neše jį i pekle. Pranešont' pru Šidlavos Paniales Švėnčiausios kuplyčio, Tvardaucks užgedoje giesmė. Velnė išsigonda i mete jį. Jòs nukrita ont Minule i tē pasikore. Matas' i daba jòs ont Minule.

Kėt' saka, kad matas' tik kartuvės, Tvardaucks nukrita ont žemės iš Minule. Jòs liepe jā kūno sukapot' gabaliukes, sutept' tepales, sudėt' i karsto i užkast'. Laikyt' pu žem' aštuon's mets, aštuon's mėnes', aštuon' diens, aštuon's valonds. Kaip atkase, rada jauno devynių metų Tvardauckiuko. Jòs i toliau arzidava veln's. Velnė pradėje jā bijot'. Jòs liepdava velniam pasiverst' i gaid'. Jòs to gaid' pabalnodava i ont jā judinėdava. Kad jòs pašaukdava, tad velnė turėdava pas jį ateit', u jòs trios veln's kankina.

Ont Minule, saka sen' žmon's, yra pasikorės Navardaucks. Kai isižiūr', matas žmogos ak's, antakė, lūpos. Kodė teip ivyka, nebeatsimen. Pasakoje amžėnatėl's mamyte, ale nebeprisimen.

Seniau žmon's, aidam' i lauka darbs i pradėdam' sėjo, žiurėdava i dongo i i žemė. Jeigu žeme šlap', lipdas' mėmeliuke, sėt' negalem. Žeme tur' birėt', ale kad nebūtų pardžiūvs kaip pelane. Teip pat' žiurėdava i Minul'. Sėdava pilnaty abu priešpėln'. Pu delč' dvėtrys dienos da galem sėt'. Jaunam' galem sėt' i sudint' gėl's. Galem sudint' i sėt' tik tuos augals, kor reik' žiėdų abu lapų, i tuos, kor ont vieršos vais's ved. Jaunam' negalem ni ravėt', ni akėt', bu labė pilas žola kaip kažkas. Ravėt' i dirbt' žemė geriaus' senugal'. Tad žola sudžiūst i nebeatsigaun.

Bulb's galem sudint' ne graičiau kaip pėnkto dieno pu pilnač'. Sudinont' bulb's reik' žiurėt', kad dongs būtų kelmuots. Tad bos gers derl's.

Agorks sėt' geriaus' kaip yra Minule parsivertims. Agorks sėt' reik' pirmadėn', tad pėrm žiede meg's. Kupūsts sudint' reik' delčio, tad kėrmeles neės. Morks galem sėt' da i birzele mėnes'.

Viskas, kas aug žemės', negalem sėt' ni sudint' jaunatỹ, geriau delčio.

Minul's būdava i yra: jauns, priešpėln's, pilnat's, delč' – senugal's. Prėš jauno būn dikòm, kai ont dongos Minule nėra.

Gėl's reik' sudint' jaunam'. Negalem sudint' lietu lijėnt'. Sudint' tik pagadlyvo dieno i tik vakar'.

Dirvono plėšt', mėšlo vežt' reik' tik senugal' – nebos piktžulių. Jeigu jaunam' žemė suars' – labė žels žola. Senugal' suart žeme nepažel' i pat' žola nykst. Jeigu

nuakės', nuravės' jaunam' abu priešpilny, – tē žola pilas kaip kažkas. Jeigu reik' sėt', tē galem ne onksčiau kaip pėnkto dieno pu jauna stujima.

Pjaut' žole šienu reik' jaunam'. Tad gere atols žels. Kraut' i daržinė geriaus' senugal'. Jei neišein, tad vis tiek pirmo glėb' dėt' i šiaurė – žiurkės neės. Tas pats i javam.

Bulb's sudint' pilnaty, kai jòs jo pėnkių vakarų. Jaunam' pasudin's, išeis i šakn's i vis jaunos bulbės, nedidelės. Priešpilny – daug mezg, ale užaug nedidelės. Pilnaty – užaug labė didelės i gere der. Kast' reik' senugal' i užkapčiuot' senugal' i pučėnt' šiaurės vėju. Tad kapčiuos' bulbių žiurkės neės, bos stiprios, nesupòs. I kapč's dėdava tukių smirdančių žolių – lelijave jos žydž', lapė pajėlg', krumelė neaukšt'. Tų žolių piln visuos' patvuriuos'. Jų pridėjs i kapč' ni bulbių, ni kiotų daržovių žiurkės, ni juks gyv's neės. Matyt' jom kvaps nepatyonk.

Miško statybom kėrst' reik' sause, vasare mėnes' i senugal', kol' saula da negrįžt. Tad būn stėpr' medien. Triobesis statyt' reik' pilnaty. Senugal' reik' peč's statyt', grėnd's dėt'. Tad nebos joke bruda.

Kiaulė skerst' reik' priešpilny abu pilnaty, tad mės verdont nesitrauk', ale pučes. Senugal' papjautos kiaules mės traukes. Kiaules pjaut' negalem kaip lyj abu sniong. Ors tur' būt' švars. Sniongont' abu lyjont' papjautos kiaules lašėnė rudyj. Negalem kiaules pjaut' gruodže dvidešim pirmo, Tamošios dieno. To dieno pjaunam kiaula jolge nenusibaig'. Būdava, besvilinont' šok kiaula i laksta kor papuola, gal' uždegt' pastats.

Rog's kėrst' reik' senugal' i kraut' senugal'. Pataikit' kulimo, kad būtų senugal's. Pirmo pėdo dėt' i šiaurės pusė, tad žiurkės grūdų neės. Reik' padėt' pu piorm pėd akmeno. Tad žiurkėm dončė atšiops. Kad duon būtų baltėsne nereik' suvėlit' su nupjuviom, nelaukt' vakara. Paskutinė gubo reik' pastatyt' da saulutė nenusilaid's. Tad duon bos švies'. Pradėt' rugiapjūtė pu Škapliernos (liepos šešiolekto dieno). Baigt' ligi šv. Jokūba (liepos dvidešim pėnkto dienos). Kitaip rogė išbirės i bos šeime bads. Kaip moter's riš rog's, reik' pirmo i paskutin' pėdo surišt' didel', kad šeimyne duonos užtektų par mets. Pabaigs rugiapjūtė, nupint' iš rogių vainiko i nunešt' gaspadorem. Gaspadorė tur' pavaišint' pjuvėj's i rišėj's. Aplaistit' – pavaišint' alum, bu kitaip nelaistit' rogė kitamet nebederės.

Kupūsts raugt', agorks raugt' reik' senugal', tad bos skanus, kiet'. Jaunam' abu pilnaty raugt' jie bos mėnkšt', neskanus. Reik', kad raugėnt' agorks, kupūsts, minkont' duono gaspadine būtu švar'. Jei raugs, kai gaspadinė būn nešvarios dienos (mėnesinės), tad kupūste, agorke, a kept tom dienom duon bos labė neskanus.

Verpt' reik' pilnaty, apmest' – senugal'. Tionkls pint' – priešpilny.

Minul's vasaro ain žemė, žiemo – aukšte. Saula vasaro – aukšte, žiemo – žemė.

Minul's nesikeič' septyn's nakt's. Delčio Minule ont dongos nesimata i nakt's būn tamsios – dikòm. Trys nakt's tamsios – dikòm.

Jei vaistažulės žydž' – reik' rėnkt', jei nežydž' – nerionk, bu jos nevaistingos. Nereik' rėnkt' delčio. Rėnkt' reik' jaunam' i pilnaty.

Tiek gyvulė, tiek žmon's i augale labė jauč' Minule parmainis. Jaunam' gerė grybė dygst. Žuv's: lydek nerš' pavasar', kuoj – žiemo.

Jeigu žmogo buva ikondės pasiutės šova abu žmogs psichiške nesveiks, jòs labė pajauč' – išblūst, kai Minul's verčes iš jaunatės i pilnumo.

Jaunam' Minul' gimė žmon's būn lionksma būda i jolge nesenst. Senugal' gimė – pėkt', grait senst, susiraukšlej graite. Pilnaty gimė žmon's yra gera būda, sturulė.

Kai žmon's pamatydava jauno Minul', sakydava:

„Tegu būn pagarbits jauns Minesėl's –

Tau dievyste, man dongyste,

Dušelem – dongos karalyste“.

Teip liepdava senoj On Gaškėne sava vaikam sveikit' jauno Minul'. Ne vien Gaškėne – vės' žmon's sveikindava jauno Minul'. Da sakydava:

„Tegu bos pagarbits Minesėl's:

Tau ont dongos – su žvaigždėm,

Man' ont žemės – su žmonėm.

Tau ont dongos – su švėsyb',

Man' ont žemės – su linksmyb',

Tau – pilnat's, man' – sveikat“.

Vaiks saugudava nu Minule šviesos. Neguldudava vaika, kad galvyte būtų i lango. Labiaus' kenkdava Minuls tiek vaikam, tiek suaugusiem nakt' – miegot'. Soaugė žmon's i vaikė, apšvitėnt' Minule, naktim megodam' vaikščiuoj. Užlip ont stoga, vaikščiuoj pu šelmėn', lip i aukščiaus's medž's, kor dieno nikad neužlioptų. Negalem tukių žmonių šaukt' vard, bu jie atsibòs i nukrios, gal' i užsimušt'. Jie pat's užlip, pat's i nuliops – reik' tik palaukt' i nešaukt'. Maž' vaikė blaškas naktim, u didelė vaikščiuoj. Kad nujėmtų Minule apšvitinimo vaikam, reik' prisisiot vystikl kryžmes pabraukt' par vaika veido. Pajėmt' prikakots vystikls, užnešt' ont stoga, kor labiaus' apšvieč' Minul's. Da galem pajėmt' pagal', apsukt' prisisiotes a prikakotes vystikles, padaryt' kaip lelė, i užnešs ont stoga, palikt' – tegu švieč' Minul's. Daugiau vaikė apimst, nesiblaška.

Pėršlė važiuodava priešpilny. Jei piršlybos jaunam' –

bos neriomt šeim. Senugal' piršlybos reišk', kad nebos sugivenima.

Jei dong' matas' Saula i Minul's, negalem nieka sėt'. Svugūnė bos židuolė, miežė neaug. Geriau palaukt' i sėt' kaip ont dongos yra abu Saula, abu Minul's.

Verpt' – pilnaty, apmest' – senugaly, tinklė – priešpėlny, miško kėrst' statybom – delčio, tad langė neverks, bos sauss nams.

Pasakojo Salomėja Gaškaitė-Šidlauskienė, g. 1909 m. Norgėlių km., Joniškėlio vlsč., gyv. Šėduvoje.

SAULĖ

Prėš patekont' Saulė, pradėd aušt'. Dongos to vieto, kor tekės Saula paraudunuoj. Žmon's saka: zaruoj zarelė. Daugiau – jo aušt aušrelė, tad dongos labė paraudunuoj – aušt aušr. Paskiau užtek Saulute. Saulute tek palongv. Žmon's saka: „Va tad buva, kai Saula buva pakils par kačergo“. Vadinas, da ryts. Daugiau Saula pakildava jo par dvė kačergs, i par trios kačergs, i daugiau. Laiko nusakydava, par kiek kačergų saula pakils. Jei Saulės šešėl's stov' tiesė – pietė, pats vidurdėn's.

Vasaro Saulute ain aukšte – ilgs kel's jos. Žiemo ain žemė – tromps jos kel's.

Ne viskò buva galem dirbt' pu Saules laidos. Žmon's saka: „Naktės darbs – dienos juoks“. Pu Saules laidos negalem skalbt' rūbų: gal' laumės ateit', gal' šun's pasiust'. Pu Saules laidos prasided nečystų dvasių laiks – reik' saugut's. Pu Saules laidos nikam nebesakydava „Padėk Diev““, nekuldava. Keldava onkst' ryto i kuldava, pu Saules laidos negalem kult'. Negalem verpt' – u da terpušvenčių dienom, gink Diev, negalem: ateis laumės i suverps viskò, ko tor' i tav' pačio.

Vėlykų i švėnta Jona ryto Saula tek ne teip, kaip visad. Jon čė pasiroda, čė vė prapuol. Žmon's saka: „Saulute šok“. Kyl i vioršų, ale šukinėdam. Kiotės rytes teip nebūn.

Prėš blogo oro, besilaidžėnt' Saulė, būn iš abiejų pušiu stolpė. Jei saula laidžes' raudon – bos vėjų. Jei balt – bos lietos. Jei Saula tek skaist' – bos gražs ors. Jei Saulute laidžes' i debes' – bos lietos. Jei da, būdam par dvė kačergs, nusilaide i debes' – pradės lyt' pu trejų dienų. Jei Saula laidžes' balt i ont dongos būn balt i da su drigėn' – bos lietos i atšals. Jei, besilaidžėnt' Saulė, dongos raudons – bos vėjų. Jei nusilaidž' graž', skaist' Saulute – bos pagad. Ont žoles užsided ras, žiogė čė-ršk' – bos pagad.

Yra gėlės – saulutės. Žydž' tik Saulė šviečėnt'. Saulute nusilaide i gėlytės suglaudž' lapel's. Čė daržele gėlės. Laukuos' aug, ružavė žydž' Saules ašarėlės. Ont jų rytes labė jolge laikas ras: kaip pažiūr', atroda, kad

ašaros. Prėš Saule labe blizg. Da yra Saulegrož. Jon ont aukšta, stora kota, su didel' galv i geltones ziedlapės, vidor's tams, mat tē nokst sėmečkos. Jon teip i kraipa sava didelė galvo į to pusė, kor Saulute švieč'.

Saulutės nemėgst kurėm's, šikšnosparn's, peled, apuoks.

Laiko pagal' Saule nustatydava i piemen's. Ismeig' į žemė lazdo i žiūr' kuks lāzdos šešėl's. Pietė – vidurdėn's, kai šešėl's tiesė.

Par Kalėds Saula tek pietričios', pakyl par kačergo, nejolge pabūn i nusilaidž' pietvakarios'.

Par Jonėn's Saula tek pačiuos' rituos'.

Par Jurgėn's Saula tek labe art' pačių ritų.

Je bos pagad, tad būn ret' debes's i aukšte. Būn kamuliukes, u būn kaip pabarstyts dongs baltom šakelem. Prėš lieto debes's nusilaidž' žemyn, pajudoj i aprauk' viso dongo, tad lios labe. Atein lietos debesėlė nedidelė – palij, ale nejolge, kito karto i su Saulot'. Jei vaike muš varlyt's, tad teip i būn – su Saul lyj, žmon's saka: „Saulute verk'“. Vaiks labe bardava, kad neskriaustų varlyčių, bu Saulute verks.

Pasakojo Salomėja Gaškaitė-Šidlauskienė, g. 1909 m. Norgėlių km., Joniškėlio vlsč., gyv. Šeduvoje.

ŽVAIGŽDĖS

Yra visokių žvaigždžių i žvaigždynų. Žmon's pagal žvaigžd's laiko žinodava, žinodava kad pradėt' sėt', šieno pjaut'.

Daugiaus' žinams Sėtyns: jòs paroda laiko, mat jòs ain tuo pač' kel' žiemo, kor vasaro ėje Saula. Kai jòs atsirand aukšte pačiuos' pėtuos' – tad vidurnakt's. Sėtyn' yra dvylek žvaigždžių.

Yra Griga rate, jų dišėl's roda šiaurė, roda i laiko. Kad art', kad sėt', kad šieno pjaut', daugiaus' žinodava vyre.

Iš žvaigždžių žinumiaus' Aušrine i Vakarine. Vien pasiroda prėš aušo. Jon užtek vakar', kol' jon atein į sava vieto, – išaušt. Kai jon pasiroda vakar' – jo vadin Vakarėn'. Čė ta pat' žvaigžde. Ryto jon Aušrine, vakar' – Vakarine.

Iš žvaigždžių žmon's spėdava oro. Jei žvaigždės blausios, mirg, milynos – bos blogs ors.

Vien žvaigžde yra dong', katra stov', kaip ikalt. Jo žmon's vadindava Cvek, u tikrumō – jon Šiaurine žvaigžde.

Būn žvaigždžių su uodegom. Kai jos pasiroda, lauk nelaimių.

Būn i aičvars, katras panašs į žvaigždė su uodeg. Jei aičvars geltons, – aukso neš, jei milyns – labe pavujings, jòs gal' nukrist' i triobs uždegt'. Šiaip jį pri-

jaukindava žmon's, jòs jiem nešdava torts, aukso. Jòs parskridės pas šeiminyko pasiverč' į gaid' i valga tik kiaušiniene, u vem' pininges.

Kožns žmogs tur' sava žvaigždė. Užgime žmogs i užsideg jam žvaigžde. Kai mate, kad žvaigžde nukri-ta, žinok, mire žmogs. Reik' sukaltbet' amžino atėl's. Į žvaigžd's negalem rodit' pioršt. Jei pataikys', kad i netyčiom, į sava žvaigždė, – tuoj mers'.

Cveks laika prikalės dongo.

Žvaigžde užsidege žmogu gims, jon i lem' žmogos likimo. Užtat saka: „Gime pu laimiong žvaigžd'“.

Par viso dongo yra švies' juost su daugyb' žvaigždėlių. Jon matas' ruden'. Ain par viso dongo aukšte, iš šiaurės vakarų į pietų pusė. Jon roda paukščiam, kor pietė i kor jiem skrist' žemot'. Numiruse žmogos dūš' ain pirmiaus' (pu trejų dienų) į Paukščių tako. Tinai, kaip gerė isižiūr', yra juodos skilutės – duriales į dongo. Par tos juods skilal's dušela i nain į dongo. Prėš pagado, kai Paukščių taks šviess, tos juodos skylės aiškė matas'.

Roda kel' Šiaurine žvaigžde. Žvėr's labjaus' žiūr' į dongo, bu tinai yra jų žvaigžde. Jie vien' žina to žvaigždė.

Pasakojo Salomėja Gaškaitė-Šidlauskienė, g. 1909 m. Norgėlių km., Joniškėlio vlsč., gyv. Šeduvoje.

VAIVORYKŠTĖ

Pu lietos ont dongos pasiroda labe graž', visokių spalvų juost. Visaip jo žmon's vadin: vaivorykšte, laumės juost, Vaivos juost. Jon atsirem' į slėn' abu upė, a ežero, gal' i į balė atsirem't', i trauk' vanden'.

Pasakojo Salomėja Gaškaitė-Šidlauskienė, g. 1909 m. Norgėlių km., Joniškėlio vlsč., gyv. Šeduvoje.

PERKŪNAS

Kai pasigiorst griaustin's, jòs atitrėnk' žemė. Viskas praded augt', atsirand tiokr givybe. Sušyl ors. Jei sugriove pirms griaustin's nu pietų pusės, – bos šiolt vasar, jei iš šiaurės, – šalt vasar, jei iš vakarų, – lietiong vasar.

Kai pasėj, pasudėn' viskō i griaun griaustin's, žai-buoj, žmon's saka: „Dievs salietro ber'“.

Jei labe trėnk' griaustin's, reik' pasmilkyt' triobs su šventėt verb i Devėtine žolalem i melst's.

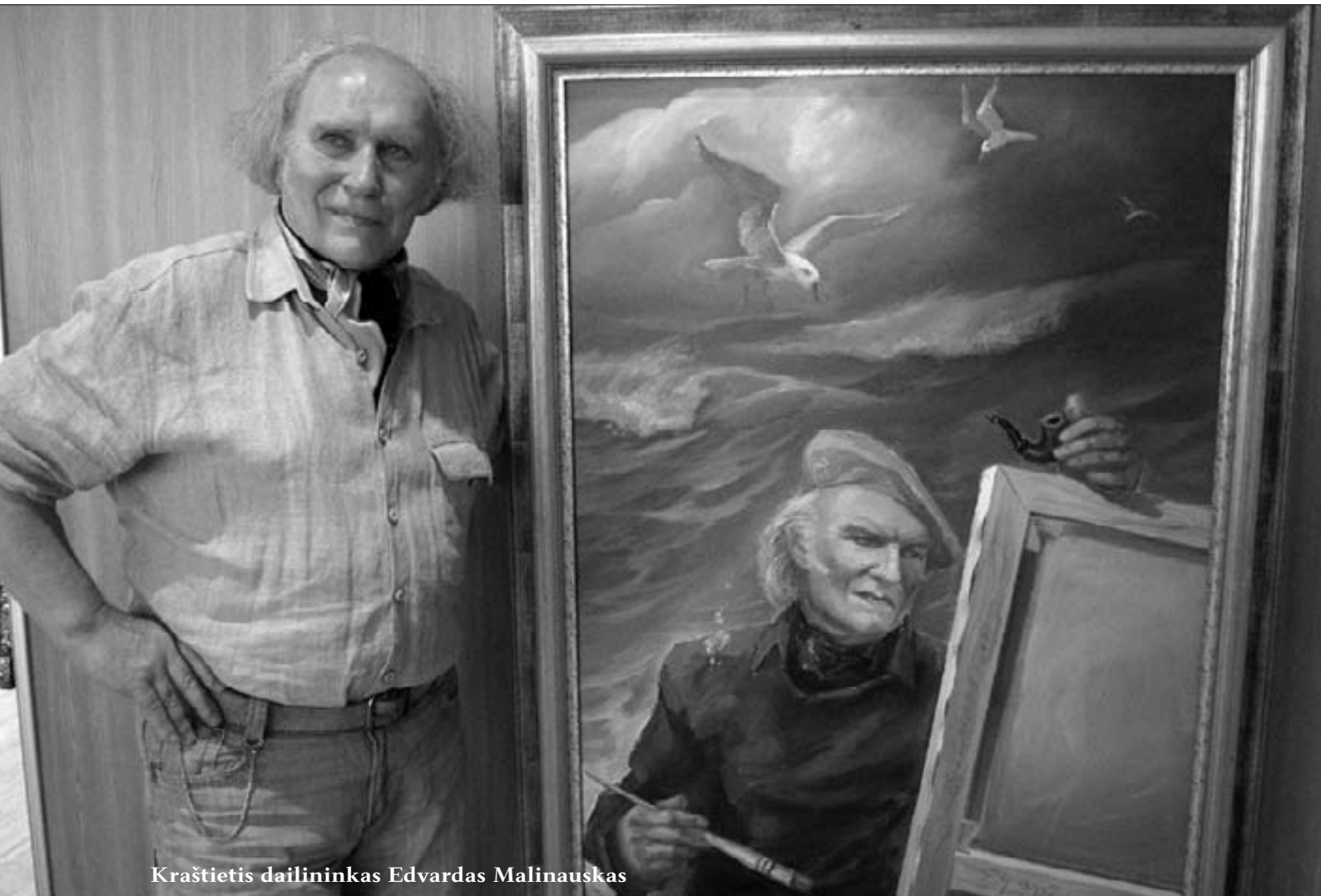
Pasakojo Salomėja Gaškaitė-Šidlauskienė, g. 1909 m. Norgėlių km., Joniškėlio vlsč., gyv. Šeduvoje.

**Parengė Vilma MERKYTĖ
Gražinos DUNAUSKIENĖS nuotrauka**

TOLIMI, BET NEIŠDILDOMI METAI GIMTINĖJE

Kraštietis dailininkas Edvardas Malinauskas

EDVARDAS MALINAUSKAS – BENE VIENINTELIS LIETUVOJE PRIPAŽINTAS PROFESIONALUS DAILININKAS MARINISTAS. CHARIZMATIŠKA ASMENYBĖ, SAVO KŪRYBINĖ VEIKLĄ MATUOJANTI JAU TRIMIS DEŠIMTMEČIAIS. YRA SUKŪRĘS DAUGIAUSIA PORTRETŲ IR PAVEIKSLŲ JŪROS TEMA. JO KŪRYBAI BŪDINGAS REALISTINIS PASAULIO VAIZDAVIMAS, HARMONIJOS POJŪTIS, SODRI SPALVŲ DERMĖ.

LIETUVOS DAILININKŲ SĄJUNGOS NARYS. APDOVANOTAS ŠALIES MENO VEIKĖJO MEDALIU, GARBĖS RAŠTU UŽ NUOPELNUS LIETUVOS KULTŪRAI, KLAIPĖDOS MERAS JAM ĮTEIKĖ AUKSO ŽIEDĄ SU BRILIJANTU, SUTEIKĖ MIESTO KULTŪROS MAGISTRO VARDĄ. DAILININKAS PELNĖ KITŲ SVARIŲ APDOVANOJIMŲ, GARBIŲ ĮVERTINIMŲ, DAUGELIO DAILĖS ŽINOVŲ IR MĖGĖJŲ PADĖKŲ, PALANKIŲ ATSLIEPIMŲ, NUOŠIRDŽIOS PAGARBOS. JIS SURENGĖ SAVO KŪRINIŲ PARODŲ LIETUVOJE, LATVIJOJE, SUOMIJOJE, VOKIETIJOJE, RUSIJOJE IR KITUR, JO TAPYTI PAVEIKSLAI PUOŠIA MŪSŲ ŠALIES, LENKIJOS, ESTIJOS, BALTARUSIJOS PREZIDENTŪRAS, KITUS PASTATUS, JŲ YRA ĮVAIRIOSE KOLEKCIJOSE.

PRIEŠ DVEJUS METUS EDVARDAS MALINAUSKAS ATŠVENTĖ SAVO 70-METĮ. GRAŽIAI SUTAPO: LYGIAI TADA, KAI SAVO JUBILIEJŲ – 440-ĄJĮ – ŠVENTĖ IR DAILININKO GIMTASIS MIESTAS RADVILIŠKIS. KAIP TIK TO SUTAPIMO PROGA KRAŠTIEŠIS RADVILIŠKIEČIAMS VIEŠOJOJE BIBLIOTEKOJE BUVO SURENGĖS SAVO KŪRYBOS AUTORINĘ PARODĄ. ANTRĄJĄ ŠIAME MIESTE. GALBŪT IR ANOS VIEŠNAGĖS PASKATINTAS, EDVARDAS MALINAUSKAS SU MŪSŲ ŽURNALO SKAITYTOJAI PASIDALIJO SAVO MINTIMIS APIE GIMTĄJĮ MIESTĄ, SAVE IR KŪRYBĄ.

Taip jau susiklosto gyvenime: daug metų gyveni, dirbi, vaikus užaugini, anūkais džiaugiesi toli nuo gimtinės, bet ji taip ir nepasitraukia iš atminties, iš širdies... Tokia trauka man yra Radviliškis.

Radviliškyje, jo rajone – mano giminės šaknys. Labai senos šaknys. Vis dar svajoju sužinoti plačiau apie jas, kurį amžių jos siekia... O giminė buvo gana didelė. Kapinėse lankau senelio, kuris gimė 1858, mirė 1917 metais, kapą. Mano močiutė, kurią gerai prisimenu, pagimdžiusi 16 vaikų mirė 96 metų. Atsimenu ir savo dėdes Juozą, Kazimierą, Stasį, Augustiną, jų seserį, mano krikšto mamą Viktoriją, mano tėvą Jurgį. Kiti vyresnieji jau iki karo buvo išsisklaidę po pasaulį. Jei ne karas, tikriausiai ir būčiau likęs Radviliškyje, nes tėvai buvo gavę sklypą namui statyti.

Radviliškyje gyvenome Maironio gatvėje, bakūžėje, pažymėtoje 52 numeriu, kuri buvo statyta 19 amžiuje. Dabar ji nugriauta. Man pavyko parsigabenti vieno jos rąsto gabalą. Ta relikvija puošia mano namų mažą muziejų ir vis sukelia daug sentimentų.

Gimtajame mieste tik pusantrų metų teko lankyti mokyklą. Tuomet jos buvo dvi: mūrinė ir medinė. Aš mokiausi medinėje ir labai pavydėjau tiems, kurie lankė mūrinę. Jos fasadas išliko.

Visa mūsiškė, Maironio, gatvė buvo grįsta akmenimis (sakydavom – „brukavota“). Toje vietoje, kur dabar yra miesto skveras, buvo turgavietė. Eidamas iš mokyklos, neištvėdavau neužsukęs ten, nepasigrožėjęs arkliais, kurie dar nepriklausė kolūkiams. Turguje vis stovėdavo mano mama: kad mus išmaitintų, prekiaudavo pačios padarytais saldinais, cepelinais, limonadu, paskanintu skrudintu cukrumi.

Akyse ir dabar išskyla anuometinio miesto maži mediniai namukai, Jonaičio parduotuvė, kurioje varvindavau seilę prieš įvairiomis spalvomis nudažytą medinę mašinėlę. Jos man nupirkti tėvai taip ir neįstengė. Už parduotuvės, mažoje gatvelėje, išliko nedidukė klėtis su įdomiu pusapvaliu kampu. Turiu nuotrauką, kai prie jos buvo pašarvotas mano pusbrolis Juozukas Karnauskas. Būdamas dar mažas, jis bandė balandžiams padaryti būdą ir kirviu prasikirto galvą...

Mūsų kiemas buvo didžiulis – su tvartais, daržine, gyvenamuoju namu. Jis priklausė stambiam ūkininkui Steponaičiui. Šiuo metu čia stovi penkiaaukščiai namai, o trobos vietoje iškilęs naujas namas su cemenine tvora.

Karas, kurį visą čia praleidau, paliko slogų prisiminimą, nors, būdamas vaikas, aišku, nesupratau tikrojo jo siaubo, baisumų, prislėgusių tėvus. Per didžiuosius bombardavimus pasitraukdavome į Vingėliškių. Dar stovi ta lūšna ir rūšys, kur slėpdavomės, kai lėktuvai bombarduodavo geležinkelį ir matydavosi degantys

Šiauliai. Ligi šiolei tarsi regiu virstantį bažnytėlės, į kurią mama mane mažą vesdavosi, bokštą. Per stebuklą išliko varpinė, ji dabar man taip gyvai primena vaikystę. Prie jos esančiame šventoriuje, kuris tada buvo aptvertas akmenine tvora, kažkokia močiutė mus ruošė Pirmajai komunijai – kaip brangią relikviją išsaugojau tą angeliukais papuoštą liudijimą, kad esu katalikas...

Pokaris stipriai pakoregavo mano gyvenimą.

Dėdė Stasys išėjo į mišką partizanų. 1946 metais nutarė išvažiuoti į Latviją, kad išgyventų, kad niekas jo ten nepažintų. Bet reikėjo paso. Mano tėvas jam, broliui, atidavė savąjį, perklijavęs nuotrauką. Tikėjosi, kad viskas gerai baigsis. Tačiau atsitiko kitaip: besitraukiantieji buvo apsupti, tardomi, kaip ir daugelis tautiečių, atsidūrė lageryje. Suprasdamas, kas laukia už pagalbą broliui, tėvas tą pačią žiemos naktį nelegaliai krovininio vagono tambūre pasiekė Klaipėdą.

Mama dvi paras buvo tardoma Šeduvoje. Paskui pėsčiomis grįžo pas mus: devynmetį mane, septynmetę seserį Jadvygą, šešiametę kitą seserį Eleną. Ji nebelaukė, kol enkavedistai ateis suimti antrą kartą, tad, pasiėmusi mus ir dar kiek mantos, sėdo į link Klaipėdos važiuojantį traukinį. Radviliškyje liko tik močiutė ir mano krikšto mama Karnauskienė – Karnauskas ir sūnus Feliksas su šeima taip pat buvo išvežti į Sibirą. Jų pavardės įrašytos radviliškiečių įrengtame sim-

Kraštiečiai dailininkai (iš dešinės) Edvardas Malinauskas ir Vladas Lisaitis

Gimtajame mieste kraštiecis pagerbtas jubilėjaus proga. 2007 m. Radviliškis

boliniame Kančių ir skausmo take. Grįžęs iš Sibiro, pusbrolis Feliksas Karnauskas su gausia šeimyna apsigyveno savo namuose. Prieš dvejus metus jį, sulaukusį 80 metų, palaidojome prie jo motinos naujosiose Radviliškio kapinėse.

Taigi mano vaikystė buvo panaši į daugumos pokario vaikų. Tai buvo nepriteklių, sunkumų laikotarpis. Mama, išeidama į darbą, spintelėje užrakindavo duoną, kad per daug nesuvalgytume. Kartą jaunesnioji mano sesuo paprašė valgyti. Tėvas paaiškino, kad neturi ką jai duoti. Prisimenu mažylė tada pikta atsōvė: „Kas man rūpi, kad neturi, aš valgyti noriu!“

Iš Radviliškio dabar man liko tik tebedyrintys vaikystės prisiminimai ir Jūsų dėmesys man...

Kaip minėjau, devynerių metų aš atsidūriau man visiškai svetimame mieste – Klaipėdoje, kuris tada buvo labai sugriautas. Gal dėl to, gal, kad naujojoje vietoje

neturėjau draugų, iš pradžių čia atrodė liūdna. Bet ilgainiui ir aš, ir visa šeima apsipratome ir pasilikome. Uostamiestyje baigiau mokyklą ir 1957 metais įstojau į Vilniaus dailės institutą. Gavęs diplomą, grįžau į Klaipėdą. Dirbau pedagoginėje mokykloje, paskui – „Dailės“ kombine. Vėliau įkūriau Vaikų dailės mokyklą, ėmiausi jai vadovauti, mokyti jaunimą ir mokyti iš jo.

Pirmoje (bendroje) parodoje dalyvavau po ketverių studentišku metų. Paskui jos jau vijo viena kitą. Respublikinėms ir sąjunginėms parodoms iš pradžių pateikdavau portretų. Sukūriau ir grafikos darbų, skulptūrų, bareljefų, freskų. Maniau, kad menininkas turi mokėti viską. Kai Klaipėdoje atsirado daugiau dailininkų, jau galėjau labiau užsiimti tuo, kas man maloniausia. Esu nutapęs nemažai savo draugų, pažįstamų, įžymių žmonių portretų. Kai kurie jie yra kompozicijose „Donelaitis tarp būrų“, „Simonaitytė tarp savo romanų herojų“. Tapau ir pamario žvejus, jų gyvenimo epizodus. Tai – savotiška duoklė garbingai mūsų istorijai, nes esu įsitikinęs: naujos kartos privalo žinoti savo šaknis, tą dirvą, kuri juos išaugino.

Bet pagrindinis mano kūrybos motyvas yra jūra. Man atrodo, kad ne aš jūrą suradau, o ji mane ir nuo tada padeda man išreikšti savo jausmus, išgyvenimus. Norėjau ir tebenoriu, kad mano paveikslai padėtų žmonėms pajauti, kad jie gyvena prie jūros, kad ją vieną teturi, kad jūra turi tiek spalvų ir kiekvieną kartą yra kitokia.... Buvau laimingas, kad mano paveikslų šia tema pamatė ir radviliškietė, kai savo vaikystės mieste buvau surengęs parodas.

Neskaičiavau ir nežinau, kiek sukūriau tapybos darbų, kiek jų iškeliavo į įvairiausias privačias kolekcijas, galerijų ar salonų fondus, kiek jų apkeliavo daugelį šalies ir užsienio parodų sales, kiek pasiliko prestižiniuose pastatuose ar pas kolekcininkus. Žinau tik viena: dviejų vienodų paveikslų netapiu.

Kažkada norėjau apvažiuoti visas šalis, į kurias iškeliavo mano paveikslai, tačiau sienos buvo aklinos. Dabar durys į pasaulį atviros, bet kelionės taip nebevilioja, nes ėmiau labiau branginti laiką. Noriu produktyviai išnaudoti visą likusį gyvenimą.

Tapyba man teikia didelį malonumą. O kai iš to didelio malonumo dar ir išgyventi gali – kas gali būti geriau...

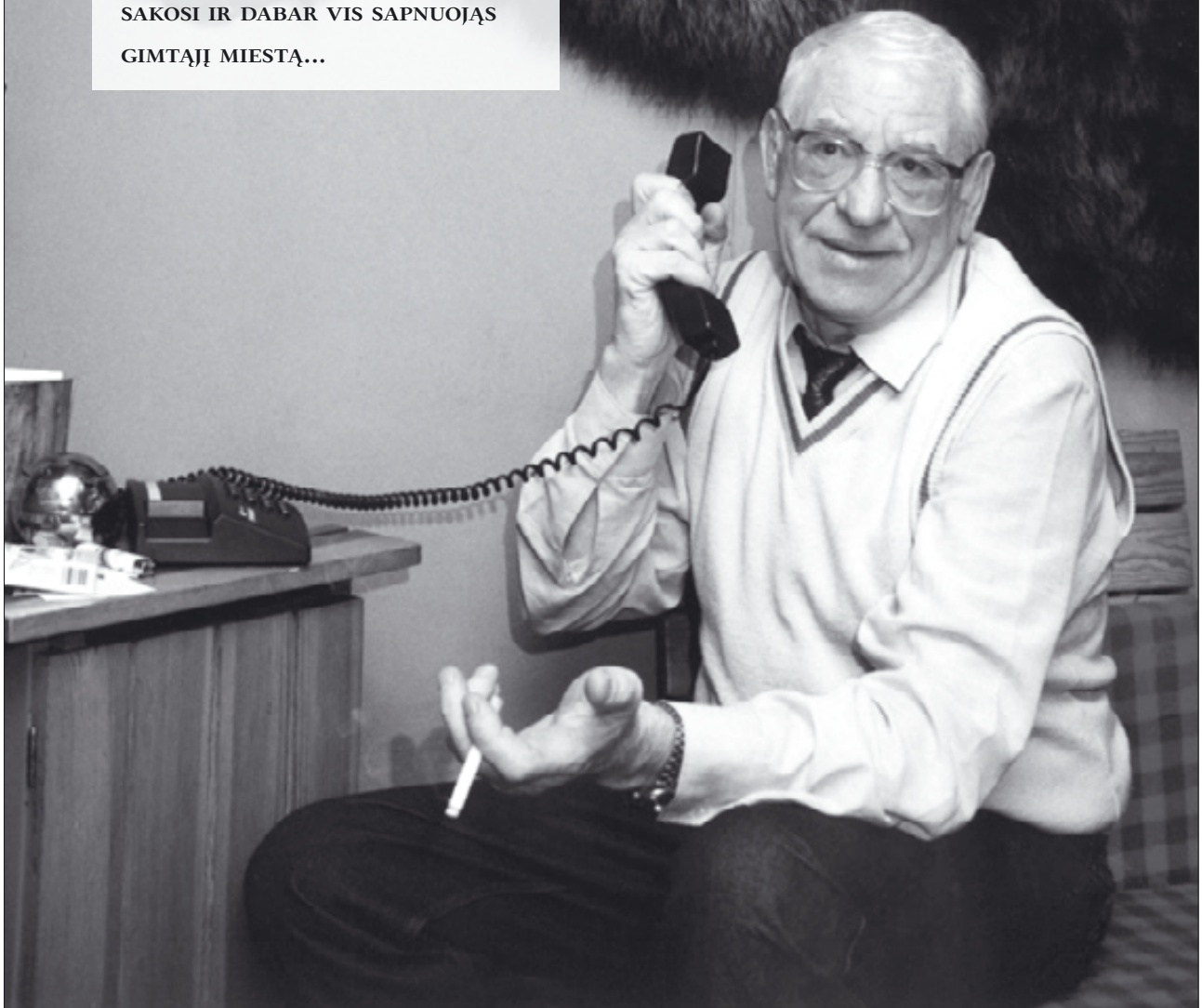
Tikiu, kad netrukus gražius paveikslus pradės piešti kompiuteriai. Tačiau jie bus šalti, bedvasiai. Nebylūs prietaisai niekada nesugebės pažvelgti į gamtos įvairovę taip, kaip žmogus.

Autoriaus ir Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos

„RADVILIŠKIO NEPAMIRŠIU NIEKADA...“

POKALBIS SU IŠKILIU KRAŠTIEČIU,
TEATRO IR KINO AKTORIUMI,
RADVILIŠKIO GARBĖS PILIEČIU
VYTAUTU TOMKUMI, KURIS
SAKOSI IR DABAR VIS SAPNUOJĄS
GIMTAJĄ MIESTĄ...

O jei pokalbį ir pradėtume nuo Radviliškio?

– Žinoma! Taigi – mano laikų Radviliškis. Šeima: tėvas buvo geležinkelininkas, mama iki ištekėdama dirbo Linkaičių ginklų fabrike, o ištekėjusi tapo namų šeimininke, augino mane, „chuliganą“, ir mano jaunesniąją seserį Nijolę. O gimiau aš „ant bėgių“ – prie pat miesto sodo (buvusio), Putvinskio gatvelėje, vėliau pervadintoje Gegužės 1-osios vardu (nuo 1950 metų tėvui pasistačius namą, įsikūrėme Maironio gatvėje). Gyvendamas šalia geležinkelio, ilgai galvojau, kad balandžiai ir žvirbliai yra juodi, o iš tikrųjų jie buvo tik suodini. Mat tais laikais garvežius kūrendavo anglimi.

Lankiau Kęstučio (S. Nėries) gatvėje vaikų darželį. Ten pradėjau vaidinti visokius zuikius. 1946 metais tėvai „įkišo“ į pradinę mokyklą, į mokytojos Valotkienės klasę. Buvo labai gera mokytoja, nors ir griežta. Mėgo vaidybą. Vaidindavome... net nežinau, kaip pavadinti tokį jos sukurtą derinį. Aš sėdžiu už stalo, ant rankų batukai. Ji, mokytoja, pasislėpusi man už nugaros, gestikuliuoja rankomis, o aš sakau: „Svogūnėlis ir Petruška, kartą kėlė vakarušką...“ Netgi gastroliuodavome kitose mokyklose. Ačiū Jums, mokytoja, – pasėjote manyje vaidybos daigus. Paskui aš jau ir savo gatvelėje režisuodavau, vaidindavome mano buvusiame vaikų darželyje...

Vėliau – Valerijos Valsiūnienės vidurinė mokykla. Puikus klasės vadovas Jančius. Nuostabus mokytojas A. Petronis, kuris dėstė ge-

Nepamirštamios vaikystės vasaros Radviliškyje. 1958 m.

ografiją ir vadovavo geografų-turistų būreliui. Tada Lietuvos turistų sąskrydžiuose nuolat būdavome geriausi. 1953 metais mus, aprenę tautiniais rūbais, net siuntė į Maskvos tautų spartakiadą...

Kur kelionės, ten laužai, ten ir vaidyba. Pas Petronį 11-ojoje klasėje suvaidinau Žaką Paganelį. „Nu, Tomkau, tu ir artistas! – po to man sakydavo mokytojai. – Gal ir mokysies aktorius specialybės?“ Tai iš tikrųjų ir pastūmėjo mane stoti studijuoti ne žurnalistikos, ne į Kauno politechnikos institutą, o į Aktoriaus meistriskumo katedrą Vilniaus konservatorijoje.

Įstojau lengvai, nors konkursas buvo (iš 160 priėmė 14). Įstojęs išsigandau: ką aš čia pridirbau?.. Bet paskui apsipratau, viskas susitvarkė. Mokslas sekėsi neblogai, gaudavau padidintą stipendiją. Tėvai dar atsiųsdavo lašinių, plokštainio. Ir panelę Radviliškyje turėjau. Ji dirbo universalinėje parduotuvėje, tad kartais iš jos taip pat gaudavau siuntinukų.

Baigęs Konservatoriją, išvykote dirbti į Šiaulius... Ar todėl, kad arčiau namų?

– Tada mes, penki kursiojai, buvome laimingi, kai gavome paskyrimą į Šiaulių dramos teatrą (ten vyriausiuoju režisieriumi dirbo buvęs kurso vadovas V. Lymantas). Kiti devyni kurso draugai gavo vadinamuosius laisvus diplomus. Šiauliuose sekėsi neblogai. Vaidinau V. Majakovskio „Pirtyje“, J. Panovos „Baltąsias naktis palydint“ ir kituose spektakliuose.

Kadangi buvome jauni, nevedę, gyvenome bendrabutyje. Visas nuo teatro likęs laisvas laikas – šokiuose, su panelėmis restorane arba gatvės muštynėse... Pagalvojau, kad galiu blogai baigti ir pabėgau į Kauną, vedžiau

Šviesus ir brangus tėvų atminimas

savo kursiokę Liliją Mulevičiūtę. Su ja druską valgome iki šiolei.

Kaune, regis, ir prasidėjo pačios kūrybinės brandos metai?

Kaune patekau į gero režisieriaus H. Vancevičiaus rankas. Vaidinau Dž. Steinbeko „Pelėse ir žmonėse“ Lenį, Borutos „Baltaragio malūne“ Girdvainį ir daugelyje kitų spektaklių. Kai H. Vancevičius išsikėlė į sostinę, mudu su žmona irgi patraukėme paskui jį. Vilniuje vaidinau Lauryną Just. Marcinkevičiaus „Katedroje“, Mačį – „Mažvyde“, „Falstafą“ V. Šekspyro „Vindzoro šmaikštuolyje“ ir t. t. Ne kartą už vaidmenis buvau apdovanotas įvairaus lygio teatro festivaliuose, gavau Lietuvos nusipelnusio artisto vardą.

Esate aukštaitis, bet talentingai suvaidinate žemaitį Tada Blindą. Ar šiam televizijos filmui, kuris Jus taip išgarsino, savyje suradote naujų etninių spalvų?

– Radviliškis nėra toli nuo Žemaitijos. Taigi nebuvo labai sun-

ku vaidinti Tada. Kai dėl etninių spalvų, nežinau, bet žmogiškąsias svieto lygintojo savybes (norą padėti paprastiems žmonėms, meilę jiems) teko ugdytis. Nors man jų nuo pat jaunystės netrūko – niekada negalėdavau ramiai praeiti pro gatvės grumtynes, visada rūpėjo, kas kaltas ir ką reikia ginti... O dėl Tado vaidmens, tai buvo taip. Kartą po repeticijos einu per teatro kiemą ir sutinku du vyrus. Kaip vėliau sužinojau, – režisierių ir operatorių. Jie labai įdėmiai mane nužiūrėjo, aš net pagalvojau, gal neužsisegiau kelnių užtrauktuko... Nepažįstamieji paklausė, ar aš tikrai Vytautas Tomkus, o tada iškart pasiūlė pagrindinį vaidmenį filme „Tadas Blinda“. Aišku, sutikau nedvejodamas.

Kai filmas jau pasirodė, gaudavau daugybę gerbėjų laiškų. Ir policininkai mane atpažindavo – nė kar-

Su aktore Gražina Balandyte spektaklyje „Dvidešimtis pavasaris“

to nenubaudė už Kelių eismo taisyklių pažeidimus. Iki šiol parduotuvėse ar gatvėse žmonės mane neretai Blinda pavadina.

Per savo aktorinį gyvenimą kine ir teatre sutikote nemažai režisierių, aktorių. Kurie Jums davė daugiausia, kurie kartu sukurti vaidmenys labiausiai įsiminė?

– Teko sutikti daug gerų režisierių, ypač kine. Tai – R. Vabalas, V. Žalakevičius, A. Brenčas, F. Bondarčiukas – visų nesuminėsi. Teatro spektaklių buhalterijos neturiu. Pirmas mano filmas – R. Vabalo „Žingsniai naktį“. Tai buvo mano „žingsniai naktį“ kine, nes Konservatorijoje apie darbą kine nebuvo kalbama. Patinka Povilas, Apuokas, Valteris – gavau kino festivalio apdovanojimą už geriausią vyro vaidmenį (R. Vabalo „Žingsniai naktį“, V. Žalakevičiaus „Niekas nenorėjo mirti“, A. Brenčo „Būti nereikalingam“) ir daug kitų vaidmenų. Laimingas, kad teko dirbti su V. Artmane, R. Adomaičiu, D. Banioniu, Ursula Andres, B. Andrejevu ir daug, daug kitų.

Filmuodamasis visą tuometinę Tarybų Sąjungą išmačiau, Tolimuosius Rytus, Vidurinę Aziją, mano tolimiausia kūrybinė kelionė buvo Meksika. Žinoma, daug gastroliuodavome ir po Lietuvą. Tada viešbučių nebuvo. Salėje išstumdydavome kėdes, išsitiesdavome sudedamąsias loveles, kurias su savimi visur vežiodavomės, ir taip pernakvodavome. Prieš tai, po spektaklių, prie ežero kepdavome šašlykus, pramogaudavome, atsipalaiduodavome. Būdavo gana smagu dirbti.

Daug prirašyta ir prikalbėta apie dramos teatro ir kino aktorius ypatumus, skirtumus. Kur – kine ar teatre – Jūs geriausiai jautėtės, su kuriais scenos partneriais vis dar susitinkate?

– Dramos teatro vaidmenys – visam gyvenimui, kino – tik tam laikui (išmokai tekstą, nufilmavo, ir čia pat pamiršai). Daug kolegų jau iškeliavo Amžinybėn, o su gyvais susitinkame, kiek leidžia sąlygos. Ypač bendraujame su kursiokais.

Ar nebuvo akimirku, kai norėjosi būti ne aktoriumi?

– Teatre ir kine dirbau nuo pat mokslų baigimo –1961 metų, nors finansiškai ir nerviškai kartais būdavo labai sunku. Tačiau nesigailiu pasirinkęs tokį kelią.

Būna, kad su vyresniaisiais aktoriais atsisvei-

kinama nelabai pagarbiai. Kaip nutiko Jums? Koks buvo paskutinis vaidmuo? Atsiprašau, kodėl paskutinis, juk parakas, manau, dar sausas?

– Taip, metai iš tikrųjų bėga labai greitai. Paskutinis mano gyvenimo vaidmuo – pensininkas. Parakas dar nesudrėkęs, tačiau bet kur ir bet ką nesinori vaidinti – gaila laiko ir jėgų. O šlamšto dabar teatre labai daug. Be to, ir teatrą aš jau kitaip suprantu... Šiuo metu vaidinu tik keletą senų spektaklių.

O ką daugiau veikiate šiuo metu, ar neprailgta dienos?

– Turiu gerą šeimą. Žmona – irgi pensininkė. Dukrė – dailininkė grafikė, „Arkos“ direktorė, anūkė baigia Tuskulėnų vidurinę mokyklą. Dienos, metai ir dabar bėga labai greitai, kaip Arimaičių ežero vanduo iš riešukčių. Nors, atrodo, nieko doro neveikiu. Atsirado laiko sirgti... O šiaip, iš ryto – iki kiosko nusipirkti „Respublikos“, iki parduotuvės – „Blindos“ alaus...

Filmą „Tadas Blinda“ filmavome Ignalinos rajone, kur labai graži gamta. Todėl paskui sugalvojau ir pats ten nusipirkti sklypą, pasistatyti pirtelę... Taigi dabar vasarą sėdžiu Šuminų kaime, kur turiu trobelę ant Baluošo ežero kranto, gaudau žuvis, priiminėju svečius. Kai tik sušyla oras, manęs Vilniuje ir nebesutiksate – važiuoju į tą savo sodybą.

Gal tas gamtos poreikis – iš Radviliškio laikų? Atsimenu, ten vaikystėje buvome penki draugai. Koks oras – sniegas ar lietus – gegužės pirmąją vis tiek mauda-

Klasės draugų susitikimas Radviliškyje 1972 m. Vytautas Tomkus – pirmas iš dešinės

„Dramos teatro vaidmenys – visam gyvenimui...“

vome į durpyną ir pradėdavome maudynių sezoną... Vasarojimas prie ežero man ir dabar – didelis malonumas. Nors apskritai mano, pensininko, kasdienybė tapo liūdnoka – nėra kur save padėti. Ir jokios šviesios perspektyvos, aišku, nebelaukiu (kam senukai reikalingi?)...

Kokios šaknys Jus tebesieja su Radviliškiu – geležinkelininkų sostine?

Gimtinės šaknys, prabėgusi vaikystė, jaunystė, dabar Tėvų kapai, Radviliškio garbės piliečio vardas, ku-

ris man suteiktas, kai gimtasis miestas šventė savo 440 metų jubiliejų... Tokios tos šaknys...

Radviliškio nepamiršiu niekada. Aš jį dažnai sapnuoju, o apsilankęs (nors ir retokai) vis džiaugiuosi jo grožiu, švara ir gerais pokyčiais. Gerų, šviesių dienų tau, mano gimtasis mieste!

Kalbėjosi Aleksandras ŠIDLAUSKAS

**Vytauto Tomkaus asmeninio
albumo nuotraukos**

BIBLIOTEKŲ SĖKMĖS IR PROBLEMOS

Dalia JASKONIENĖ

ŠIANDIEN, kuriant informacinę ir žinių visuomenę, ypač svarbus bibliotekų vaidmuo. Nuo aktyvios ir gerai informuotos bendruomenės priklauso jos socialinė bei ekonominė plėtra. Gyventojų informacinės reikmės auga, todėl viešosios bibliotekos bando pateikti save, kaip pagrindinės informacijos paslaugų teikėjos. Dabar reikalingas gebėjimas panaudoti naujausias technologijas, atrasti naujų informacijos išteklių, išmanyti informacijos politiką. Daugelis viešųjų bibliotekų tampa informacijos centrais vietos bendruomenėms. Be informacinės, ne mažiau svarbios ir jų kultūrinė, edukacinė (šviečiamoji) bei rekreacinė (laisvalaikio) funkcijos. Bibliotekos, kaip žinių ir informacijos centrai, palaiko formalųjį bei neformalųjį mokymąsi, padeda žmonėms išsiugdyti savišvietos, gyvensenos, laisvalaikio interesus, saugo ir skleidžia vietos etninę kultūrą bei paveldą.

Radviliškio rajono savivaldybės Viešoji biblioteka (SVB,VB) yra viena iš 60 šiuo metu veikiančių tokių

GIMIAU RADVILIŠKIO RAJONE, MĖNAIČIŲ KAIME. NUO 2001 METŲ ESU BIBLIOTEKININKYSTĖS CENTRO VADYBOS SKYRIAUS VYRIAUSIOJI METODININKĖ. RYŠIAI SU GIMTINE YRA TVIRTI, TODĖL SU DIDELIU MALONUMU PARAŠIAU ŠĮ STRAIPSNĮ APIE RADVILIŠKIO VIEŠĄJĄ BIBLIOTEKĄ, JOS SĖKMES IR PROBLEMAS BEI VIETĄ TARP KITŲ LIETUVOS SAVIVALDYBIŲ VIEŠŲJŲ BIBLIOTEKŲ.

bibliotekų Lietuvoje. 2007 metais ji atšventė 70-ąsias įkūrimo metines.

Visą gyvavimo laikotarpį biblioteką krėtė įvairios permainos. Praėję dešimtmečiai buvo nelengvi, tačiau įdomūs kūrybiškai dirbantiems žmonėms. 1974 metais biblioteka buvo perkelta į naujas patalpas (Dariaus ir Girėno 9). 1976 metais įvyko bibliotekų centralizacija. Rajoninė biblioteka tapo centrine su 46 filialais. Nuo 1990-jų ji pradėjo rūpintis mokyklų bibliotekomis. 1996 metais rajono valdybos nutarimu Centrinė biblioteka pavadinta rajono savivaldybės Viešąja biblioteka. 2006 metais baigta pastato renovacija ir biblioteka įsikūrė moderniose, praplėstose patalpose.

VARTOTOJŲ APTARNAVIMAS

Vartotojų aptarnavimas ir aptarnavimo modernizavimas yra bibliotekos pagrindinė, svarbiausioji funkcija, kuri sąlygoja bibliotekoje vykstančius technolo-

Šiandieninė Radviliškio viešoji biblioteka

ginius procesus, formuoja bibliotekos įvaizdį, nulemia vietą visuomenėje.

2007 metais viešosios bibliotekos aptarnavo 18,3 procento šalies gyventojų. Kaimo filialuose buvo sutelkta 23,7 procento aptarnaujamų gyventojų. Radviliškio viešoji biblioteka sutelkė 24,5 procento savo rajono gyventojų. Tai tikrai geras rodiklis, kuris liudija, kad kas ketvirtas rajono gyventojas yra šios bibliotekos ar jos filialų skaitytojas.

Būtina paminėti, kad per penkerius metus, pradedant nuo 2003-ųjų, skaitytojų skaičius šalies viešosiose bibliotekose sumažėjo 14,0 proc. Ši tendencija neplenkė ir Radviliškio rajono bibliotekų (žr. lentelę Nr. 1), nors jau nuo 2006 metų skaitytojų skaičius pradėjo po truputį augti. Ypač džiugina, kad per 2007 metus VB apsilankė net 15711 lankytojų daugiau negu 2006 metais. Matyt, tam įtakos turėjo modernizuotas bibliotekos pastatas.

Radviliškio VB ir filialų darbuotojai daug dėmesio skiria neįgaliesiems, senyvo amžiaus žmonėms. Radviliškio rajone gyvena iš viso 8900 senatvės pensininkų ir 3600 neįgaliųjų žmonių (duomenys gauti iš Radviliškio rajono statistikos skyriaus ir iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Radviliškio skyriaus). Kaimo filialuose skaito 727 pensininkai ir 166 neįgalieji; miesto filialuose – 201 pensininkas ir 40 neįgaliųjų; VB – 261 pensininkas ir 57 neįgalieji; iš viso SVB skaito 1189 pensininkai, 263 neįgalieji. Neįgaliųjų ir senyvo amžiaus žmonių aptarnavimas tampa bibliotekų veiklos kasdienybė. Tai lemia bibliotekinių suvokimas, kad šie žmonės, dažnai labiau negu kiti, nori skaityti ir bendrauti. 2007 metais VB įdiegtos ir pristatytos akliems bei silpnaregiams skirtos kompiuterinės programos MAGic ir JAWS. Akliems ir silpnaregiams įsteigtos dvi kompiuterizuotos darbo vietos su internetu. Jomis gali naudotis kompiuterinio raštingumo pradmenis įvaldę akieji bei silpnaregiai. Neįgaliesiems, senyvo amžiaus žmonėms, nutolusių kaimų gyventojams knygas nuneša knygnešiai. Jų rajone priskaičiuojama per 170.

Didėja bendras kompiuterizuotų darbo vietų skaičius vartotojams. 2007 metais jų, prijungtų prie interneto, buvo 41 (per metus sukurta 11 naujų KDV): VB – 19 (+6), kaimo filialuose – 17 (+5). Rajone 30 bibliotekų turėjo prieigą prie interneto, jame apsilankyta 11723 kartus.

Radviliškio VB dalyvauja Nacionalinės bibliografijos duomenų banko (NBDB) kūrimu, sparčiai kuriamas elektroninis katalogas. 2007 metais SVB elektroniniame kataloge buvo 51 281 įrašas. Per 2007 metus parengta 8728 įrašai elektroniniam katalogui. VB pagal finansines galimybes stengiasi naujais dokumentais papildyti informacinį fondą. Viena svarbiausių bibliotekos informacinio aprūpinimo nuostatų – sudaryti vartotojui prieigą prie informacijos ir ją pasirinkti bet kokiaje laikmenoje: spaudinyje, CD-ROM'e, duome-

Lentelė Nr. 1

Radviliškio rajono SVB vartotojai, lankytojai ir dokumentų išduotis 2002–2007 m.

Metai	Vartotojų skaičius	Skirtumas	Lankytojų skaičius	Skirtumas	Dokumentų išduotis (fiz. vnt.)	Skirtumas
2003	13572	-124	192841	-8353	464937	-11355
2004	13133	-439	194338	+1497	445717	-19220
2005	11 976	-1157	179 334	-15 004	394 324	-51393
2006	12 071	+95	183158	+3824	415336	+21 012
2007	12 319	+248	183038	-120	383 529	-31807

Lentelė nr. 2
Radviliškio SVB renginiai 2007 m.

	Iš viso	Parodos	Kompleksiniai	Žodiniai
VB	211	63	20	128
Miesto filialuose	78	48	7	23
Kaimo filialuose	709	440	91	178
Iš viso SVB	998	551	118	329
Mokyklų bibliotekos	281	185	49	47

nų bazėje ar internete. Kaupiami mokslo šakų dokumentai įvairiose laikmenose: spausdintos knygos ir periodiniai leidiniai, garsiniai regimieji dokumentai, elektroniniai dokumentai. Tos bibliotekos, kurios turi prieigą prie interneto, publikuotų dokumentų stoką bando kompensuoti informacija virtualioje erdvėje, tačiau kaime dar yra filialų, kurie neturi prieigos prie interneto. Auga gautų užklausų skaičius – 2007 metais SVB gavo 14197 užklausas, iš jų 461 elektroninėmis priemonėmis; įvykdyta 13961 (98,3 proc.) užklausa.

Informacinės technologijos, vieša interneto prieiga, LIBIS programinės įrangos įdiegimas, bibliotekos svetainės sukūrimas, duomenų bazių prenumerata – tai inovacijos, keliančios bibliotekos prestižą, sudarančios šiuolaikinės ir modernios įstaigos įvaizdį.

SVB užsiima leidybine veikla. Ji drauge su visuomene redakcine kolegija, kraštiečiais, bendraautoriais ir talkininkais leidžia kultūros ir istorijos žurnalą „Radviliškio kraštas“, Lietuvos bibliotekininkų draugijos Radviliškio skyriaus laikraštį „Mes“. 2007-aisiais sudaryta ir išleista bibliotekos sumanytos knygų serijos „Šviesos keliu“ iliustruota pirmoji knyga „Knygnešystės fenomenas. Marcelės Jurgauskaitės 130-osioms gimimo metinėms“, Daugėlaičių kraštotyrininkės Birutės Paškūnaitės knyga „Senoliai porina“, dvi Antano Stančiko poezijos knygos: „Kaltė, kurios gal ir nebuvo“ ir „Tau“. Padėta išleisti V. Bartkaus knygą „Ištikimi žemei ir žmogui“. Išleista knygelė „Kunigo Antano Valantino takais“ bei jaunųjų radviliškėčių kūrybos knyga „Aš – savo miestui“, atlikta kitų leidybos darbų. Rajono ir respublikinėje spaudoje per metus paskelbti 46 bibliotekos darbuotojų straipsniai, ne bibliotekos darbuotojų – 58, taip pat 26 informacijos apie bibliotekas.

Radviliškio VB ir filialai pasižymi organizuojamais renginiais (žr. Lentelę Nr.2). Jais populiarinamas ir skatinamas skaitymas, išreiškiama pagarba knygai, jos kūrėjams.

Bibliotekų veikla nukreipta į vietos bendruomenės narius, todėl ir renginiai atitinka jų poreikius, sukelia susidomėjimo. Kultūriniai renginiai siejami su svarbiausiais Lietuvos bei krašto istoriniais įvykiais, datomis, vietos aktualiomis problemomis. Stengiamasi ne tik kaupti dokumentus, bet ir pristatyti juos bendruomenei. Rajono bibliotekos aktyviai dalyvauja Nacionalinėje bibliotekų savaitėje, Šiaurės šalių bibliotekų savaitėje. Renginių formos tradicinės: literatūros valandėlės, popietės, vakarai, susitikimai su rašytojais ir įžymiais žmonėmis, naujų leidinių pristatymai, leidinių parodos, kita. Taikomos ir netradicines darbo formos. VB ir filialuose yra 6 klubai: Šeduvos miesto filiale „Knygos mylėtojų“ klubas veikia 8 metus, vienija 23 narius; Kairėnų kaimo filiale „Entuziastų“ klubas – 9 metus, vienija 8 narius; Sidabravo filiale įkurtas

Atnaujintame Beinoravos filiale

Tyrulių filiale 2008 m. įdiegtas VIPT

mažųjų skaitytojų klubas „Smalsiukai“; Radviliškio viešojoje bibliotekoje – „Boružėlės“ lėlių teatras, Pi-
lietinės visuomenės instituto klubas „Civitas“ ir rajono literatų klubas „Jonvabalys“, kuriam jau 10 metų

VB įkurtas Knygos muziejus. Į jį atrinkti ir dabar renkami seni, retesni leidiniai lietuvių, rusų, lenkų ir kitomis kalbomis, gauti labdaros būdu, dovanoti kitų bibliotekų, kraštiečių. Čia kaupiami vertingi kraštotyrinio pobūdžio leidiniai, periodika, visi smulkieji spaudiniai, gausu rankraštinės medžiagos, suvenyrų, nuotraukų, teminių aplankų. Ypač daug vertingų knygų padovanojo Vilniuje gyvenantis Aleksandras Šidlauskas, radviliškietis Vida Ušinskienė, Romas Kazlauskas ir kiti. Lankytojai kviečiami į nuolat rengiamas senų knygų, kraštiečių jubiliejų, kitas ekspozicijas. 2007 metais Knygos muziejaus fonde buvo 226 fiziniai vienetai.

Radviliškio miesto ir kaimo bibliotekose jau kelintus metus sėkmingai dirba žaislotekos. Jų iš viso yra 18. VB Žaislotekoje apsilankyta 5208 kartus. Užregistruota 514 vartotojų. Žaislotekos misija – nuo jauniausio amžiaus adaptuoti vaiką į bendruomenę, pradedant žaidimu, pratinant prie knygų ir skaitymo. Per žaidimus siekiama lavinti vaikų kūrybiškumą, bendravimo įgūdžius, padėti vaikui pažinti pasaulį.

FONDAI

Vienas iš svarbiausių bibliotekų sėkmingos veiklos garantų – sukomplektuotas dokumentų fondas. Daugumoje Lietuvos viešųjų bibliotekų jis yra skurdus. Savivaldybių viešųjų bibliotekų fondai vis mažėja, pa-

vyzdžiui, 2003–2007 metais sumažėjo daugiau negu du procentus. Radviliškio rajono SVB sukaupia 391653 fiziniai vienetai dokumentų. Didžiausi fondai – kaimo filialuose. Jie sudaro 66,3 proc. viso SVB dokumentų fondo. 56 procentai viso fondo – grožinė literatūra, 44 procentai – šakinė.

Šalyje 1 vartotojui tenka 25,9 dokumento, 1 gyventojui – 4,7 dokumento. Bibliotekos fondų panaudojimą geriausia atspindi jų apyvarta: 2007 metais – 1,17, Radviliškio rajone 1 gyventojui tenka 7,9 dokumento, 1 vartotojui – 31,8, fondų apyvarta – 0,87.

Dokumentų fondo dydžio kaitą nulemia įsigytų ir pašalintų iš fondo dokumentų santykis. 2007-aisiais rajono SVB įsigijo 23390 fizinių vienetų naujų dokumentų. 1000 gyventojų jų teko 470,6 (šalyje – 241,2). Naujai gauti dokumentai fonde sudarė 6,0 proc. (šalyje – 5,1 proc.). 2001–2007 metais beveik nekito naujų dokumentų gavimas ir pagal dokumentų rūšis. Kaip matyti iš pateiktų statistinių duomenų, Lietuvos viešosios bibliotekos mažai įsigyja garsinių regimųjų ir elektroninių dokumentų fizinėse laikmenose. Galbūt situacija pasikeis į gerąją pusę, kadangi 2008 metų vasario 7 dieną priimtas Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas „Dėl valstybės biudžeto lėšų, skirtų savivaldybių ir apskričių viešosioms bibliotekoms 2008 metais dokumentams įsigyti, paskirstymo“, įpareigoja, kad savivaldybių ir apskričių viešosios bibliotekos ne mažiau nei 4 procentus skirtų valstybės lėšų panaudotų vaizdo, garso ir elektroniniams dokumentams įsigyti.

2007 metais valstybės lėšos (gautos iš Kultūros ministerijos), skirtos viešųjų bibliotekų fondams komplektuoti, buvo 4,206 tūkstančio litų, 1 šalies gyventojui dokumentams įsigyti teko 1,24 lito, o lėšos dokumentams įsigyti iš visų šaltinių sudarė 2,60 lito. Radviliškio rajono 1 gyventojui dokumentams įsigyti iš visų šaltinių teko 5,03 lito: iš Kultūros ministerijos skirta 1,48, iš savivaldybės – 1,45, iš kitų šaltinių – 2,10 lito.

Kuo toliau, tuo sudėtingiau formuoti viešųjų bibliotekų fondus: nors ir labai neryškiai, finansavimas didėja, tačiau brangsta knygos, be to, fondų formavimą smarkiai veikia bibliotekose diegiamos naujos technologijos, fondai jau darosi ir darysis hibridiniai – tai spausdintų ir elektroninių dokumentų rinkiniai. Todėl viešosioms bibliotekoms formuojant fondus, jungiant tradicinius bei elektroninius išteklius, būtų svarbiausia išlaikyti, nusistatyti kiekybinį ir kokybinį tradicinių bei elektroninių išteklių santykį, komplektuojamų išteklių rūšis, turinį, formas.

Koks turėtų būti viešosios bibliotekos fondas? Ji

atsiduria, turi veikti tradicinės ir virtualios bibliotekos terpėje. Sėkmingai įsitvirtinti, dirbti šioje terpėje įmanoma tik įgyvendinant teisingą fondų sudarymo ir valdymo politiką, kuri orientuotą į pagrindinį tikslą – siekti, kad viešosiose bibliotekose būtų sudaromi universalūs fondai, kad jie atitiktų bibliotekos paskirtį ir vartotojų reikmes, būtų nukreipti į vartotoją.

Reikia analizuoti turimus fondus, kad būtų aišku, kas juose sukaupta, ar visko, kas kaupiama, reikia, ar turimas fondas paklausus ir pan. Šiandien vis aktualesnau ir svarbiau ne fondų dydis, o tai, kaip jie atitinka vietos bendruomenės reikmes. Fondas tinkamai sukomplektuotas, jeigu patenkina 75–80 procentų informacinių vartotojų poreikių.

Reikalingos nuolatinės ir kryptingos pastangos, darančios įtakos fondams naujinti, jų kokybinei sudėčiai. Fondų naujinimas – tai ne tik papildymas naujais dokumentais, bet ir nuolatinis „valymas“, atsisakant ir išimant iš fondų nepaklausius ar dėl kitų priežasčių nenaudojamus, nereikalingus dokumentus. Fondų atnaujinimas keičia jo struktūrą, suteikia jam dinamiškumo tolesnei plėtrai. Žinoma, mūsų viešųjų bibliotekų fondų naujinimo tempai yra gerokai lėtesni nei siūloma IFLA (Tarptautinės bibliotekininkų organizacijos) darbo grupės parengtose viešųjų bibliotekų gairėse. Fondų struktūrinė sudėtis bei fondų naujinimo tempai didele dalimi priklauso nuo komplektavimo, VB vykdomos jo politikos. Ateityje bus reikalinga derinti spausdintų ir kompiuterinių laikmenų vartojimą, įgyvendinti tokią fondų komplektavimo politiką, kad būtų galima užtikrinti prieigą prie informacijos, užfiksuotos spausdintuose ir kompiuteriniuose dokumentuose.

SĖKMĖS

Radviliškio rajone pavyko išlaikyti palyginti stabilų bibliotekų tinklą. Įdomi ir savita Radviliškio viešosios bibliotekos istorija. Gausus skaitytojų, lankytojų, bičiulių bei rėmėjų būrys, didėjantis išduodamų spausdintų skaičius, gerėjančios bibliotekų darbo sąlygos, supratingas vietos valdžios požiūris į bibliotekų vaidmenį ir svarbą rajono gyventojams – tokia yra Radviliškio rajono bibliotekų šiandiena. Pagerėjo vartotojų informacinis aprūpinimas, išaugo bibliotekų siūlomų elektroninių paslaugų skaičius. Projektų rengimas ir jų vykdymas ne tik praplėtė bibliotekų veiklą, bet ir subūrė bendram darbui partnerius, rėmėjus iš įvairių rajono įstaigų bei organizacijų. Kasmet didėja renginių skaičius. Radviliškio VB gali didžiuotis savo leidybine veikla

Ateities svarbiausia problema yra viešosios bibliote-

kos filialų modernizavimas. Rajone pradedami steigti Viešosios interneto prieigos taškai (VIPT) ir įgyvendinti projektą „Bibliotekos pažangai“. Modernizuoti VB filialus – vadinasi, renovuoti jų patalpas, įrengti internetinį ryšį, diegti naujas informacines technologijas, Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) Skaitytojų aptarnavimo posistemę, apmokyti gyventojus naudotis elektroniniais bibliotekos ištekliais. Tam tikslui reikalingos papildomos lėšos ir žmogiškieji ištekliai, todėl būtinas nuolatinis savivaldybės ir valstybės dėmesys bei parama.

2008 metais Lietuvoje pradėtas įgyvendinti projektas „Bibliotekos pažangai“. Per trejus metus planuojama naujais kompiuteriais (apie 4000) aprūpinti 859

Neseniai įkurtuves atnaujintose patalpose šventė Šeduvos filialas

bibliotekas, o interneto ryšys bus įvestas arba pagerintas 861 bibliotekai. Numatoma, kad projekte dalyvaus 1217 viešųjų bibliotekų. Tam, kad bibliotekininkai profesionaliai padėtų vartotojams įsisavinti modernių technologijų galimybes, beveik 2000 jų dalyvaus specialioje mokymo programoje. Kad įrengtos viešosios prieigos būtų kuo efektyviau išnaudojamos, bus mokomi ir vartotojai, vyks lankytojų pritraukimo bei aktyvinimo akcijos. Skatinant naudotis viešomis interneto priemonėmis, ypatingas dėmesys bus skiriamas kaimo gyventojams, vyresnio amžiaus žmonėms, socialinės rizikos grupėms, taip pat neįgaliesiems. Viena iš aktualiausių viešųjų bibliotekų problemų lieka skaitytojų telkimas į bibliotekas.

Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos

IŠKILIAUSIA SIDABRAVO KRAŠTO ASMENYBĖ

Vytautas Alantas

RADVILIŠKIO KRAŠTO ŽMONĖMS, YPAČ SIDABRAVIEČIAMS, JŲ KULTŪROS ISTORIJOJE RYŠKŲ ATMINIMĄ PALIKO VYTAUTAS JAKŠEVIČIUS-ALANTAS – RAŠYTOJAS, PUBLICISTAS, DRAMATURGAS, ĮDOMI, TALENTINGA ASMENYBĖ, AKTYVUS VISUOMENĖS VEIKĖJAS, IŠTIKIMAS KRAŠTIETIS, SUPRATĖS IR VISADA LABAI VERTINĖS GIMTINĖS TRAUKOS PRASMĘ, AUKŠTINĖS SAVO TĖVYNĘ LIETUVĄ.

Vytautas Alantas gimė 1902 metų birželio 18 dieną Radviliškio rajone, tuometiniame mažame Sidabravo bažnytkaimio centre. Darbštūs, energingi bei sumanūs būsimojo rašytojo tėvai, sąmoningi lietuviai, turėjo krautuvėlę, taip pat triūsavo išsinuomotoje žemėje. Be to, tėvas, tarnavęs caro armijoje felčeriu, teikdavo žmonėms medicinos paslaugas. Todėl Jakševičiai netruko prisigyventi ir 1908 metais įpirkti nugyventą Kriaukėnų dvarelį Radviliškio

valsčiuje. Darbštumą ir valingumą Vytautas paveldėjo iš tėvo. Mokslus jis pradėjo Sidabrave pas sava-mokslę Kazytę Liubiniukę, o po metų tęsė Šeduvoje pas daraktorių Liepą. Nuo 1912 metų su pertraukomis mokėsi Šiaulių gimnazijoje, iš pradžių rusiškoje, nuo 1917-ųjų lietuviškoje ir baigė ją 1923-aisiais. Būdamas ketvirtoje klasėje, septyniolikmetis Vytautas stojo savanoriu į besikuriančios Lietuvos kariuo-

menę, iš kurios po pusmečio, stabilizuojantis krašto padėčiai, buvo išleistas tęsti mokslo. Mokydamasis šeštojoje klasėje, pradėjo rašyti eilėraščius, aktyviai dalyvavo ateitininkų veikloje. Tada jam neišdildomą ispūdį padarė Juozo Tumo-Vaižganto „Pragiedruliai“. Baigęs Šiaulių gimnaziją, tų pačių metų rudenį buvo priimtas į Kauno universiteto Humanitarinį fakultetą. Tačiau metus pastudijavęs, dėl lėšų stokos neįstengė tęsti mokslo (tėvai tuomet visus keturis savo vaikus leido mokytis) ir išvyko mokytojauti į Plungę. Pedagoginis darbas gimnazijoje sekėsi. Mokydamas lietuvių kalbos ir literatūros, ir pats intensyviai rašė eilėraščius, buvo parengęs rinkinį „Amžini laužai“, kurio dėl lėšų stokos (leidykla užsipašė nemažų pinigų) nepajėgė išleisti. Vėliau to rinkinio rankraštis dingo.

Tuo metu kūrybai slapyvardžiu pasirinko Minijos intako – Alanto – pavadinimą. Plungės metus Vytautas Alantas prisimindavo kaip pačius gražiausius, o upelio vardą, šaltinio, versmės sinonimą, 1937 metais oficialiai įteisino kaip pavardę (vietoje Jakševičiaus). Mokytojaudamas sutaupė kiek pinigų ir, remiamas tėvo bei sesers mokytojos, 1925 metais išvyko tęsti studijų į Prancūziją.

1929-aisiais baigęs universitetą, grįžo į Lietuvą, apsistojo laikinojoje sostinėje. Iš pradžių nuolatinio darbo negavo, daugiausia vertėsi žurnalistika. Įsidarbinęs Lietuvos telegramų agentūros Prancūzų skyriaus redaktoriumi (1930–1934 m.), nesitenkino vien tarnyba, daug laiko skyrė kūrybai ir per palyginti trumpą laiką įstengė išleisti dvi novelių knygas, o dvi jo pjesės buvo pastatytos Valstybės teatre. Pertuos metus jį spėjo sulaukti pripažinimo kaip rimtas, kūrybingas, tvirtų patriotinių pažiūrų darbuotojas, kuriam buvo patikėtos labai atsakingos dienraščio „Lietuvos aidas“ vyriausiojo redaktoriaus pareigos. 1940 metais, artėjant sovietinei okupacijai, V. Alantas blaiviai įvertino jį tykojusį mirtiną pavojų ir pasitraukė į Vokietiją. Lietuvoje likusi šeima (žmona ir sūnus) 1941-ųjų birželį buvo ištremta į Sibirą. Prasadėjus karui, 1941 metais V. Alantas grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas Vilniaus dramos teatro direktoriumi. Per trejus darbo ten metus parašė tris pjeses, iš kurių dvi išvydo rampos šviesą. 1944-aisiais, artėjant antrajam bolševikų antplūdžiui, Vytautas Alantas vėl buvo priverstas pasitraukti į Vakarų. Kurį laiką teko gyventi pabėgėlių stovyklose, o 1949-aisiais išvyko į JAV. Tais metais sukūrė nemažai novelių ir parašė straipsnių. Atvykęs į Ameriką, įsikūrė Detroite, pramonės centre, įsidarbino „Fordo“ automobilių fabrike paprastu darbininku ir plušėjo ten devyniolika metų, iki

Ketrios Alantų kartos: priekyje – rašytojo žmona Irena Alantienė, sūnus Algis, anukė ir proanukė. 2007 m. JAV

išėjo į pensiją. Tas laikotarpis – didelis V. Alanto darbštumo, ištvermingumo ir ištikimybės pasirinktam kūrėjo keliui išbandymas. Kaip prisiminė pats rašytojas, fabrikas jį įgalino išgyventi, bet atėmė pačius kūrybingiausius gyvenimo metus: „Dirbau literatūrinę bei žurnalistinę darbą, bet dirbau pripuldamas, sirgdamas, pasigriebdamas laisvą valandėlę per pertraukas fabriko užkandinėse ir labai daug „kurdamas“ prie mašinų, kai užimtos rankos, bet galva laisva...“ Tai toks buvo sėkmingiausias jo kūrybos laikotarpis. „Sujaukė priešai mūsų gyvenimą: mano karta traukiasi iš gyvenimo nusivylusi...“ – skundėsi savo saulėlydžio sulaukęs toli už Atlanto.

Vytautas Alantas mirė 1990 metų balandžio 24 dieną Detroite. Pagal paties valią urną su palaikais į Kauno rajono Petrašiūnų kapines parvežė jo žmona Irena Alantienė.

Vytautas Alantas visą savo turiningą gyvenimą

gimtąjį Sidabravą minėjo su pagarba, kaip vargu kur kitur surandamą tokio jaukumo ir romantikos kampelį, lydintį jį „kaip graži vizija“, „kaip nostalgijos apšviesta akvarelė“. Savo kaimišką kilmę, kaip ir Lietuvos istoriją, tautinę kultūrą, mitologiją, tautosaką, tėviškės gamtą, V. Alantas laikė vienu iš svarbiausių veiksnių, nulėmusių jo profesinį formavimąsi.

Lietuvoje Vytautas Alantas paskelbė šiuos apsakymus: rinkinius „Artisto širdis (1930 m.), „Tarp penkių ir septynių“ (1934 m.). Emigracijoje išleido romanus: „Pragaro prošvaistės“ (1951 m.), „Tarp dviejų gyvenimų“ (1960 m.), „Amžinasis lietuvis“ (1–2, 1972, 1974 m.), „Šventaragis“ (1972 m.), „Liepkalnio sodyba“ (1977 m.), „Aušra Paliūnuose“ (1986 m.), novelių knygų – „Ant siūbuojančios žemės“ (1946 m.), „Svetimos pagairės“ (1954 m.), „Nemunas teka per Atlantą“ (1970 m.), „Atspindžiai ūkanose“ (1976 m.), „Gelmių balsai“ (1984 m.), scenos kūrinį – „Dramos veikalai“ (1947 m.), „9 dramų veikalai“ (1963 m.), poezijos rinkinį „Paversimai“ (1982 m.), publicistikos knygų.

„XXI amžiaus“ priede „XXI amžiaus horizontai“ (2002 m. lapkričio 27 d., Nr. 42 (42)) rašoma, kad „Vytautas Alantas neretai biografų vadinamas patriotiškiausiu išėivių lietuvių rašytoju. Savo raštuose, ypač romanuose, jis nuolat aprašė Lietuvą, kai kada jos praeitį (istoriniame romane „Šventaragis“), kai kada – artimesnius laikus („Pragaro prošvaistės“, „Tarp dviejų gyvenimų“, „Amžinasis lietuvis“).

LIETUVA Vytautui Alantui buvo didžiausia vertybė, jo visos pasaulėžiūros suvokimo aukščiausias idealas. Tik išaukštintai LIETUVAI jis skyrė dėmesį, gražiausias mintis, bėdojo rūpesčius. Visai lietuvių tautai troško gero, bet kartu jis matė ir kėlė aikštėn jos neigiamybes, ypač nesugyvenimą, skaldymąsi, nutautėjimą. Svarbiausios mintys apie lietuvių tautą, jos praeitį bei rūpestis jos ateitimi sutelktos paskutinėje V. Alanto knygoje „Tauta istorijos vingiais. Ideologiniai mąstymai“, išspausdintoje Čikagoje po jo mirties 1990 metais. 1992 metais knyga perspausdinta Vilniuje.“

„BŪKIME GERAIS LIETUVIAIS“ – toks buvo rašytojo Vytauto Jakševičiaus-Alanto gyvenimo ir kūrybos devizas, kurį su kaupu įgyvendino pats ir kurį ragino įgyvendinti savo tautiečius. Kaip rašytojas jis atkreipė į save skaitytojų dėmesį jau pirmąja knyga – novelių rinkiniu „Artisto širdis“. Šiam žanrui liko ištikimas visą gyvenimą. Sukurta per šimtą novelių, apsakymų, feljetonų, labai įvairių ir savitų, kiekvienoje naujoje knygoje paliečiant vis kitus tikrovės klodus, naujas temas ar tautiečių gyvenimo

reiškinius, naujai pažvelgiant į personažų kelius bei klystkelius. Pirmosios dvi knygos (antroji – „Tarp penkių ir septynių“), daugiausia skirtos miesto gyvenimui, jo nuopuoliams, erotikai, per daug nesigilinant į veikėjų vidinį pasaulį, nekeltant rimtesnių problemų. Bet jos buvo naujoviškos kaimiškoje lietuvių novelistikoje ir jau tuo reikšmingos žanro plėtotei. Vėliau sukurtose novelėse vaizduojamas lietuvių gyvenimas emigracijoje, mišrių vedybų skauduliai, rezistencijos dramos Lietuvoje („Ant siūbuojančios žemės“, „Svetimos pagairės“). Dar vėliau („Nemunas teka per Atlantą“) vienoje novelėje nukelia skaitytoją į nepriklausomybės pradžią, kitoje – į gilią senovę. Geriausios novelės sudėtos į rinktinę „Atspindžiai ūkanose“.

Labai palankiai buvo sutiktas pirmosios V. Alanto pjesės „Užtvanka“ pastatymas teatre (1932 m.). Šis veikalas, kuriame meilės tema pinama su Lietuvos elektrifikacijos idėja, anot vertintojų (B. Gražulis. „Prašaušius pašaukė mane tarnauti savo tautai...“. – „Metai“, 1992, nr. 6, p. 69–75), patenkino „ir žiūrovą, ir aktorių, ir teatro kritiką“. Sėkminga buvo ir antrosios pjesės „Gaisras Lietuvoje“ premjera (1933 m.). 1942-aisiais pradėjęs direktoriauti Vilniaus dramų teatre, Vytautas Alantas pasirodė su naujomis pjesėmis. Jo teatre pastatytos komedijos „Gyvenimas iš naujo“ ir „Buhalterijos klaida“. Vokietijoje V. Alantas sukūrė gilesnio turinio dramą „Aukštadvaris“, kuri 1955 metais pirmą kartą pastatyta Australijoje. B. Gražulio vertinimu, „tai tikrosios meilės ir pareigos drama, pasižyminti nuosekliai augančia įtampa, sceniniu vieningumu ir charakterių tobulumu.“

Daugiausia dramų žanro kūrinį sukurtą Detroite, kur veikė net du teatriniai kolektyvai, aktyviai bendradarbiavę su dramaturgu. Naujose pjesėse, daugiausia pramoginio pobūdžio komedijose, V. Alantas, kaip pats rašė, nespėdė „jokių ypatingų problemų“, jam labiausiai „rūpėjo patriotiniai, lietuviybės išlaikymo ir apskritai bendruomeninio pobūdžio motyvai“. Čikagoje išleistas pjesių rinkinys „Devyni dramų veikalai“. Vytauto Alanto vardą reikėtų drąsiau minėti lietuvių teatro ir dramaturgijos istorijoje.

Romano žanrui V. Alantas atsidėjo vėliausiai, gyvendamas Detroite. Didžiausią polemiką sukėlė jo pirmasis romanas „Pragaro prošvaistės“, pradėtas rašyti Lietuvoje, užbaigtas Detroite, o išleistas Vakarų Vokietijoje. Antrasis romanas „Tarp dviejų gyvenimų“ buvo sutiktas jau palankiai. Vaizduodamas partizani-

nio judėjimo pradžią Lietuvoje 1944 metais, rašytojas sukūrė „spalvingą, pilną įtampos, pasiaukojimo ir didvyriškumo romaną“ (B. Gražulis). Tai pirmas didelis kūrinys lietuvių literatūroje rezistencijos tema, kuriame sukurtas ryškus sunkios kovos paveikslas, o veikėjai – tikri, gyvi žmonės, atskleisti pakankamai objektyviai ir meniškai. „Amžinasis lietuvis“ – trečiasis Vytauto Alanto romanai – apie išėviją, jos buitį, moralę, pastangas išlaikyti lietuvių. Pagrindinio veikėjo, automobilių fabriko darbininko ir kartu rašytojo, patrioto Sintauto, paveikslas aiškiai autobiografinis. Nelengva jo kova dėl lietuviybės: duktė išteka už arabo, sūnėnas veda amerikietę. Svarbiausiu savo kūriniu rašytojas laikė dviejų tomų romaną „Šventaragis“. Jis nukelia į XIII amžių, Mindaugo Lietuvos laikus, apie kuriuos nedaug ką rasi istorijos šaltiniuose, gerokai sudrumstuose svetimųjų. Tad rašytojui teko pasikliauti fantazija. Romano sėkmę nulėmė gana meistriškai sukurtas pagrindinio veikėjo – legendinio Šventaragio, išmintingo, tvirto kovotojo, nuoširdaus Šventosios ugnies garbintojo – paveikslas. Pats karalius Mindaugas, tragiška figūra, mažai tepasireiškia romano veiksmu, tačiau apie jį, jo santykius su šeima ir visuomene plačiai kalbama visame krašte, visur jaučiamos jo idėjos ir veikla. Autorius šį romaną yra taip komentavęs: „Aš rašiau ne šiaip jau nuotykių romaną, bet lietuvišką nuotykių, įvykių ir ypačiai nuotaikų romaną, – kitaip sakant, norėjau pavaizduoti tragediją tautos, atsidūrusios didelėje savo istorijos kryžkelėje, kaip aš ją supratau“ („Rašytojas – savo pasaulio vieš-

Vytauto Alanto palaikai perlaidoti Petrašiūnų kapinėse 1992 m.

pats“. – „Lietuvių dienos“, 1975, gruodis, p. 6–8). Du paskutiniai V. Alanto romanai skirti reikšmingiems Lietuvos gyvenimo etapams. Juose vaizdujami tik šiam rašytojui būdingi veikėjai, jų likimai, dinamiška veikla bei su ja susiję išgyvenimai. Brandą liudija romanas „Liepkalnio sodyba“, piešiantis nepriklausomybės laikų ūkininkų iškilimą. Romano veikėjai, ypač pagrindinis personažas Kostas Norgaila ir visa jo giminė, yra šviesūs naujosios Lietuvos atstovai. Veiksma vieta primena Radviliškio apylinkes (Vėzgė, Gražioniai). Šis kūrinys parašytas Lietuvos agronomų sąjungos valdybai paskelbus konkursą.

Romanas „Aušra Paliūnuose“, sugrąžinantis į tautiško atbudimą „Aušros“ ir „Varpo“ laikais, teigia, kad ir vienas lietuvis patriotas gali duoti tautai labai daug.

Pirmuosius eilėraščius V. Alantas parašė dar mokydamasis; mokytojaudamas Plungėje, taip pat eilėliavo. Galima sakyti, nuo poezijos nebuvo atitrūkęs per visus kūrybai skirtus dešimtmečius, mėgdavo ir į prozos kūrinius įterpti savo kūrybos posmų (jų nemažai romane „Šventaragis“), bet poezija tesudaro visai nedidelę jo kūrybos dalį. Ji sudėta į vienintelį rinkinį „Paversmiai“. Šio rinkinio eilėraščiai įvairūs, bet daugiausia jų skirta Lietuvos praeities temai, tragiškiems tautos gyvenimo momentams atkurti, patriotiniams jausmams išreikšti. Net devynis eilėraščius V. Alantas skyrė Lietuvos kunigaikščių portretams, tris – Romo Kalantos aukai, sukūrė poetas Vilniui, Trakų piliai, Raigardui, eilėraščių gimtajam Sidabravui. Savo idėjomis jo poezija artima prozai ir publicistikai, bet savo reikšme nesiekia pastarųjų lygio.

V. Alantas daug laiko skyrė publicistikai, ypač dirbdamas „Lietuvos aide“. 1939 metais išleido du publicistinių straipsnių rinkinius: „Vadovybės principai valstybės gyvenime“ ir „Žygiuojanti tauta“. 1976 metais pasirodė apybraiža apie Romo Kalantos žygdarbį, kurioje plačiai aprašė Gyvojo Deglo – taip apibūdino jaunuolio gyvenimą – susideginimą, tragedijos atgarsius Sovietų Sąjungoje ir pasaulyje. Apybraižai panaudota gausios ir įvairios medžiagos, įdėti šeši paties V. Alanto ir kitų poetų eilėraščiai. Vertingiausia iš publicistikos knygų – ideologinių apmąstymų knyga „Tauta istorijos vingiais“ (1990 m., parašyta 1987 m.). Joje daug vietos skiriama mažos tautos išlikimo problemoms, tautinio charakterio ypatumams, miško brolių tragedijai ir rezistencinės kovos prasingumui.

Dar daug gerų žodžių būtų galima pasakyti apie V. Alantą, ypač prisimenant, kad jis ne visada buvo vertinamas pagal nuopelnus, neretai tendencingai, nepaliekant teisės būti tuo, kuo iš tikrųjų buvo. Kaip jis pasiguodė geram savo bičiuliui, literatūros kritikui, mokslus ėjusiam taip pat Prancūzijoje, emigracijos likimo bendrui žemiečiui Broniui Railai, net paties geriausio romano „niekas kaip reikiant nepanagrinėjo, neiškėlė naujovių, kurias ten įnešiau, neatkreipė dėmesio į mano stilių (...) Mes susirgome labai aukštomis kategorijomis ir aukštai skraidome padangėmis, kad nebematome eilinio skaitytojo“. O ir geras bičiulis B. Raila „didesnio meniškumo ir kritiškumo pretekstu siūlė vaizduoti tiek praeitį, tiek ypač dabartinį Amerikos lietuvių gyvenimą ne taip rimtai ir su pakelta patriotine tragika, o daugiau „šveikiškai“, iš humoristinės-satyrinės pusės“.

Vienišius („vaikystėje neturėjau draugų ir kažkaip jų nepasigedau“), „atokus, korektiškas, net vėsus“, vengęs didesnių draugysčių. Kaip pats prisimena, visada buvo atsiskyęs: „Juk Kaune mano pašonėje anais laikais siautėjo Keturi Vėjai, plevėsavo Trečio Fronto raudonos vėliavėlės, judėjo ir kiti literatūriniai sąjūdžiai. Bet jie manęs neviliojo, prie jų neprišidėjau, visada likau atsiskyrėlis individualistas. Pažinojau, galima sakyti, visus plunksnos žmones, bet nei literatūrinių draugysčių neturėjau, nieieškojau ir Konrado kavinę lankiau tik labai atsitiktinai. O kai 1934 m. atsisėdau į „Lietuvos aido“ redaktoriaus kėdę, tai mano pažintis su literatais visiškai nutrūko ir pakrypo į žurnalistinius sluoksnius. Bet ir čia artimų „idėjos draugų“ neturėjau. Niekad nemėgau tartiufų, judošių ir dvasios elgetų“ (iš interviu „Rašytojas – savo pasaulio viešpats“. – „Lietuvių dienos“, 1975 m., gruodis).

Tai toks buvo tas „vidutinio ūgio, dailios išvaizdos, diplomatiškai manieringos šypsenos“ žmogus ir rašytojas, nepralenkiamas darbštumu ir ištverme. Tiesa, lietuvių literatūroje jis gal nebuvo pirmojo ryškumo žvaigždė, galima paabejoti ir kai kuriomis jo ideologinėmis nuostatomis, tačiau savita Vytauto Alanto kūryba ir šiandien nėra praradusi pažintinės bei meninės vertės. Ji gali nemažai padėti puoselėjant atgimstančios tautos dvasią ir kultūrą.

Sidabraviškiai niekada nepamiršo savo kraštiečio Vytauto Jakševičiaus-Alanto. 2002 metų birželio mėnesį, minint jo 100-ąsias gimimo metines, susirinkus Sidabravo kraštiečiams, Jakševičių sodybos vietoje atidengtas koplytstulpis, simbolizuojantis meilę knygai. Ta proga visą savaitę vykę šventiniai renginiai dabartiniams ir buvusiems sidabravičiams

padėjo pasijausti viena didele šeima. Sidabravo kultūros namų dramos būrelis tada parodė V. Alanto dramą „Aukštadvaris“ (režisierė – Nijolė Grigienė), vyko poezijos ir romansų vakaras, dalyvaujant Radviliškio literatų klubui „Jonvabalas“ ir Radviliškio viešosios bibliotekos vokaliniam ansambliui. Dalyvavo Prancūzijos ambasadorius Jeanas Bernardas Harthas ir jo žmona Marianne Harth, Prancūzijos ambasados Lietuvoje atstovas, Prancūzijos kultūros centro direktoriaus pavaduotojas Cristianas Denis Michaelis Bonnevilis. Tuometinė šalies kultūros ministrė R. Žakaitienė atidarė Sidabravo krašto muziejų. Muziejuje, kuris įsteigtas Sidabravo seniūno Vidmanto Blužo iniciatyva, surinkta ir susisteminta medžiaga apie įžymius Sidabravo krašto žmones, praeities gyvenimą apylinkėje liudijančių daiktų. Didžiausia ekspozicijos dalis skirta iškiliai šio krašto asmenybei – Vytautui Jakševičiui-Alantui. Čia eksponuojamas A. Staneikos nutapytas V. Alanto portretas, bareljefas, kuriuo pasirinko Vytauto Alanto žmona Irena Alantienė, Lietuvoje ir užsienyje išleistos knygos, asmeniniai rašytojo daiktai: rašomoji mašinėlė, prie kurios jis praleido ne vieną įkvėpimo valandą, portfelis, piniginė, laikrodis, rašiklis, akiniai, šukos, dokumentai (Lietuvos Respublikos užsienio pasas, laikraščio „Mūsų kelias“ korespondento pažymėjimas, garbės raštai ir kita). Stende demonstruojamos Irenos Alantienės dovanotos fotografijos iš šeimos archyvo. Nepamirštas ir anksti iš gyvenimo pasitraukęs jaunesnysis rašytojo brolis aktorius, režisierius Algirdas Jakševičius.

V. Alanto žmona Irena Alantienė jau dešimtmetį noriai prisideda prie kasmetinio rajono moksleivių rašinių konkurso, skirto V. Jakševičiaus-Alanto premijai laimėti, kuris tradiciškai vyksta, minint Lietuvos valstybės atkūrimo dieną. Jį remia, visada su malonumu laukia ir skaito dalyvių rašinius. Ponia Irena iš Detroito labai rūpinasi ir sidabravičių muziejumi: siunčia jam knygų, žurnalų, nuotraukų. Sidabravo krašto muziejus, puoselėjantis šio kraštiečio atminimą, pagarbą jam, 2008 metų rugsėjo 1-ąją pavadintas Vytauto Alanto vardu, o ponია Irena Alantienė už šiuos nuoširdžius darbus ir geranoriškas iniciatyvas apdovanota Sidabravo seniūno Garbės ženklu „Už nuopelnus Sidabravo seniūnijai“.

Parengė (pagal Broniaus Gražulio, Broniaus Railos, Kęstučio A. Trimako ir kitų autorių mintis)

Irena SKURDELIENĖ

Nuotraukos iš Sidabravo krašto Vytauto Alanto muziejaus fondų ir jo knygų

Mėnaičių kaimo vaizdas žiemą

MĖNAIČIAI – DABARTIS, PRAEITIS, ATEITIS

*Eglė GULBINAITĖ,
Audra INDRĖKIENĖ,
Klemas INDRĖKUS*

DABARTIS

Mėnaičiai (vietinių gyventojų lūpomis – Minaičiai) – nemažas kaimas Grinkiškio seniūnijos šiaurės vakarų pakraštyje. Nuo čia iki seniūnijos centro Grinkiškio – 11 kilometrų, iki rajono centro Radviliškio – 35 kilometrai. Kaimas įsikūręs Šušvės vingyje, į Šušvę čia dar įsilieja Beržė ir Gomerta.

Kaime yra 53 sodybos. Tik dvi iš jų negyvenamos. Į dar dvi gyventojai atvyksta vien vasarą. Kaime dabar gyvena 178 žmonės.

Dar išlikusioje Mėnaičių pradinėje mokykloje mokosi 30 mokinių.

Kaime yra penkios gatvės, kurias lyg žaibas skrodžia pagrindinė kaimo gatvė.

Mėnaičių žmonės 2008-ųjų vasarą pasistatė vietinio nagingo meistro Antano Jankūno padarytą kryžių.

Pirmą kartą Mėnaičių istorijoje išasfaltuotos visos kaimo gatvelės.

Mėnaičiai toli nuo visų valdžių, todėl gražu ir prasminga, kad čia aktyviai veikia kaimo bendruomenė, kuriai vadovauja mokytoja Raimonda Miežinienė.

PRAEITIS

Mėnaičių kaimas turi garbingą praeitį.

Šio kaimo apylinkėse aktyviai veikė 1831-ųjų ir 1864-ųjų metų sukilėliai.

Ryškiausias įvykis šio kaimo istorijoje – 1949-ųjų vasario mėnesį Miknių sodyboje vykęs visos Lietuvos partizanų vadų susirinkimas.

Mėnaičiai – už savo laisvę kovojusios Lietuvos sostinė.

Kiek sostinių Lietuva turėjo per tūkstantį metų? Legendinę Vorutą, Kernavę, Trakus, Vilnių, dar laikinąją sostinę Kauną ir... Mėnaičius. Ramų kaimą, prisiglaudusį Šušvės vingyje. Beveik pačiame Lietu-

vos viduryje. 1948 metais buvo nuspręsta „Prisikėlimo“ apygardoje organizuoti visų Lietuvos partizaninio judėjimo sričių vadų susirinkimą, kuris ir įvyko 1949-ųjų vasario 2–16 dienomis Sąjū sodyboje, Balandiškių kaime, ir Miknių sodyboje, Mėnaičių kaime.

Partizanų vadų suvažiavimas sujungė ginkluotą ir neginkluotą pasipriešinimą į vieningą Lietuvos laisvės kovų sąjūdį (LLKS) ir 1949 metų vasario 16 dieną Miknių sodyboje, Mėnaičių kaime, paskelbė svarbiausią tų laikų dokumentą – Deklaraciją. Todėl Mėnaičius ir galima būtų laikyti rezistencinės kovos metų Lietuvos sostine.

Beje, 2009 metų vasario 16 dieną minėjime Vilniuje, prie Signatarų namų, profesorius Vytautas Landsbergis baigiančią griūti Sąjū sodybą pavadino irgi signatarų namais.

Šiame straipsnyje kalbama apie Mėnaičius, o svarbiausias įvykis šio kaimo istorijoje yra partizanų vadų suvažiavimas, dar tebelaukiantis savo įvertinimo, įprasminimo tautos atmintyje. Nedaug beliko šio įvykio liudininkų. Laikas negailestingai pasiima pokario kartos žmones. Gyvoji atmintis užleidžia vietą istorijai – svarstymams ir interpretacijoms. Bet tai – ne šio straipsnio paskirtis.

Mėnaičių ir Pašušvio mokyklose saugomi šių mokyklų mokytojų, mokinių surinkti autentiški 1948–1949 metų įvykių liudininkų atsiminimai. Tai seserų Teresės Mikniūtės-Grigaliūnienės, Julijonos Mikniūtės-Petrėtienės ir partizano Viktoro Šniuolio tų dienų atmintis.

Minint 60-ąsias partizanų vadų suvažiavimo metines, virš Mėnaičių kaimo ir Miknių sodybos gaudė Lietuvos karinių oro pajėgų ir Danijos karališkųjų oro pajėgų lėktuvų varikliai, grojo karinis pučiamųjų orkestras, aidėjo saliuatas, žuvusius šio istorinio susirinkimo dalyvius pagerbė aukšti mūsų šalies pareigūnai, dabartinės Lietuvos kariuomenės generolai, Seimo nariai bei kiti valdžios ir visuomenės žmonės.

Buvo iškilminga ir gražu... Mėnaičiams tas šių dienų įvykis – dar vienas naujosios kaimo istorijos blyksnis. Bet svarbiausia tai, kas čia įvyko okupacijai besipriešinančioje Lietuvoje.

Tegul apie tai kalba liudininkai.

Iš Teresės Mikniūtės-Grigaliūnienės prisiminimų: „1948 metais pas mus klėtyje įsikūrė partizanų būstinė. Kaip jie įsikūrė pas mus? Vieną vakarą mes, visa šeima, suklaupę kalbėjome poteries. Mūsų šeima buvo labai religinga, kiekvieną vakarą kalbėdavome poteries. Kai suklaubėjome poteries, į langą pabeldė partizanai. Įėję paprašė prieglobsčio, nes buvo labai pavargę. Mano tėvas Stanislovas Miknius sutiko, nes buvo patriotas.

Garbės sargyba prie memorialo partizanams Mėnaičiuose, minint Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio 60-ąsias metines. 2009 m. kovas

Tą naktį jie miegojo klojime ant javų. Kitą naktį klėtyje kasė bunkerį. Tėvas su arkliu vežė žemę, kurią jie iškasė, ir pylė ant dirvos, o prieš rytą aparė, kad niekas neįtartų.

Kai partizanai įsikūrė, vadas L. Grigonis pasakė, kad matė, kaip mes meldėmės, todėl pamanė, kad mes tikrai neišduosim jų.

Mūsų bunkeryje gyveno 6 vyrai.

1949 metų vasario 2 dieną L. Grigonis išėjo ir grįžo su 7 vyrais.

Buvo šalta, siautė pūga. Tie septyni vyrai buvo visų Lietuvos apygardų vadų suvažiavimo nariai. Tai Jonas Žemaitis-Vytautas, Juozas Šibaila-Merainis, Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Petras Bartkus-Žadgaila, Bronius Liesis-Naktis, Antanas Liesis-Žiedas.

Išbuvo jie nuo vasario 2 dienos iki vasario 22 dienos. Čia jie ir parašė Konstituciją (Deklaracija).“

Teresės Mikniūtės žodžius patvirtina ir papildo jos sesers Julijonos Mikniūtės-Petrėtienės prisiminimai:

„1949 metų vasario mėnesį pas mus įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Dvi savaites vyko posėdžiai. Partizanai turėjo rašomąją mašinėlę, spausdino

visokius dokumentus ir atsišaukimų lapelius, buvo parašyta Deklaracija.“

Julijona Mikniūtė liudija, kad 1949 metų vasario 16 dienos rytą visi partizanų susirinkimo dalyviai iš bunkerio atėjo į namus, nusiskuto, apsitvarkė uniformas ir labai oriai, iškilmingai, liudininkais pasikvietę Miknių šeimą, perskaitė Deklaraciją. Tie žmonės gerai suprato momento svarbą ir iškilmingumą. Tai jų didybė, tai tikėjimas savo darbo teisingumu ir būtinumu. Tuo negalima abejoti, nes už aukojimąsi Tėvynei patriotai galėjo tikėtis ne materialinio atlygio, o tik mirties paskutiniame mūšyje arba kalėjime.

Išsamiausiai ir tiksliausiai apie partizanų suvažiavimo rengimą ir patį suvažiavimą savo prisiminimuose pasakoja tų įvykių dalyvis, „Prisikėlimo“ apygardos partizanas Viktoras Šniuolis-Vytvytis:

„1947 metų balandžio 10 dieną, apjungiant „Maironio“, „Žaliąją“, „Vytauto Didžiojo“ ir „Žvalgaičio“ rinktines, buvo įkurta „Prisikėlimo“ apygarda. Jos vadu buvo išrinktas „Vytauto Didžiojo“ rinktinės štabo viršininkas, partizanas Leonas Grigonis-Žvainys, sudarytas apygardos štabas.

1948 metais apjungiant Lietuvoje veikusias devynias apygardas, buvo įkurtos trys sritys: Vakarų Lietuvos „Jūros“ sritis, Rytų Lietuvos „Kalnų“ sritis ir Pietų Lietuvos „Nemuno“ sritis. Taip buvo siekiama bendro visos Lietuvos partizanų apjungimo ir vyriausios vadovybės įkūrimo.

„Prisikėlimo“ apygarda dislokavosi pačiame Lietuvos viduryje, todėl labai energingas apygardos vadas Leonas Grigonis-Žvainys, štabo viršininkas Vytenis-Svajūnas ir visi štabo darbuotojai ėmėsi iniciatyvos organizuoti visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimą.

Artėjo 1948-ųjų žiema. Reikėjo sukurti apygardos štabui darbo sąlygas. Radviliškio rajono Mėnaičių kaime, Stanislovo Mikniaus sodyboje, įsirengėme būstinę. Bunkeris buvo trijų metrų dvidešimties centimetrų ilgio ir dviejų metrų dvidešimties centimetrų pločio. Viena gale dviejų aukštų gultai, šone darbo stalas, o prieš jį dar vienas gultas, ant kurio sėdint buvo galima dirbti prie stalo. Švietėmės žibaline lempa. Kampe buvo išlipimo anga.

Būstinėje tilpome visi penki apygardos štabo darbuotojai. Turėjome baterinį radijo imtuvą, rašomąją mašinėlę, rotatorių, šapirografą. Čia buvo leidžiamas apygardos laikraštis „Prisikėlimo ugnis“.

Netoli nuo Mėnaičių, Balandiškių kaime, Elžbietos ir Stanislovo Sąjū sodyboje, įsikūrėme būstinę, kad pirmajai išsišifrautus galėtume tęsti apygardos štabo darbą. Įsirengę tokią stiprią apygardos bazę, ėmėmės iniciatyvos organizuoti visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimą. Tai buvo pati patogiausia vieta susirinkti visų Lietuvoje veikiančių trijų sričių įgaliotiniams.

Turėjome sutvarkyti saugų atvykimą, saugų posėdžiavimą, aprūpinti maistu ir palaikyti ryšius su visomis sritimis.

Svarbiausia – reikėjo užtikrinti konspiraciją.

Prasidėjo 1948–1949 metų žiema. Po labai didelių pastangų 1949 metais vasario 2 dieną susirinko sričių atstovai ir prasidėjo suvažiavimas.

Į suvažiavimą atvyko Rytų Lietuvos atstovas, „Kalnų“ srities vadas Juozas Šibaila-Merainis, Pietų Lietuvos atstovas, „Nemuno“ srities vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas, Vakarų Lietuvos atstovas, „Jūrų“ srities vadas Jonas Žemaitis-Vytautas, srities štabo darbuotojai: Petras Bartkus-Žadgaila, Bronius Liesis-Naktis, Antanas Liesis-Žiedas.

Taip pat suvažiavimo darbe dalyvavo „Prisikėlimo“ apygardos vadas Leonas Grigonis-Žvainys, apygardos štabo viršininkas Vytautas Šniuolis-Vytenis.

Pirmieji posėdžiai vyko Sąjū sodyboje, gyvenamojo namo belangėje kamaraitėje, nes bunkeryje buvo mažoka vietos.

Grinkiškio Jono Poderio vidurinės mokyklos Mėnaičių skyriaus mokiniai ir mokytojos Raimonda Miežinienė (pirmoje eilėje, centre) ir Nijolė Morkienė (paskutinėje eilėje antra iš kairės)

Bet pasidarė nesaugu. Tada suvažiavimo delegatai persikėlė į Miknių sodyboje buvusią apygardos būstinę. Suvažiavimas įkūrė Lietuvos laisvės kovų sąjūdį, patvirtino Partizanų statutą, Įstatus ir išrinko visos Lietuvos vyriausiąją partizanų vadovybę. Prezidiumo pirmininku suvažiavimas išrinko Lietuvos kariuomenės kapitoną Joną Žemaitį. Jam suteikė generolo laipsnį ir patvirtino partizano slapyvardį Vytautas.

1949 metų vasario 16 dieną vadovybė pasirašė labai svarbią, istorinę reikšmę turinčią Deklaraciją, kuri skelbė, kad, nors Lietuva ir okupuota, atstatoma jos Nepriklausomybė. Ir teisėta Lietuvos vyriausybė yra ta, kuri kovojo už Lietuvos Nepriklausomybės atstatymą. Atgavus laisvę, ji eis savo pareigas tol, kol įvyks laisvi, demokratiniai pagrindais surengti rinkimai ir bus išrinktas Lietuvos Respublikos Seimas, sudaryta Vyriausybė.“

Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio tarybos Deklaracijoje konstatuota, kad „LLKS Taryba <...> okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis organas...“, o „LLKS Tarybos ir jos Prezidiumo būstinė yra Lietuvoje.“

Tai kur buvo okupuotos, bet besipriešinančios Lietuvos sostinė 1949 metų vasario mėnesį? Partizanų vadų suvažiavimo liudininkai aiškiai sako, kad ir Seimas, ir Vyriausybė, ir Prezidentūra tilpo trijų metrų dvidešimties centimetrų ilgio, dviejų metrų

dvidešimties centimetrų pločio bunkeryje po Miknių sodybos svirnu, Mėnaičių kaime.

Galbūt todėl, kad erdvė buvo tokia maža, Tėvynės laisvės ir demokratijos idėja buvo tokia stipri...

LLKS Tarybos Deklaracijos istorinę svarbą mūsų Nepriklausomos valstybės tęstinumui patvirtino 1999 metais Lietuvos Respublikos Seimas, įteisinęs, kad „Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio Taryba, priimdama 1949 m. vasario 16 d. deklaraciją, buvo anksčiausia politinė ir karinė struktūra, vadovavusi šiai kovai, vienintelė teisėta valdžia okupuotos Lietuvos teritorijoje.“

O šių (2009–ųjų) metų kovo 12 dieną Seimas priėmė deklaraciją, kuria partizanų vadas Jonas Žemaitis-Vytautas pripažintas buvęs valstybės vadovu, faktiniu prezidentu.

Kitas išskirtinis įvykis: 2009 metų kovo 27 dieną, minint penktąsias Lietuvos narystės NATO metines, partizanų suvažiavimo vietą – Miknių sodybą Mėnaičių kaime – aplankė visų trijų Baltijos šalių prezidentai: Estijos Tomas Hendrikas Ilvesas, Latvijos Valdis Zatleras ir Lietuvos Valdas Adamkus. Prie memorialo išsirikiavo Lietuvos kariuomenės garbės sargybos kuopos kariai, karinis orkestras grojo Lietuvos himną, aidėjo saliuotas. Pagarbos žodį tarė Lietuvos prezidentas V. Adamkus, krašto apsaugos ministrė R. Juknevičienė, dabartinės Lietuvos kariuomenės vadas V. Tutkus. Gražiai pagerbta 1949–ųjų įvykių liudininkė, partizanų rėmėja Julijona Mikniūtė-Petrėtienė. Jai prezidentas V. Adamkus įteikė ordino „Už nuopelnus Lietuvai Karininko kryžių.“

...Visos Lietuvos partizanų suvažiavimo dalyvių likimai herojiški, bet tragiški. Tarp tų, kurie skelbė Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą 1990 metų kovo 11 dieną, jų nebuvo, nes jų gyvenimas jau buvo tapęs Laisvės ir Nepriklausomybės idėja, o jos kūnas esame visi.

Argi gali Mėnaičiai nesididžiuoti tuo, kad vienoje šio kaimo sodyboje vyko tai, kas vyksta tik sostinėse?

ATEITIS

Mėnaičiai – taip vadinasi mano gimtasis kaimas. Mano gimtinė... pirmoji žemė, kurią palietė mano kojos... pirmieji mano akyse atsispindėję vaizdai... pirmasis mano pasaulis...

Nemoku šio kaimo apibūdinti vienu žodžiu, nes visko čia per daug, kad tilptų į vieną žodį... Gniaužia kvapą prisiminus, kokią čia šaunią vaikystę praleidau, kiek atradau, sužinojau ir pamačiau. Bet kiek dar daug liko neatrastų, nesužinotų paslapčių, neįsklausytų senolių prisiminimų. Meilė, prisirišimas,

ilgesys – tai žodžiai, kuriais aš galėčiau bandyti apibūdinti savo jausmus gimtiesiems Mėnaičiams.

Mintis apie savo kaimą skatina Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečio šurmuly. Juk Mėnaičiai irgi Lietuva. Čia teka Lietuvos upės, ošia Lietuvos miškai, čia gyvena Lietuvos žmonės, čia mano širdžiai nuostabias Lietuvos lopinėlis...

Mūsų kaimas įsikūręs nuostabiame gamtos prieglobstyje. Jį tarsi didelės globojančios rankos iš abiejų šonų juosia upės – Beržė ir Šušvė. Kaimo viduriu pasikrykštaudamas teka mažutis Gomertos upeliukas. O kad kaimas dar gražiau atrodytų, gamta pasirūpino sodybas iš visų pusių apkaišyti miškais.

Labai gražu pas mus pavasarį, kai visi paupiai ir pamiškės mėlynuoja žibučių akelėm, baltuoja plukių nekaltumu. Labai gražu vasarą, kai gandrai kalena snapais, kai pievos kvepia džiūstančiu šieniu, kai lysvėse ima rausti braškės. Gražu ir rudenį, kai nuo derliaus gausos, rodos, lūš daržų tvoros. Nuostabu pas mus ir žiemą, kai akį veria neapsakomo švarumo baltas sniegas, kai po storu ledu sušilusios upės bando atsikvėpti properšose, ir garai kyla iki pat medžių viršūnių.

Patikėkite, nuostabu gyventi mano kaime! Bet... Bet ar ilgai dar bus čia kam gyventi? Gandrų mano gimtinėje padaugėjo, bet vaikų – ne! Kalena ilgakojai sau snapais, ilgai rymo ant vienos kojos senuose lizduose ar kaimo papieviuose. Bet, matyt, liūdnos jų godos, nes niekaip neberanda, kam atnešti nors vieną kitą klykiantį mažylį, kuris čia kaip aš pamatytų saulės šviesą ir žengtų pirmą žingsnį...

Liūdna, bet šiemet Mėnaičiuose išnyko pagrindinė mokykla. Buvo ir nebėra, nes kaimo vaikai likusioje pradinėje mokyklėlėje telpa į dviejų mokytojų glėbius. Tik tiek beliko Mėnaičių ateities.

... Todėl ir rymo liūdni mūsų kaimo gandrai...

... O kiemai mūsų kaime palengva tuštėja. Tuščių sodybų yra ir kairėje, ir dešinėje nuo mūsų kiemo. Senieji išeina užimti savo vietas ant vėlių suolelio, o jaunieji vis dar kyla iš Mėnaičių ieškoti savo laimės. Pasikeitė gyvenimas, turi keistis ir žmogus. Suprantu tai, bet vis tiek liūdna...

Kol kas Mėnaičiai nėra toks pamirštas kampelis. Mūsų kaimas yra įtrauktas į Lietuvos lankytinų vietų sąrašą. Čia buvo pokario partizanų vadų bunkeris. Tas pats, kuriame buvo pasirašyta Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio deklaracija. Dabar Miknių sodyboje stovi memorialas šiai vietai pagerbti ir atminti. Pamenu, kai dar mokiausi pradinėje mokykloje, kasmet eidavome su gėlėmis ir žvakelėmis pagerbti jų atminimo. Atvažiuoja čia ir labai žymių žmonių: Seimo narių, kitų valdžios atstovų, kovojusių partizanų giminaičių, ir profesorius V. Landsbergis, pamenu, buvo atvažiuavęs. Lankosi čia užsieniečių, pernai buvo atvykusios delegacijos iš Lenkijos ir Vokietijos.

Antanas Jankūnas prie savo kaimui padaryto kryžiaus

Šalies prezidentas Valdas Adamkus (pirmoje eilėje antras iš dešinės) sodybos, kurioje 1949 m. vyko visos Lietuvos partizanų vadų istorinis suvažiavimas, šeimininkei Julijonai Mikniūtei-Petrėtienei (centre) 2009 metų kovo 27 dieną įteikė ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiu. Antroje eilėje iš dešinės – Estijos prezidentas Tomas Hendrikas Ilvesas, Latvijos Valdis Zatleris

Graži šventė mūsų kaime vyko praėjusių vasarą, kai mūsų seniūnijoje buvo minimas Sąjūdžio dvidešimties metų jubiliejus. Svarbiausi šventės akcentai buvo Mėnaičiuose. Ta proga kaimo bendruomenė nutarė pastatyti kaimo kryžių, prie kryžkelės, kaip seniau žmonės statydavo, kad saugotų kaimą nuo ligų, nelaimių ir gaisrų. Viso kaimo žmonių pastangomis iškilo labai gražus ir aukštas ažuolinis kryžius. Šventės metu jį pašventino mūsų parapijos kunigas. Jis pasidžiaugė, kad žmonės vis dar nori statyti kryžius, tikisi geresnio gyvenimo ir puošia savo gimtuosius kaimus.

...Gražus kryžius, vieno mūsų kaimyno darbas. Aš jį matau pro savo kambario langą. Dažnai žiūriu į jį ir galvoju – tikrai didingai atrodo, o dar ir saugo mano gimtąjį kaimą, mano artimuosius ir mane pačią.

Taip jau sutapo, kad prieš pat pernykštę šventę mūsų kaime išasfaltavo ne tik pagrindinį kelią, tačiau ir mažutes kaimo gatveles, įrengė apšvietimą. Dėl to kaimas šventei buvo pasiruošęs dar labiau.

Kai šurmuliuoja šventės, viskas atrodo gražu. Bet supranti, kad šventė laikina. Ji ateina ir praeina, palikdama laukimą. Prieš laikiną šventės šurmulį gyvenimo kasdienybės tėkmė atrodo amžina. Tada negalvoji

nei apie liūdnius gandrus, nei apie tuščias sodybas... Ir tūkstantis metų neatrodo labai daug – maždaug dvidešimt žmonių kartų į priekį. Tačiau manęs ten nebus. Žmogaus atmintis nėra tokia ilgaamžė...

Kai matau, kad žmonės saugo ir gerbia savo praeitį, primena ją savo vaikams, kai matau, jog kaimietis ne vien duona sotus, bet rūpinasi ir dvasios reikalais, norisi tikėti, kad ir mano kaimas gyvybingas, turintis ateitį. Juk čia gyvena geri ir darbštūs kaimo žmonės. Jiems rūpi savo kaimo ateitis. Žinoma tas pats ir kituose kaimuose, ir mažuose miesteliuose – visoje Lietuvoje. Visi jie tarp išnykimo ir išlikimo. Nors bėgantis laikas daug ką nuplauna, ištrina iš atminties, bet tikėtis, kad šis tūkstantmetis ir mano Mėnaičiams, ir kitiems panašioms kaimams nėra paskutinis, reikia. Kitaip nebus jokios prasmės statyti, puošti, galvoti čia – mano Mėnaičiuose.

Jei bus Lietuva, bus ir Mėnaičiai. Jie į mūsų Tėvynės tūkstantmečio paskutinį amžių įrašė labai svarbių įvykių. Todėl tikiu, kad kartu su visa Lietuva ir mano gimtinė sulauks kito tūkstantmečio...ir dar kito...

Autorių nuotraukos

„TEGUL POEZIJA BŪNA ŠVIESOS FAKELAS...“

PEDAGOGĖ, GARBIŲ ĮVERTINIMŲ PELNIUSI POETĖ, POEZIJOS RINKINIŲ „VESTUVINĖ TĖVŲ NUOTRAUKA“, „SU TAVIM“, „LEMTIS“, „KRYŽKELĖJ“, „PRIEŠ VĖJUS“, „PO DVIGUBA BURE“ IR DAUGELIO KITŲ AUTORĖ... ŽODIS JAI, MŪSŲ, KRAŠTIETEI, ŠI VIDURVASARĮ ŠVĖSIANČIAI SAVO GRAŽŲ JUBILIEJŲ.

Esu Vlada Banilytė-Kvedarienė nuo Radviliškio, iš Aukštelkų kaimo, Kazimiero Banilio ir Barbaros Galinauskaitės dukra. Abu tėvai buvo kaimo poetai, dainininkai, dori žmonės. Šeimoje augome trys vaikai, deja, esu likusi tik viena. Tėvai ir sesuo su broliu ilsisi Rokantiškių kapinėse. Mano vyras ūkininkauja Molėtų rajone, vasarą ir aš padedu jam ūkio darbuose, duktė tarnautoja – dirba Vilniuje, turi šeimą. Sūnus advokatas, gyvena taip pat Vilniuje. Čia ir pati daugiausia būnu.

Miliausias užsiėmimas – kurti poeziją ir kartais skaityti. Važinėju po miestų, miestelių bibliotekas ir savivaldybes su savo bei kitų poetų eilėmis. Esu skaitovė. Į poezijos gretas įstojo ir sūnus Markas. Labai džiaugiuosi, kad jis pats vienas ryžosi išleisti savo eilėraščių rinkinuką „Mano kelias“. Su juo kartu išleidome dvi poezijos knygas, o mano vienos turtas – trylika leidinių. Ir aš, ir Markas priklausome Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjungai. Ten – labai geri žmonės, vadovai Vladas ir Dalia Buragai, ten – pagrindiniai mano namai jau 15 metų... Dar dalyvauju respublikinėje švietimo darbuotojų veikloje „Spindulys“, kai kurių šalies miestų literatų darbe. Kiek leidžia galimybės, stengiuosi pateisinti man rodomą pasitikėjimą, sulaukiamus įvertinimus ir prisidėti prie kultūros, lietuviybės puoselėjimo, ypač Lietuvos tūkstantmečio fone.

...Kartais atrodo, kad gyvenau (o gal tiksliau – suvaidinau ar dar tebevaidinu?) kažkieno kito gyvenimą, o kai pažvelgiu į sūnų Marką, irgi pajuntu tą patį. Reinkarnacija netikiu, tad reikia sutikti, kad mums su Marku gyvenimai yra tie, kurie Apvaizdos skirti, todėl tenka juos priimti ir jais džiaugtis – kitų nebebus, bent jau man...

Vertiname tai, ką turime, džiaugiamės tuo, kuo esame apdovanoti, gebame išlikti savimi. Nežiūrint kai kurios nepriimtų derinantys prie artimųjų, tolimesnių ar tolimiau-

siųjų, gyvenime teko sutikti ir tebesutinkame daug puikių žmonių. Vieni jų išlieka ilgiausiems metams, kiti tampa tik likimo praeiviais, trečiųjų – dar tebelaukiame! – kaip kūrybinių ateities lūkesčių ar Vilties..

Linkiu didžiulės sėkmės kūryboje visiems, kurie eina šiuo nelengou keliu. Tegul poezija būna šviesos fakelas už gėrį ir ginklas prieš blogį – pavydą, gobšumą, kasdienes ydas, egoizmą ir kita, kas trukdo pakilti link gražių žmogiškų idealų įgyvendinimo ir mūsų nepriklausomos Tėvynės suklestėjimo.

BĖGU

Kai išeinam, – kažkas pasilieka;
Miestai, žingsniai, durų stakta,
Bet nekeistume nieko, nieko,
Jei kartotųsi bent valanda.

Virpa, supasi spalvos geltonos,
Toliau pynė debesų.
Palaukit, veidai milijonų,
Savo lemtį taip pat nešu.

Bėgu šešėliais ir varstais,
Vyniojuos gyvačių rate,
Būna karšta, beprotiškai karšta
Ar šalta! Kodėl? Už ką?

MAMA!

Neseniai, labai neseniai
Saulėtekis žiežirbas bėrė;
Miegojo dar Vėzgės krantai,–
Tu audeklą baltą velėjai,
Seniai, oi labai seniai
Tavo dainos vėjams aidėjo...

O eilės sklido šilais,
Juos saulė pavasario supo,
Seniai, Mama, seniai
Laiškus rašei parklupus,
Ir kodėl, kodėl nežinau
Be atsako jie pražuvo...

Iki šiol raizgau, raizgau
Sunkų kamuolį gijų,
Nežinau, tikrai nežinau,
Kokioj Tu dabar karalioj;
Tik nuotraukos, eilės ir dainos
Gūdžiomis naktimis ateina...

TŪKSTANTMEČIO LIETUVIAMS

Jūs prie lopšio mūsų nedūmojot,
Nedainavote vaikystėje dainos,
Bet bučiuojame rankas senolių
Iš gilių praamžių glūdumos.

Stokite greta skaisčiausios vaidilutės,
Kunigaikščių žmonos, motinos vergų,
Mylimuosius palydėję į rekrutus,
Sekusios sukilėlių taku.

Per vergiją, ašaras ir kraują,
Per karus, kalėjimus, tremtis
Prometėjais nešėt ryto žvaigždę naują
Su viltim, kad laisvė vėl atgis.

O dabar, kai priespauda ir melas Lietuvą kausto,
Laisvė nukryžiuojama ir trypiama,
Skleiskite, senoliai, spindesį ir šviesą,
Būkit kelrode žvaigžde.

Per dienas, metus, likimą,
Viltį, meilę ir svajas
Meldžiamės senolių šventenybei
Ir dainuojame jų nemarias dainas.

TIKĖSIU

Vėl klajoju
Naujais laiko vingiais,
Nešienautais, usnėtais laukais.
Kažkam toliuose laikas suspindi.
Kur dienos klajūnės
Nuves? –

Gal prie židinio
Kojas sušilsiu
Ar tvarstysiu kraujuotas žaizdas?
Tik raudoną aguoną pamilsiu
Gilėliausiame
Sielos kampe.

Melsiuos
Išaukštintai rytdienai,
Lauksiu viltim ir svaja,
Tikėsiu vien meile tyliai...
Nors akimirką
Būsime drauge.

PENKERIŲ METŲ TURTAS

RADVILIŠKIO KRAŠTO 2004–2009 METŲ NUMERIUOSE
IŠSPAUDINTŲ STRAIPSNIŲ BIBLIOGRAFINĖ RODYKLĖ

KRAŠTO ISTORIJA

BRAZAUSKAITĖ, Jadvyga. Tėtį prisiminus... 2006, Nr. 3 (5), p. 42–44.

BRIEDIS, Mindaugas. Pirmoji Šeduvos miesto privilegija. 2005 Nr. 2, p. 9–12.

Gedimino pilis Radviliškyje. 2008, Nr. 2 (9), p. 71.

ELVAITĖ, Daina. Radviliškio istorijos puslapius pasklaidžius. 2007, Nr. 1 (6), p. 5–13.

ELVAITĖ, DAINA. Radviliškio žydai. 2008, Nr. 2 (9), p. 39–43.

INDRĖKAI, Audra ir Klemas. Grinkiškio seniūnijos vardai. 2004, Nr. 1, p. 19–21.

JUKNEVIČIUS, Petras. Lietuviškosios Žanos d'Ark pėdsakai Šeduvos krašte. 2006, Nr. 3 (5), p. 5–6.

PLUNGAITĖ-ŠIDLAUSKIENĖ, Nijolė. Dėl laisvės nuėjęs Golgotos kelią. 2008, Nr. 1 (8), p. 43–44.

PRASCEVIČIUS, Egidijus. Kur buvo Tendžiogalos valsčius? 2004, Nr. 1, p. 28–32.

PRASCEVIČIUS, Egidijus. Radviliškio rajono Pakalniškių seniūnija. 2006, Nr. 1 (3), p. 36–41.

PRASCEVIČIUS, Egidijus. Vadaktų laukas. 2008, Nr. 1 (8), p. 15–17.

SENULIS, Sigitas. Iš turgų ir „jomarkų“ raidos. 2007, Nr. 2 (7), p. 43–45.

ŠERNAS, Vytautas. Save paaukojęs Tėvynės laisvei. 2007, Nr. 2 (7), p. 20–26.

VALIUŠAITIS, Vidmantas. Post Scriptum. 2007, Nr. 2 (7), p. 27–28.

BAŽNYČIOS IR JŲ ISTORIJA

JUČAS, Mečislovas. Senoji Baisogalos parapija. 2004, Nr. 1, p. 33–37.

PRASCEVIČIŪTĖ, Laura. Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia XVI–

XX amžiuose. 2006, Nr. 1 (3), p. 5–10.

Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios altorius Šiaulėnų bažnyčioje. 2006, Nr. 1 (3), p. 2.

TAMULIONIS, Evaldas. Fundatorių atminimo ženklai rajono bažnyčiose (1). 2008, Nr. 1 (8), p. 5–10.

TAMULIONIS, Evaldas. Fundatorių atminimo ženklai rajono bažnyčiose (2). 2008, Nr. 2 (9), p. 5–8

DVARAI, JŲ SAVININKAI

MOCKAITIENĖ, Eugenija; ARMONAITĖ, Justina; INDRĖKAI, Audra ir Klemas. Grinkiškio dvaras istorijos puslapiuose ir žmonių atsiminimuose. 2007, Nr. 1 (6), p. 36–42.

Medžioklės tradicijų tęsėjas. 2008, Nr. 1 (8), p. 59.

PRASCEVIČIUS, Egidijus. Šaukoto dvarai. RK, 2007, Nr. 2 (7), p. 5–9.

PRASCEVIČIUS, Egidijus. Unikalus Burbiškio dvaro paminklas. 2006, Nr. 3 (5), p. 7–9.

TAMULIONIS, Evaldas. Diktariškių dvaro ir Šemetų giminės kapaviečių istorija. 2006, Nr. 1 (3), p. 14–19.

TAMULIONIS, Evaldas. Ką mena senieji dvarai. 2006, Nr. 2 (4), p. 5–8.

TAMULIONIS, Evaldas. Šiaulėnų dvaro rūmų istorija. 2005, Nr. 2, p. 13–17.

IŠSKIRTINIAI KRAŠTO KULTŪROS IR ŠVIETIMO REIŠKINIAI, OBJEKTAI

ALEKNA, Romualdas. Vinco Svirkio Mykolas Arkangelas Grinkiškyje. 2006, Nr. 3 (5), p. 12–14.

BLUŽIENĖ, Valiunė. Šatrijos Ragana ir Šaukotas. 2007, Nr. 1 (6), p. 21–26.

BURKŠAITIENĖ, Laima. XX amžiaus pradžios muzikinės kultūros atšvaitai Radviliškyje. 2006, Nr. 3 (5), p. 22–26.

KANTAUSKAS, Eugenijus. Kraštotyra mokykloje. 2006, Nr. 2 (4), p. 29–31.

MATUZAS, Vytautas; KANTAUSKAS, Eugenijus. Radviliškio Vinco Kudirkos vidurinė mokykla. 2004, Nr. 1, p. 15–18.

NAVAKAUSKIENĖ, Marijona Birutė. Šiaulės kalno paslaptis. 2006, Nr. 3 (5), p. 10–11.

PAKŠTAS, Vytautas. Chorų veikla Šeduvoje. 2004, Nr. 1, p. 22–26.

PAULAUSKIENĖ, Daiva. Biblioteka istorijos sukuriuose. 2006, Nr. 3 (5), p. 15–21.

PRASCEVIČIUS, Egidijus. Gražioji Daugyvenė. 2008, Nr. 2 (9), p. 54–56.

PRASCEVIČIŪTĖ, Laura. Radviliškio krašto knygnešiai. 2005, Nr. 2, p. 5–8.

ŠIDLAUSKAS, Aleksandras. Balio Buračo gimtinės spalvos. 2007, Nr. 1 (6), p. 14–20.

ŠIDLAUSKAS, Aleksandras. Giedraičių malūnas. 2004, Nr. 1, p. 38–46.

RAJONO KAIMŲ IR MIESTELIŲ ISTORIJA

BUDRYS, Romualdas. Tėviškė, mielas kampelis... 2008, Nr. 2 (9), p. 44–45.

GEDŽIENĖ, Ona; KAUPIENĖ, Vitalija. Palonų pradžia – dvaras. 2007, Nr. 2 (7), p. 34–36.

RIMAVIČIENĖ, Laima. Senieji Pavartyčiai. 2008, Nr. 1 (8), p. 40–42.

ŠVEISTIENĖ, Elena. Padavimai ir legendos. 2006, Nr. 2, (4), p. 40–41.

VYŠNIAUSKIENĖ, Rasa. Gyvenvietė prie Garduvos. 2006, Nr. 2 (4), p. 38–39.

GROŽINĖ KŪRYBA, LITERATŪROS KRITIKA

FRANKA, Marija. Rašyti – tarsi vaidinti... 2007, Nr. 2 (7), 46–46.

JANUŠONYTĖ, Elvyra. Kūryba, skirta sušildyti artimuosius. 2006, Nr. 2 (4), p. 42–43.

LINKEVIČIUS, Jonas. Aleksandro Šidlausko sonetai, „Amžinas šešėlis“. 2005, Nr. 2, p. 24–27.

LUKŠAITĖ, Genovaitė. Saviraiškos forma. 2008, Nr. 1 (8), p. 50–53.

PUČEKAITĖ, Eva. Laisvalaikis – meilės lyrikai. 2007, Nr. 1 (6), p. 53–55.

STRIOGAITĖ, Dalia. Su meile – apie mokyklą, mokytojus ir naujoves. 2006, Nr. 2 (4), p. 27–28.

STUGYS, Antanas. Noras palikti savas pėdas. 2008, Nr. 2 (9), p. 57–60.

Šeduvių tautosakos rinktinė. 2006, Nr. 2 (4), p. 47.

ŠEŽDIENĖ, Sigita. Poetinio žodžio sušildyta siela. 2006, Nr. 1 (3), p. 42–44.

VAITKEVIČIENĖ, Regina. Širdies šilumą dalinsiu – tarsi skolą gyvenimui grąžinsiu. 2004, Nr. 1, p. 27.

IŠKILŪS KRAŠTIEČIAI

DAILININKAI

BUDRYS, Romualdas. Keli atsiminimų štrichai bičiulio Vinco Kisarausko portretui. 2005, Nr. 2, p. 37–40.

Dailininko lūkestis – paveikslo sugrįžti gimtinėn. 2007, Nr. 2 (7), p. 29–33.

DOBROVOLSKAITĖ, Irena. Šeduvos krašto sūnus. 2007, Nr. 2 (7), p. 39–42.

DOBROVOLSKAITĖ, Irena. Šeduvos krašto sūnus. 2008, Nr. 1 (8), p. 18–26.

DUNAUSKIENĖ, Gražina. Kraštietis, kuriam laisvalaikis – kūryba, o kūryba – laisvalaikis. 2008, Nr. 2 (9), p. 31–38.

GENEVIČIŪTĖ, Rasa. Gyvenimas, pilnas planų ir idėjų. 2005, Nr. 2, p. 20–23.

KALINAUSKIENĖ, Emilija. Akmeninių stebuklų meistras. 2005, Nr. 2, p. 33–35.

RIMKUS, Vytenis. Ekslibriso klausimai Vinco Kisarausko laiškuose. 2005, Nr. 2, p. 41–42.

SKROMANIENĖ, Danutė. Kraštietė – dekoratyvinės keramikos meistrė. 2008, Nr. 1 (8), p. 27–36.

ŠIDLAUSKAS, Aleksandras. Kelią ras einantys. 2006, Nr. 2 (4), p. 20–26.

TULEIKIS, Leonardas. Ne tik alkusių siūbavimas. 2005, Nr. 2, p. 43–46.

MUZIKAI, KITI MENININKAI

ARMONAITĖ, Justina. Su aktore – apie Pašušvį, teatrą ir mėnulį. 2007, Nr. 2 (7), p. 10–19.

DUNAUSKIENĖ, Gražina. „Esu savojo krašto patriotas...“ 2007, Nr. 2 (7), p. 29–35.

KAŠČONIENĖ, Vilija. „Vadinkite mane sėjėju...“ 2008, Nr. 1 (8), p. 45–49.

PETRAUSKAITĖ, Danutė. Dainininko Stasio Citvaro fenomenas. 2006, Nr. 2 (4), p. 16–19.

PETRAUSKAITĖ, Danutė. Vytutas Marijošius – lietuvių muzikos puoselėtojas ir kritikas. 2006, Nr. 3 (5), p. 35–41.

RUZGAITĖ, Aliodija. Baisogalis baleto solistas. 2006, Nr. 1 (3), p. 11–13.

GRAŽYTĖ, Elvyra. „Aidija“ populiarina krašto tradicijas. 2007, Nr. 2 (7), p. 37–38.

RAŠYTOJAI

LINKEVIČIUS, Jonas. Tarp talentingiausių kraštiečių. 2006, Nr. 3 (5), p. 27–34.

NEKROŠIUS, Juozas. Gera linkintis Jonas. 2007, Nr. 1 (6), p. 27–28.

ŠIDLAUSKAS, Aleksandras. Gydytoja, žurnalistė, rašytoja. 2008, Nr. 1 (8), p. 37–39.

ŠIDLAUSKAS, Aleksandras. Žodis apie ravidžiūkus. 2008, Nr. 2 (9), p. 48–53.

MOKYTOJAI, ŠVIETĖJAI

ADOMAITYTĖ-CEMNOLONSKIENĖ, Elena. Mokytojos kelias. 2007, Nr. 2 (7), p. 49–51.

LINKEVIČIUS, Jonas. Pakalniškių mokytojai Plungės. 2006, Nr. 1 (3), p. 29–35.

ŠIDLAUSKAS, ALEKSANDRAS. Šviesios Grinkiškio asmenybės. 2006, Nr. 2 (4), p. 32–37.

PANUMIENĖ, Birutė. Parapija prie didelio ežero. 2008, Nr. 2 (9), p. 9–13.

MOKSLO, KULTŪROS, VISUOMENĖS VEIKĖJAI, KITOS IŠKILIOS ASMENYBĖS

ELVAITĖ, Daina. Kraštietis, stebinas įvairiapuse veikla. 2006, Nr. 2 (4), p. 12–12.

JUKNEVIČIUS, Petras. Pasaulio rekordininkas iš Maneitų. 2008, Nr. 1 (8), p. 11–14.

KALINAUSKIENĖ Emilija. Silvestras Baltramaitis. 2005, Nr. 2, p. 28–31.

KARNILAITĖ, Regina; ZDANAVIČIŪTĖ-SAMULIENĖ, Vida; ZDANAVIČIENĖ, Irena. Ilgai slėptos lėktuvo katastrofos pėdsakai. 2008, Nr. 2 (9), p. 23–30.

LINKEVIČIUS, Jonas. Gyvenimas be atvangos. 2004, Nr. 1, p. 6–14.

MISIUS, KAZYS. Kultūros darbuotojas ir knygnešys Juozas Zauka. 2006, Nr. 1 (3), p. 20–28.

PAŠKŪNAITĖ, Birutė. Nuo Varnionių iki Peterburgo. 2006, Nr. 2 (4), p. 9–11.

SENULIS, Sigitas. Paskutinis Šeduvos puodžius. 2008, Nr. 2 (9), p. 46–47.

ŽIČKYTĖ, Ksavera Rūtelė. Jurgio Žilinsko vasaros. 2008, Nr. 2 (9), p. 14–22.

VALIKONYTĖ, Irena. Einantis prasingu mokslo keliu. 2005, Nr. 2, p. 18–19.

VALIUŠAITIS, Vidmantas. Žmonėmis tampame tradicijos turiniu. 2007 nr. 1 (6), p. 43–52.

IN MEMORIAM

ADOMAITYTĖ-CEMNOLONSKIENĖ, Elena. Mokytoją Bronę Katiniene išlydėjus. 2006, Nr. 3 (5), p. 45–46.

ČIGANIENĖ, Elena; JAPKEVIČIENĖ, Rita. Žaliuok želmenėliu... 2006, Nr. 3(5), p. 47–48.

DUNAUSKIENĖ, Gražina. Ir gyvendamas kitur, gimtinei liko savas. 2008, Nr. 1 (8), p. 54–55.

LINKEVIČIUS, Jonas. Su kraštietė dailininke atsiseikinus. 2004, Nr. 1, p. 47.

Nepamirštamasis Šeduvos muziejininkas. 2008, Nr. 2 (9), p. 61–63.

VALTERIENĖ, Aldona. Tokį Jį pažinojau... 2005, Nr. 2, p. 47.

APIE ŽURNALĄ

„RADVILIŠKIO KRAŠTAS“ IR JO INDĖLĮ

BUDRYS, Romualdas. Galime ir turime paremti kultūrininkų pastangas. 2006, Nr. 3 (5), p. 4.

ČEPONONIS, Antanas. Būsimųjų darbų pradžia. 2004, Nr. 1, p. 3.

DUNAUSKIENĖ, Gražina. Pradėta vaga laukia kiekvieno talkininko. 2006, Nr. 2 (4), p. 4.

INDRĖKAI, Audra ir Klemas. Višiams atviro durys. 2007, Nr. 1 (6), p. 3.

JANUŠEVIČIENĖ, Aldona. Istorijos žingsniai. 2004, Nr. 1, p. 4.

JURGAUSKAS, Augėnėjus. Kad tradicijos išliktų... 2006, Nr. 1 (3), p. 3.

MARIJOŠIŪTĖ-VAIŠNIENĖ, Elona. Malonūs skaitytojai. 2008, Nr. 1 (8), p. 4.

PLUNGAITĖ-ŠIDLAUSKIENĖ, Nijolė. Mūsų saitai su gimtine. 2008, Nr. 2 (9), p. 4.

ŠIDLAUSKAS, Aleksandras. Kelionė prasidėjo. 2005, Nr. 2, p. 3.

VALIUŠAITIS, Vidmantas. „Sėkti pawizdi geru sunu senowes Lietuwas“. 2007, Nr. 2 (7), p. 3.

DAUGĖLAIČIŲ ŠVIESUOLĖ

BIRUTĖ PAŠKŪNAITĖ

1939 02 23–2008 12 15

*Gražina DUNAUSKIENĖ*¹

Vieni ją vadindavo kraštotyrininke, kiti – metraštininke, dar kiti – kaimo muziejaus įkūrėja, senųjų tradicijų, apeigų, pagonybės žinove ar tiesiog Daugėlaičių šviesuole, spinduliu, bendruomenės siela. Ir viskas pritiko tai visur suspėdavusiai, nepailsdavusiai, viskuo besidominčiai, visad gražių sumanymų kupinai, mažų, jaunų ar senų kompanijoje laukiamai žilagalvei moteriai...

1926 metais Joniškio rajone Lietuvos kareiviams, savanoriams buvo išdalyta apie dešimt hektarų žemės. Pradėjo kurtis kaimai ir vienkiemiai. Tarp jų – Linksmėnų kaimas, kuriame ir gyveno Paškūnų šeima, auginanti dvi dukras ir du sūnus. 1939-ųjų vasario 23 dieną čia gimė jaunėlė Birutė. Septynerių metų pradėjo lankyti Gaščiūnų pradinę mokyklą, paskui mokėsi Joniškėlio žemės ūkio technikume, įgijo agronomės specialybę. Pirmoji darbovietė – gimtajame rajone. Iškart įstojo neakivaizdiniu būdu

studijuoti į tuometinę Kauno žemės ūkio akademiją. Dirbdama agronome Mažeikių rajone, ištekėjo, tačiau savo pavardės nepakeitė. Kai baigė studijas, nuvyko į Žemės ūkio ministeriją ir pasiprašė perkeliama dirbti į Radviliškio rajono Daugėlaičių anuometinį tarybinį ūkį, kur darbavosi ir jos vyras. Birutei patikėtos inžinierės-normuotojos, vėliau vyriausiosios ekonomistės pareigos. Sąžiningai, atsidavusiai triūsė iki pat 1994 metų, kol buvo likviduotas šis ūkis.

Jau ir anksčiau besidominti istorija, papročiais, tradicijomis, padavimais, Birutė tada, atsiradus daug laisvo laiko, į tai visai pasinerė. „Buvau girdėjusi, kad kitur žmonės užrašinėja įvairius pasakojimus, prisiminimus, renka medžiagą apie įdomius objektus, vietas, žmones. Pagalvojau – o man kas čia draudžia? Juk abu sūnūs užauginti, namai sužiūrėti“, – aiškino ji apie savo kraštotyrinės veiklos pradžią.

Tad, būdavo, sėda ant dviračio ar pėsčiomis ir pasi-
leidžia į nuošalesnes sodybas, pas senesnius žmones. Fotografuodavo, klausydavo, užrašydavo, paskui iki vėlumos viską rūšiuodavo, dėliodavo, taisydavo...

Iš jos surinktos medžiagos ilgainiui susidarė ir vis gausėjo aplankų, segtuvų su senųjų papročių, tradicijų, kasmetinių Gabijos švenčių ant Šatrijos kalno, kur pati vis dalyvaudavo, su pagonybės ir kitų apeigų, renginių, paminklų, vietovių, žolynų aprašymais, įvairiausiais pasakojimais, legendomis, istorijomis, nuotraukomis, dokumentais, su pačios sukurtomis eilėmis. Juos autorė perdavė Daugėlaičių bibliotekai, kad visi galėtų naudotis.

Dar prieš Atgimimą entuziastė pradėjo domėtis apylinkės senosiomis kapinėmis, kryžiais, gamtos paminklais. Ne vienam tada staigmena buvo iš Birutės sužinoti, kad Varnionių kaime palaidota Lietuvos kariuomenės savanorių, kad apylinkėje yra daug kitų įdomių, pasididžiavimą savo tėviške skatinančių dalykų. Suradusi pagalbininkų, ėmė rūpintis sutvarkyti senąsias kapines, įamžinti jas rašytinėje medžiagoje. Aštuonerios tokios kapinės jos dėka sugrįžo iš užmaršties: prižiūrimos, prieš Vėlinės papuošiamos gėlėmis, atminimo žvakių liepsnelėmis.

Entuziastė, bendraminčių padedama, įkūrė Daugėlaičių krašto visuomeninį muziejų. Kaip pati juokaudavo, „tai – suneštinis mūsų visų muziejus...“ Jame – per 200 Birutės surinktų ar gyventojų padovanotų eksponatų. Tarp jų yra ir tokių, kurių norėtų net didieji šalies muziejai. Kraštotyrininkė ypač džiaugdavosi apylinkėje rasta 5000–6000 metų senumo dviem akmeniniais kirvukais, lino kelią įrodančių įrankių kolekcija, pačios sudarytu apylinkės išnykusių kaimų, vietovardžių žemėlapiu, iš pagonybės laikų išsaugota „Žėkelio“ giesmė ir daugeliu kitų eksponatų.

Veikli moteris susidomėjo apeiginiais akmenimis. Vieną surastą pasirūpino atgabenti į kaimo centrą, suieškojo ir kitų tokių, ėmė rinkti apie juos žmonių prisiminimus. Ilgai mynusi apylinkės palaukes ir pamiškes, aptiko unikalų istorinį volą – buvusią žemių tarp kaimų ribą. Išsiaiškino, kad panašių praeities ženklų, menančių net baudžiavos laikus, kitur ypač

reta, todėl ketino apie ją surinkti kuo daugiau duomenų. Ji pirmoji sukaupė medžiagos apie Daugėlaičių krašto knygnešį Juozą Čepulį, siekė įamžinti menkai žinomo kraštiečio Juozo Brazaičio, kuris dar iki „Aušros“ laikų leido ranka rašytą lietuvišką laikraštį, atminimą, sudarė išsamų sąrašą darbų, kurie apylinkėje būtini, kad būtų išsaugotas istorinis bei kultūrinis paveldas...

Tai, ką šioje apylinkėje vertinga surado, sužinojo, surinko, stengėsi visiems perduoti, parodyti. Birutė Paškūnaitė savo ir geradarių rėmėjų lėšomis 2007 metais išleido knygą „Senoliai porino“, į kurią sudėjo pačios sukaupus pasakojimus, prisiminimus, padavimus, istorijas apie praeitį, įvairius reiškinius, įvykius, papročius, gyvenseną. Ji kaime vis dalyvaudavo, organizuodavo ar padėdavo kitiems surengti įvairių viktorinų, popiečių, Mortos, Gandrinių, Jurginių ir kitokių švenčių, konkursų, vakaronių. Apsigobus dar prosenelės skara, šeimoje perduota iš kartos į kartą, Birutė kiekviename tokiaame susiėjime pasakodavo, rodydavo, aiškino tai, ką iš anksto būdavo rūpestingai atrinkusi iš savo gausių kraštotyros podėlių.

„Gal ir ne savo kėdę užėmiau, to darbo nesu nei mokiusis, nei iš ko nusižiūrėjusi. Bet pabijojau, kad kaimo vaikai neaugtų ant plyno savo gimtinės istorijos lauko, todėl, kaip išmaniau, taip ir užsiėmiau kraštotyra“, – sakydavosi kiekvienam, kas nusistebėdavo jos aktyvumu.

Entuziastės kraštotyrininkės veikla gražiai įvertinta. Ji pelnė „Lietuvos kaimo spindulio 2005“ laureatės-kultūros paveldo saugotojos titulą, Radviliškio rajono metų kraštotyrininkės nominaciją, kitų apdovanojimų. Pati ypač vertindavo žmonių išsakomą padėką, rodomą pagarbą, džiaugdavosi vaikų, jaunimo ir kitų kaimo gyventojų susidomėjimu gimtinės istorija. Ir vis sakydavo tik vieno tesigailinti: kad per vėlai ėmėsi to kraštotyros triūso praeities, nūdienos ir ateities vardan...

Todėl tarsi skubėjo atsigrębti už tą laiką, vis kurdama, ieškodama, priplanuodama sau naujų darbų... Kol praėjusių metų gruodžio 15-oji Birutė išsivedė į Amžinybę. Urna su jos palaikais palaidota Joniškio rajone, gimtojo Linksmėnų kaimo kapinaitėse.

Simboliška, kad šį pavasarį Daugėlaičių gyventojai, kuriems šviesuolė atidavė tiek savo darbų ir metų, švęsdami Pirmojo vieversio dieną, minėjo ir pagerbė ją, Birutę Paškūnaitę. Sumaniusią čia tą renginį kaimui ir tarsi pasilikusią jame šviesiu pavasarišku spinduliu...

Autorės nuotrauka

Radviliškio rajono kultūros kronika

(2009 M. I PUSMETIS)

Sausio 7 d. Radviliškio miesto centrinėje aikštėje surengta Kalėdų eglės girliandų užgesinimo šventė. Mažieji miesto gyventojai iš namų atnešė eglutes ir Kalėdų senelio buvo apdovanoti saldžiomis dovanėlėmis. Šventę organizavo Radviliškio miesto seniūnija ir Radviliškio miesto kultūros centras.

Sausio 13 d. aikštėje prie Radviliškio kultūros centro surengtas gyventojų sambūris „Liepsnojančys prisiminimų laužai“, skirtas 1991 metų sausio 13-osios įvykiams bei žuvusiems už Lietuvos laisvę atminti. Uždegti simboliniai laužai, kalbėjo Radviliškio rajono savivaldybės administracijos direktorius Vitolis Januševičius, dainavo ir grojo miesto atlikėjai, susirinkusieji vaišinti kareiviška arbata.

Sausio 24 d. Radviliškio rajono savivaldybės salėje vyko Nacionalinio diktanto konkurso rajono etapas. Jame dalyvavo 77 suaugusieji ir moksleiviai. Aktyviausi buvo Vaižganto gimnazijos mokiniai.

Vasario 1 d. respublikiniame vaikų ir jaunimo šiuolaikinių šokių konkurse-šventėje „Šokio virpesiai“ Radviliškio miesto kultūros centro šiuolaikinių šokių kolektyvui „Beat“ vyriausiųjų šokėjų grupėje paskirta pirmoji vieta.

Vasario 15 d. rajone paminėtos Laisvės kovų sąjūdžio 60-osios metinės. Pagrindiniai renginiai vyko Mėnaičių kaime, kur 1949 metais surengtas Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, pasirašyta istorinė Vasario 16-osios deklaracija, ir Radviliškio kultūros centre. Pagerbtas laisvės kovotojų atminimas, prisiminti istorijos įvykiai. Iškilnėse dalyvavo šalies, apskrities ir rajono vadovaujančių institucijų vadovai, laisvės kovų dalyviai ir jų giminės, kiti svečiai;

Sidabrave švęsta Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Iškilnėse seniūnijos metų žmogumi nominuotas vidurinės mokyklos mokytojas Eugenijus Janeliūnas, metų šeimos – Stefa ir Juozapas Jakaičiai, Vitalija ir Jeronimas Šlamai, Aušra ir Česlovas Navagruckai, metų moksleive – Sidabravo vidurinės mokyklos vienuoliktokė Rūta Gedvilaitė. Juos pasiūlė ir išrinko patys gyventojai;

žiūrovus pakvietė dvi rajono tautodailininkų darbų parodos: Radviliškio krašto žmonių su negalia sąjungos Dienos centre – Pakiršinio kultūros namų dailių amatų klubo narių, o Radviliškio kultūros rūmuose – kitų rajono gražiadar-

bių. Brandžiausi eksponatai atrinkti į apskrities tautodailės parodą.

Vasario 18 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje įvyko rajono mokytojų meninio skaitymo konkursas, skirtas Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Vertinimo komisijai pirmininkavo Kelmės mažojo teatro dramos studijos vadovė Dalia Stirbytė. Nugalėtojai pripažinti Elvis Skukauskas iš Šeduvos gimnazijos, Berta Timinskaitė ir Deividas Gelžinis iš Vaižganto gimnazijos.

Vasario 20 d. Viešojoje bibliotekoje kraštiečio rašytojo Jono Marcinkevičiaus 2008 metų literatūrinė premija iškilmingai įteikta rašytojui, kritikui Juozui Jasaičiui už romaną „Per sutemas“. Iškilnėse dalyvavo kraštiečiai, Seimo narys Kazimieras Kuzminskas, Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus pirmininkas, poetas Petras Palilionis, kiti. Skambėjo lietuvių liaudies instrumentinė muzika, kurią atliko Radviliškio muzikos mokyklos auklėtiniai.

Vasario 24 d. Radviliškyje ir kitose rajono vietose šėlo Užgavėnės: vaikščiojo persirengėliai, gyventojams surengta įvairių pramogų. Radviliškyje miestiečius linksmino Kultūros centro folkloro ansamblis „Aidija“, Šiaulių universiteto „Saulės“ ansamblio šokėjų grupė, tau-

tinų šokių kolektyvas „Šelmiai“, tautinių šokių kolektyvas „Aistra“ ir kiti atlikėjai.

Vasario 26 d. Radviliškio rajono savivaldybės taryba nusprendė Baisogalos vidurinę mokyklą pertvarkyti į Radviliškio rajono Baisogalos gimnaziją. Bendruomenės išlaukto įvykio proga atidengta paminklinė lenta (autorius – tautodailininkas Edvardas Belokopitovas), parapijos bažnyčioje aukotos šv. Mišios, Baisogalos kultūros namuose surengtas šventinis koncertas.

Kovo 6 d. Radviliškyje surengta jaunųjų kūrėjų šventė. Į ją buvo sukviesti šalies jaunųjų filologų konkurso rajono etapo geriausiai dalyviai bei jų mokytojai. Aptarta šių moksleivių kūryba, pagerbti nugalėtojai, kuriems patikėta rajonui atstovauti respublikiniame konkurse.

Kovo 7 d. Baisogaloje jau ketvirtą kartą vyko Šiaulių apskrities romansų atlikėjų šventė „Nebegrįšiu laukų takeliu“. Ji sukvieta 19 kolektyvų. Profesionaliausio kolektyvo vardą pelnė Šaukėnų kultūros cen-

tro vokalinė grupė „Anima“. Įvairiomis nominacijomis pasipuošė ir visi kiti dalyvių kolektyvai.

Kovo 9 d. Radviliškio muzikos mokykloje surengtas vaikų ir mokytojų – lietuvių liaudies kūrybos atlikėjų – konkurso „Tramtatulis 2009“ Radviliškio rajono turas. Vertinimo komisija į respublikinį turą atrinko Baisogalos mokyklos darželio mokinį Robertą Petraitį.

Kovo 10 d. Radviliškio miesto kultūros rūmuose suorganizuotas šventinis renginys „Mes su Tavim, Lietuva“, skirtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienai. Proginę paskaitą skaitė Šiaulių universiteto Istorijos katedros docentas humanitarinių mokslų daktaras Arūnas Gumuliauskas. Gausiai susirinkusius radviliškietišius su švente pasveikino rajono meras Antanas Čepononis.

Kovo 14 d. Radviliškio miesto kultūros centro tautinių šokių kolektyvas „Patrepšėlis“ buvo išvykęs į tarptautinį garbaus amžiaus žmonių tautinių šokių festivalį Ciesyje (Latvija), ten susitiko su savo draugais – tenykščio Kultūros centro tautinių šokių kolektyvu „Dzirnās“. Renginyje šokių programą atliko ir Radviliškio miesto kultūros centro tautinių šokių kolektyvas „Šelmiai“, kuriems grojo muzikos kapela „Radvija“. Išvykoje aptartos radviliškietišių ir Cesio kultūros centrų bendradarbiavimo galimybės.

Kovo 21 d. Kutiškių kaimo bendruomenės klubo „Jaukūs namai“ nariai ir Radviliškio miesto kultūros centro darbuotojai surengė parodą „Pavasario žiedai“. Joje sulaukta gausaus būrio auksarankių iš įvairių Lietuvos miestų. Apsilankiusius mugėje svečius ir miesto gyventojus linksmo Radviliškio

kultūros centro kapela „Radvija“, ansamblis „Radviliškio bočiai“, muzikinio klubo „Seni pažįstami“, Lizdeikos gimnazijos, Šiaulėnų kultūros namų liaudiškos kapelos.

Kovo 28 d. Radviliškyje skambėjo regioninė humoro grupių šventė „Juokis“. Gausius žiūrovus linksmo šėdėvių grupė „Sprandžina“ ir kiti šio žanro puoselėtojai. Jie apdovanoti prizais, išradingiausiųjų vardais. Respublikinį renginį organizuoti padėjo Radviliškio kultūros centras.

Balandžio 13 d. Radviliškio miesto atrakcionų parke rajono tautodailės mėgėjus sukvieta šventė „Rieda margučiai“. Vaikai puošė Velykų medžius, meno kolektyvai parodė teatralizuotą programą.

Balandžio 15 d. Radviliškio kultūros centre skardėjo rajono kultūros darbuotojų šventė „Žodžiai iš širdies“. Joje pagerbti, pasveikinti visi šios sferos darbuotojai, šauniau- siems įteiktos metų nominacijos.

Balandžio 23–30 d. rajone vyko 9-osios Nacionalinės bibliotekų savaitės „Klausk bibliotekininko“

renginiai. Viešojoje bibliotekoje skaitytojus, lankytojus kvietė akcijos „Savaitė be delspinigių“, „Nusipirkai – perskaitei – padovanok“. Lenkų institutas, veikiantis Vilniuje, moksleiviams organizavo konkursą „Ką žinai apie Lenkiją“, Mareko Ostrowskio fotografijų parodą „Lenkijos vaizdai iš paukščio skrydžio“. Įvyko susitikimas su Europos Parlamento nariu Šarūnu Biručiu, rajono Savivaldybės mero pavaduotoju Jonu Povilaičiu. Vaikams suorganizuota popietė „Pasibelsk į knygos širdį“, pasakų bei vaidinimų diena. Bibliotekoje akordeonu grojo Muzikos mokyklos pedagogas Vytautas Bulzgis, koncertavo vaikų choras „Do-mi-sol“ ir radviliškiečių namų muzikavimo grupė „Sidabrinė mėnesiena“. Moksleiviams surengtos informacinės pamokos, buvusiems bibliotekininkams – susitikimas. Įvairūs renginiai tomis dienomis vyko ir Viešosios bibliotekos filialuose.

Balandžio 25 d. rajone pasodintas Tūkstantmečio ažuolynas. Akcijoje, skirtoje Lietuvos vardo paminėjimo jubiliejui, dalyvavo 350 gyventojų, kurie ažuoliukais apso-dino 5,2 hektaro. Išklausę padėkų ir sveikinimų, atidengė atminimo lentą ir drauge sudainavę „Žemėj Lietuvos“, akcijos dalyviai susirinko Prastavonių pušyne pasiklausyti smagaus koncerto ir pabūti drauge;

Baisogaloje, senajame Komaro dvare, Baisogalos gimnazija surengė respublikinį jaunųjų kūrėjų konkursą „Poezijos pavasarėlis – 2009“. Laureate pripažinta Radviliškio rajono Šiaulėnų Marcelino Šikšnio vidurinės mokyklos moksleivė Aušra Zonytė. Renginyje dalyvavo poetė Alma Karosaitė, kiti svečiai. „Poezijos pavasarėlio“ koordinatorė – baisogalietė mokytoja Regina Vaitkevičienė;

trys rajono meno kolektyvai dalyvavo II tarptautiniame vokalinių ansamblių festivalyje-konkurse „Primavera“. Jame Aukštelkų kultūros namų moterų ansamblis „Sodietė“ ir Pakiršinio kultūros namų vyrų vokalinis ansamblis „Dainava“ savo kategorijose pelnė pirmąsias, Baisogalos kultūros namų moterų vokalinis ansamblis – trečiąją vietas. Geriausia soliste pripažinta Marija Sirtautienė iš aukštelkiečių ansamblio.

Balandžio 30 d. Radviliškio kultūros centras jaunimui organizavo liaudišką vakaronę „Padispanas“. Liaudiškų šokių mokė ir kartu šoko centro tautinių šokių kolektyvas „Aistra“, grojo kapela „Radvija“.

Gegužės 2 d. Grinkiškyje paminėta Jono Poderio vidurinės mokyklos 70 metų šventė. Joje susitikę buvę auklėtiniai, pedagogai pasidailijo prisiminimais, apžvelgta mokyklos istorija, vyko šventinis koncertas ir vakaronė.

Gegužės 3 d. Radviliškio kultūros centre surengtas šio centro direktoriaus, solisto Romualdo Juzukonio ir jo vadovaujamo vyrų vokalinio ansamblio „Dainava“, kitų atlikėjų koncertas, skirtas Motinos dienai.

Gegužės 5 d. Radviliškio kultūros centre paminėta šv. Florijono, ugniagesių globėjo diena, kartu ir Radviliškio priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos 105 metų jubiliejus. Įvertintas šios profesijos darbuotojų triūsas, geriausiems įteikti apdovanojimai. Šventės dalyviams ir svečiams koncertavo radviliškiečių muzikos kapela „Radvija“, pagyvenusių žmonių tautinių šokių ko-

lektyvas „Patrepšėlis“, Romualdas Juzukonis, mokytojos Rasmutės Valčiukienės mokiniai.

Gegužės 9 d. Burbiškio dvare skardėjo Tulpių žydėjimo šventė. Visą dieną kvietė senųjų muzikos instrumentų, senovinės technikos parodos, rajono ir atvykusių atlikėjų koncertai, įvairios pramogos.

Gegužės 15 d. Viešojoje bibliotekoje atidaryta radviliškio gydytojo, poeto Antano Stančiko fotodarbų paroda „Saulei tekant...“ ir Radviliškio jaunimo mokyklos Etnografijos būrelio parengta fotografijų paroda „Rajono mokyklos tarpukario laikotarpiu“.

Gegužės 16 d. Radviliškio jaunimo mokykla surengė savo tradicinę pavasarinę mugę. Joje sukurtus įvairius darbus (jų buvo galima ir įsigyti) demonstravo renginio šeimininkai ir atvykę šalies jaunimo mokyklų atstovai, surengtas šventinis koncertas.

Gegužės 21 d. Radviliškyje įsikūrusiame Lietuvos kariuomenės Oro gynybos batalione surengta Visuomenės ir kariuomenės diena. Vyko karinės technikos, ginkluotės pristatymai, parodomieji naikintuvų skrydžiai, sporto varžybos.

Gegužės 30 d. rajone sklandė tarptautinė „Poezijos pavasario“ pauktė. Susitikimai su poetais, poezijos popietės vyko Burbiškio dvare, Baisogaloje ir Pašušvyje.

Summary of the Publication of „Radviliskio krastas“

Congratulations. The people of Radviliskis have congratulated local famous people on their anniversaries: a poet, the author of books, articles, translations, songs, scripts and the head of the people of Radviliskis in Vilnius community Aleksandras Sidlauskas was congratulated on his 70th anniversary. Arvydas Kazdailis – an artist, a drawer, a member of the commission of the country Heraldry, the author of many emblems of the towns and neighborhoods – was also congratulated on his 70th anniversary. A popular actor Mindaugas Capas who plays and has played in the State Small Theatre of Vilnius, television, cinema has celebrated his 50th anniversary.

Let's exist! The head of the Regional Culture Department of the Ministry of Culture Irena Seliukaite highly appreciates the publication of the magazine “Radviliskio krastas” by the Radviliskis Public library. According to her words, it is a serious investment into the chronicle of history and culture not to forget “*a gold fund*” of the native country.

Many thanks! The director of the Radviliskis Public library Aldona Januseviciene and the editor Grazina Dunauskiene express great greetings to all the authors, assistants, sponsors who help to create and publish the magazine “Radviliskio krastas” which has been already existing for 10 years.

Signs of founders' recollection in the district churches (3) This is the last continued article by Evaldas Tamulionis. Last year in the first and second issues of the magazine the author introduced to the history of the churches of Seduva and Baisogala. Here it is published about the old churches of Pasusvys and Grinkiskis, the founders and their recollection. The reader is invited to cherish the values of the country and save them for future generations.

Seduvos elementary school till 1919. The abridged material, prepared by the local ethnographer Antanas Bukauskas, is published here in which according to different sources he describes the history of the elementary school of Seduva. It is the oldest school in the district and the development of education and culture is depicted since the XVIth century.

From the recollections about the teacher. The local woman Regina Saceviciute shares the recollections about her teacher who was the founder of Radviliskis pro-gymnasium, a teacher of Radviliskis Vinco Kudirkos primary school, a public man Jonas Krikstas. She writes about his personality, activities, his tragic death in the exile and his grant name for participation in the Struggle for Freedom.

From the history of the district old towns and villages. The village of Menaiciai – the present, the past, the future. Egle Gulbinaite, Audra and Klemas Indrekai introduce to the village of Menaiciai. They describe its present, a lot of attention is paid to the historical events of this place – on February 2-22, 1949, a convention of Lithuanian partisan leaders was held in the village of Menaiciai. The Council of the Movement of the Struggle for Freedom of Lithuania issued a declaration of liberation movement which was signed by eight of its members. Also the thoughts and the anxiety of the youth of the village are described in this article.

A local man who has devoted his life to the aviation of Lithuania. Elena Adomaityte-Cemnolonskiene dedicated his article to the dead Vytautas Pakarskas who was a student of Radviliskis Lizdeikos gymnasium, a famous airman of the country. The reader is introduced to his family, childhood, independent life, his activity in Vilnius, Prienai and so on. His character, the last period of his life are also described in the article. His important contribution to the aviation of Lithuania and his perpetuation are revealed in the article.

Achievements and problems of libraries. Dalia Jaskoniene writes in her publication: “I was born in the village of Menaiciai in Radviliskis district. I am the methodologist general of the central department of Library Science. My relations are very strong with the motherland so I wrote that article with pleasure”. The

author reviewed the activities of the Radviliskis Public library and its role in the contexts of the other public libraries of municipalities in Lithuania.

“I will never forget Radviliskis”... Here is an interview by Aleksandras Sidlauskas with the cinema and theatre actor, Radviliskis honorary citizen Vytautas Tomkus. The interlocutor suggestively remembers his childhood in Radviliskis, tells the reader about the actor's profession, his favourite role – Tadas Blinda, about his life as a pensioner and confesses that he often dreams about the native town.

The prominent personality of Sidabravas district. Irena Skurdeliene prepared a publication about Vytautas Alanta who is called by his contemporaries the most patriotic writer of the Lithuanian emigrants. According to different sources the talent of the creativity of the author, his contribution to the emigrants' literature are revealed in the article. The roots which come from Sidabravas are shown and felt in Sidabravas neighborhood. His and his wife's Irena Alantiene great contribution to the country's museum which is named after his name is also described in the article. This year the anniversary of 107 of Vytautas Alanta was celebrated.

Distant past but unforgettable. Edvardas Malinauskas who is widely recognized in Lithuania as a professional artist mariner counts his of creativity for 30 years and shares his thoughts about the native town, himself and his creativity: “I hope that soon the nice pictures will be painted by computers but they will be cold and soulless. Silent equipments will never manage to look at diversity of nature as a man could do”, tells the artist.

Our traditions and customs. Astronomy in the recollections of the aged. 2009 is announced as a year of International astronomy. Emilija Brimanaite-Brajinskiene, an honorable age woman from Seduva, has collected and wrote down a lot of recollections about a folk astronomy and retellings, customs, traditions connected with it. This ethnographical material is written and published in the dialect of Seduva.

IN MEMORIAM. Bright-minded Birute Paskunaite (23-02-1939 – 15-12-2008) from Daugelaiciai. Grazina Dunauskiene writes about a bright-minded woman Birute Paskunaite who has died almost a year ago and who was a local ethnographer and an active person in the country.

Property of five years. Here you could find a bibliographic list of the articles which had been published in the magazine “Radviliskio krastas” in the period of five years.

Creativity of Radviliskis people. “Let poetry be a torch of light”... It is the presentation of the collections of the poetry by the honorable teacher Vlada Banilyte-Kvedariene, poet who is going to celebrate an anniversary in summer.

The cultural chronicle of Radviliskis district (2009, 1st half year). Here it is published the information about various events which were organized in different institutions, also you could find the other cultural news.

The old photos tell. Echo of war. Here is series of the photos about the destroyed railway of Radviliskis during the war. Kristina Kaceviciene has given these photos the library from her old family album.

The picture of the local artist Edvardas Malinauskas is published in the first issue of the magazine and you could find new editions of Radviliskis people in the last one.

Translated by Rima Tarbuniene
Adviser to the Mayor
Radviliskis District Municipality

KARO AIDAS

RADVILIŠKIO VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS SKATINAMI IR KVIETIAM, NEMAŽAI RADVILIŠKIEČIŲ JAI YRA PATEIKĘ AR PADOVANOJĘ ĮVAIRIŲ DOKUMENTINIŲ NUOTRAUKŲ IŠ MŪSŲ MIESTO, KRAŠTO ISTORIJS. TAIP KRAŠTOTYROS FONDUOSE SUKAUPIAMA VERTINGOS MEDŽIAGOS, KURIA GALI PASINAUDOTI VISI, TUO BESIDOMINTIEJI.

TARP ŠIŲ IŠKALBINGŲ PRAEITIES LIUDININKŲ – ANTRĄJĄ PASAULINĮ KARĄ PRIMENANČIOS NUOTRAUKOS. SPAUSDINAME SERIJĄ JŲ, BYLOJANČIŲ APIE TADA SUGRIAUTĄ RADVILIŠKIO GELEŽINKELĮ. ŠIAS NUOTRAUKAS IŠ SAVO ŠEIMOS ARCHYVO BIBLIOTEKAI PATEIKĖ RADVILIŠKIETĖ KRISTINA KACEVIČIENĖ.

LAUKIAME ŽURNALO SKAITYTOJŲ KOMENTARŲ, SUSIJUSIŲ SU ČIA UŽFIKSUOTAIS VAIZDAIS, ŽMONĖMIS, ATMINTYJE UŽSILIKUSIAIS TŲ ĮVYKIŲ PRISIMINIMAIS.

